د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب، د ښوونكو د روزنې او د
ساينس د مركز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي كتابونو
د تاليف لوی رياست

فرهنگ

يوولسم ټولگی

فرهنگ - يوولسم ټولگی

د چاپ كال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

درسي كتابونه د پوهنې وزارت پورې اړه لري. پلورل او پېرودل يې په كلكه منع ده. له سر غړوونكو سره قانوني چلند كېږي.

Ketabton.com

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

فرهنګ

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مؤلفان

ـ عبدالحمید عاطف

ـ فضل الرحمٰن فقیهي

علمي او مسلکي ایډیټ

ـ دکتور خوش نظر پامیرزاد

ـ عبدالرؤوف حکیمي

ژباړونکی

احمد شاه زغم

د ژبې اډیټوران

- محمد امین نژند

- غلام سرور ګلاب زی صافی

دیني، سیاسي او کلتوري کمېټه

ـ ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.

ـ حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار

د څارنې کمېټه

ـ دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین

ـ دکتور شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول

ـ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو تالیف لوی رئیس

طرح او ډیزاین

ـ صفت الله مومند

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مِلّي سرود

دا وطن افغانستـــان دی	دا عزت د هـــر افغان دی
کور د سولې، کور د تورې	هر بچی يې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کور دی	د بلـــوڅـــو د ازبکـــو
د پښتــــون او هزاره وو	د ترکمنـــو د تـــاجکـــو
ورسره عرب، گوجـــر دي	پاميـــريان، نورستانيـــان
براهوي دي، قزلباش دي	هم ايمـــاق، هم پشه يان
دا هيـــواد به تل ځليږي	لکـــه لمـــر پر شنه آسمان
په سينـــه کې د آسيـــا، به	لکـــه زړه وي جـــاويدان
نوم د حق مو دی رهبـــر	وايو الله اکبر وايو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو استاذانو، ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي؛ البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، د همدې ارزښتونو پر بنا تدوین او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ ګران استادان او ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او دارنده مسؤولیتونه لري.

د پوهنې وزارت تل زیارکاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې برخه کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په تدوین کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په ترتیب او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لړ

خپرکي	د لوست شمېر	سرلیک	مخ
	سریزه		ح
	دکتاب عمومي موخې او هدفونه		۱
لومړی خپرکی	اسطورې او افسانې		۲
	لومړی لوست	اسطورې اوافسانې	۳
	دویم لوست	کیسې او حکایتونه	۱۱
	دریم لوست	رزمي شعرونه او شهنامه لوستل	۱۵
	د لومړي خپرکي لنډیز		۱۹
دویم خپرکی	ولسي ادبیات		۲۰
	څلورم لوست	لنډۍ	۲۱
	پنځم لوست	متلونه او مقولې	۲۵
	د دویم خپرکي لنډیز		۲۷
دریم خپرکی	جامې او پوښاک		۲۸
	شپږم لوست	زموږ د هیواد د خلکوجامې	۲۹
	اووم لوست	د واده او کوژدې د مراسمو جامې	۳۳
	اتم لوست	د جشنونو، اخترونو او .... جامې	۳۵
	نهم لوست	د ماشومانو جامې	۳۹
	د دریم خپرکي لنډیز		۴۱
څلورم خپرکی	واکمني او سیمه ییزه اداره		۴۲
	لسم لوست	زموږ د هیواد کورنی توکمیز جوړښت	۴۳
	یوولسم لوست	مرکه او جرګه	۴۵
	دولسم لوست	د تاوتریخوالي او دښمنیو سر چینې، لاملونه ...	۴۹
	د څلورم خپرکي لنډیز		۵۳

پنځم څپرکی	استوګنځایونه، د ودانیو جوړو لو مواد، لارې او طرحې		۵۴
	دیارلسم لوست	سمڅې او ختین کورونه	۵۵
	څوارلسم لوست	څپري کورونه	۵۹
	پنځلسم لوست	غوجلې	۶۳
	شپاړسم لوست	کلا،برج او د کوترو کوټې	۶۷
	اوو لسم لوست	جوماتونه او کاروان سرا یونه	۷۱
	اتلسم لوست	کاشي کاري	۷۵
	نولسم لوست	د میناتورۍ هنرونه	۷۹
	د پنځم څپرکي لنډیز		۸۳
شپږم څپرکی	په سیمه او په هیواد کې لیږد را لیږد		۸۴
	شلم لوست	د انسانانو په واسطه لېږد را لېږد	۸۵
	یوویشتم لوست	په لومړنیو وسایطو سره لېږد را لېږد	۸۷
	دوه ویشتم لوست	دځارویو په واسطه لېږد را لېږد	۹۱
	درویشتم لوست	په پر مختللو وسایطو سره لېږد را لېږد	۹۷
	د شپږم څپرکي لنډیز		۱۰۱
اووم څپرکی	لوبې او ورزشونه		۱۰۲
	څلرویشتم لوست	سیمه ییزې لو بې	۱۰۳
	پنځه ویشتم لوست	لامبو وهل	۱۰۷
	شپږ ویشتم لوست	غیږ نیول (پهلواني)	۱۱۱
	اوه ویشتم لوست	په بیلابېلو لوبو کې ملي ټیمونه	۱۱۳
	اته ویشتم لوست	د نړیوال المپیک په لوبو کې زموږ دهېواد....	۱۱۷
	د اووم څپرکي لنډیز		۱۱۹
	اخځلیکونه		۱۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

فرهنګ څه شی دی؟

فرهنګ

شنیـــدم زدانـــای فرهنـــګ دوست　　　زهی آنکه فرهنګ ملکش نکوست

زموږ ګران هېواد افغانستان چې په تېرو وختونو کې دآریانا او خراسان په نومونو یادېده، د پېړیو په اوږدو کې د روښانه ملّي او فرهنګي هویت لرونکی و.

زموږ دغه ملّي او فرهنګي هویت عبارت دي له: تاریخ، ژبه، هنرونه، ادبیات، زاړه رسمونه او دودونه، چې د پېړیو په اوږدو کې زموږ د نیکونو په واسطه ایجاد شوي او دوخت په بهیر کې پاخه شوي او وده یې کړې ده.

د دې ملّي او فرهنګي زېرمو او پدیدو له یو ځای کېدو څخه زموږ ملّي پېژندپاڼه منځ ته راغلې ده، هره ټولنه فرهنګي تنوع لري، زموږ ټولنه په ملّي فرهنګ راغونډه او زموږ خلک د دې فرهنګ په شتون کې خپل رنګ او بڼه غوره کوي.

په فرهنګ کې علوم، باورونه، ګمانونه، ګروهنې، تهذیبونه، هنرونه، د ژوند لارې، سنتونه او رواجونه ټول شامل دي. په لنډ ډول فرهنګ د یوه ملت د پوهنو، د مادي او معنوي نوښتونو او ابتکارونو ټولګه ده.

ستاسو په لاس کې داکتاب، او وه څپرکي لري،

په لومړي څپرکي کې اسطورې، کیسې او حکایتونه دي چې د خلکو په منځ کې دود دي، په کوم ډول منځ ته را غلي او څرنګه تر نن ورځې رارسېدلي دي؟

همدارنګه رزمي اشعار او د شهنامې لوستلو دود بیان شوی دی.

په دویم څپرکي کې ولسي ادبیات لکه: لنډۍ، متلونه او مقولې دي (د مشت نمونۀ خروار) په ډول یاد شوي دي. تاسې به په یقین سره په سلګونو داسې نورې هم په یاد لرئ او هم به یې راغوندې کړئ.

په دریم څپرکي کې زموږ د خلکو د ساده او د ځانګړو مراسمو د جامو بېلګې او ډولونه د هغوی له تصویرونو سره درپېژندل شوي دي، چې د کلیو، بانډو، د ښار اوسیدونکو او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشومانو ځانګړې جامې پکې شاملې دي، له پخوا څخه ترنن پورې دود لري.

په څلورم څپرکي کې زموږ د هېواد دکورنيو او قومونو جوړښت، دکليو او کورنيو ترمنځ اړيکې، د جرګو او مرکو د دوديزې سيمه ييزې واکدارۍ څرنګوالی، د قومي شوراګانو او جرګو ګټې، مزاياوې او زيانونه بيان شوي دي چې د هغې په باره کې به معلومات ترلاسه کړئ، قضاوت به هم وکړئ او خپل نظرونه او وړانديزونه به د ښاغلي ښوونکي سره شريک کړئ.

په پنځم څپرکي کې به د خپلو اجدادو او نيکونو د ژوند د لرغونو ځايونو، د غارونو پخواني کورونه، ختين او خښتي کورونه، کلاګانې، برجونه، د پلرونو او نيکونو کورونه، د ښارو و غوجلې د هغوی د جوړښت د څرنګوالي او تصويرونو سره وګورئ، او تاسې د دې ټولو سره بلد ياستئ، زموږ د هېواد د جوماتونو، پخوانيو کاروان سرايونو، د معمارۍ هنر، کاشي کارۍ او د ميناتورۍ د هنرونو نمونې پېژنئ او په يقين سره د هغوی د راژوندي کولو، پرمختګ او پراخوالي په فکر کې هم ياست.

په شپږم څپرکي کې د تېر شوي وخت او نننۍ ورځې د لېږد رالېږد وسيلو ډولونه د انسانانو او څاروو په ګډون د لېږد رالېږد لومړني او د نن ورځې پرمختللې وسايطو د هغوی د تصويرونو سره ترتيب او تاسې ته مو درپېژندلې دي.

په اووم څپرکي کې د لوبو او بدني روزنې ډولونه بيان شوي دي چې تاسې د لوبو د منځته راتلو په موخو او د ځينو سيمه ييزو لوبو د کولو په طريقو او ګټو سره بلد شئ.

کوم شيان چې موږ په دې کتاب کې راټول کړي دي د بحر د هغو اوبو په شان دي چې په کوزه کې ترې را واخيستل شي.

زه يقين لرم چې تاسې ځوانان به د دې لوی رسالت څخه خبر ياست، پام به مو وي او کوښښ به کوئ چې د هېواد د ګټور، پراخه او لوی فرهنګ راغونډولو او روښانولو ته به پام کوئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب عمومي موخې او هدفونه

د دې کتاب له تدریس څخه وروسته تر هرڅه دمخه باید د خلکو ترمنځ په هر اړخیز ډول سره ملي یووالی او یو موټې کېدل ټینګښت ومومي.

د خلکو د ډول ډول فرهنګونو سره د زده کوونکو د درناوی روحیه ټینګه شي او زده کوونکي باید زموږ د هېواد د ټولو سیمو له فرهنګ سره بلد شي.

د زده کوونکو معلومات او پوهه به په دې برخه کې دومره پراختیا ومومي ترڅو وپوهېږي چې زموږ د خلکو فرهنګ او زموږ د هېواد هویت د نړۍ په کچه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړي چې زموږ د فرهنګ محوري او مرکزي ارزښتونه موږ د یوه افغان په توګه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سیمې پر فرهنګ سربېره زموږ د ګران هېواد د نورو ولایتونو او سیمو فرهنګ وزغمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګډ فرهنګ په توګه وویاړي.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې:

د فرهنګ مضمون ته د هېواد په تعلیمي نصاب کې نوی ځای ورکړ شوی دی او تاسي په یقین سره د خپلې ټولنې د خلکو د فرهنګ له ځانګړتیاوو او څرنګوالي خبرباستئ. لکه څنګه چې فرهنګ د یوه ګډ میراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولنې د ملي هویت څرګندوی دی.

تاسې زموږ د هېواد او خلکو د بډای فرهنګ سره له مخکې بلد یاست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسې د ولایتونو او د هېواد د بېلابېلو سیمو د خلکو د فرهنګ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډ کلتور سره به ستاسې مینه لا زیاته شي او د هغې د بیا رغولو، ساتلو، فرهنګي پراختیا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوریک اصالت به وساتئ او د غیر اسلامي او د غیر افغاني عناصرو د فرهنګونو له منلو څخه په کلکه ډډه وکړي. زده کوونکي به د دې کتاب په لوستلو او د هغې د محتواو و (منځپانګو) او موضوعګانو سره بلدتیا او د ښوونکي د هدایت او لارښوونو سره سم به د پوښتنو او ځوابونو په طریقه د دې د لوستونو په زده کولو سره زیاتې تجربې ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

اُسطورې او افسانې رزمي شعرونه او...

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عامیانه لاسته راوړنو سره بلد شي او د هغوی محتواوې، توکي، مفاهیم او ارزښتونه به وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په منځ کې په دې ډول ادب، دود او تاریخي قدامت باندې پوهه شي، له یوه نسل څخه بل نسل ته د هغې د انتقال او د پېړیو په تېریدلو سره چې کوم بدلونونه په دې کې راغلي دي، وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په ټولنیز ژوند کې د دې ډول ادب په گټو، ښېگڼو او اغېزو باندې پوه شي او د هغو معروفو او مشهورو کتابونو سره به چې د حماسي داستانونو، حکایتونو او اسطورو لرونکي دي، آشنا شي.

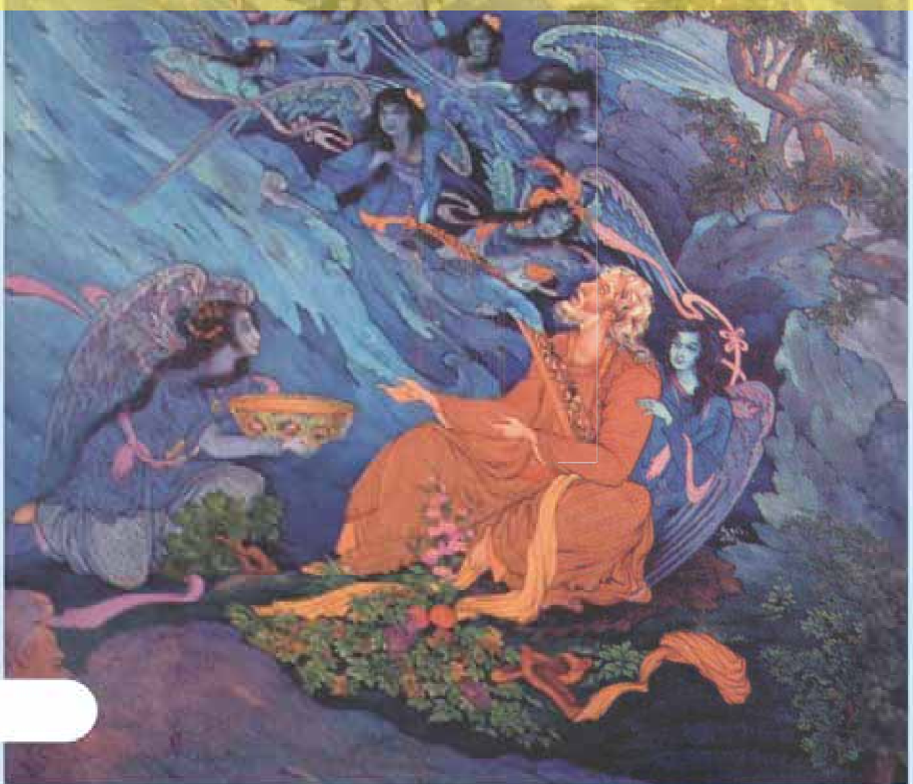

لومړی تصویر

لومړی لوست:

اُسطورې او افسانې

- اسطوره څه ته وايي؟

- تاسو څو افسانې اورېدلي او په ياد مو دي؟

(۲) تصوير

اسطوره : زموږ د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو يوه اساسي برخه ده. دغه وګړنيزه ادبي برخه د تېرو وختونو په اوږدو کې زموږ د خلکو د لوړو خيالونو او تصوراتو محصول دی چې له يوه نسل څخه بل نسل ته را رسېدلي او تر نن پورې يې دوام کړی دی.

اسطورې هغه داستانونه دي چې ډېر ځله خيالي او جوړه شوې محتوا لري او زياتره د هغو شته والي او عملي توب د عقل له پلوه شوونی نه برېښي، خو افسانې کله عادي او کله اسطورو ته ورته محتوا لري.

د اسطورو اصلي توکي د افرادو، پېښو او پديدو په ستاينه کې زياته مبالغه ده، لکه: د فردوسي شهنامه او ځينې نور داستانونه چې اسطوره يي محتوا لري او داسې ښکاري چې له ځانه جوړ شوي وي او يا د هغې په اصل کې نور مطلبونه او پېښې د مبالغې په ډول ورزيات شوي وي.

اسطوره د يوه قوم د تاريخي او نا ليکل شوو خيالونو او د هغوی د تاريخي شته والي هنداره او سريزه ده. اسطوره د يوه قوم د ملي او ټولنيزو ارزښتونو ښېانونکې ده. داسې چې د کيسو په قالب کې د هغه قوم د زړه راښکونکو غريزوي او آرماني هيلو ترجماني کېږي. د اسطورې تر ټولو مهمه ځانګړنه د هغې غير عادي ژبه او جوړښت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسطورې له عقل او باور څخه لرې په نامعلوم زمان او مکان کې د غیر عادي، خیالي او د ډېرو غښتلو قهرمانانو غیر عادي او نا آشنا کیسې دي.

د بېلګې په ډول: د فردوسي شهنامه په نړیواله کچه تر ټولو ستر حماسي اثر او محتوا یې د لرغونو قومونو د اسطورو ټولګه ده. فردوسي په خپل منظوم حماسي اثر کې لرغوني اسطوروي میراثونه په استاذانه ډول په دري ژبه منظوم کړي دي.

اسطوروي کیسې او پخوانۍ حماسي سندرې په نالیکلي او شفاهي توګه د سندربولو او بزګرانو په وسیله سینه په سینه او خوله په خوله وروستیو نسلونو ته را رسېدلي دي او د فردوسي د شهنامې بنسټیز آرونه جوړوي.

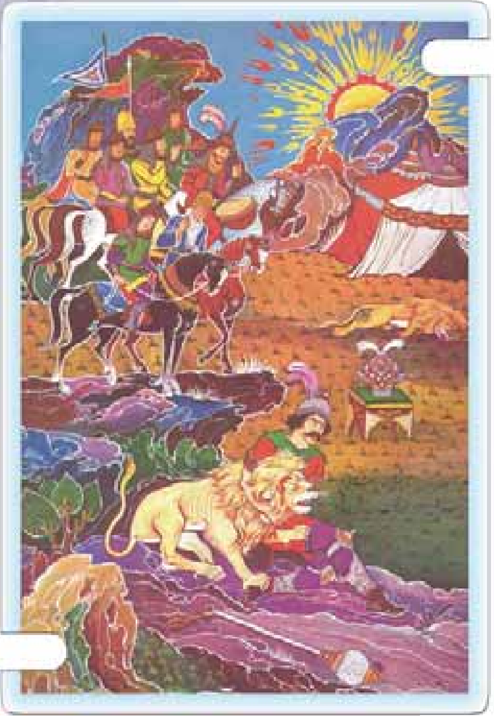
(۳) تصویر

افسانه (کیسه)

افسانې د خلکو د ژبنیو لاسته راوړنو یوه غوره برخه ده. دا ډول خبرې له لرغونو وختونو څخه را په دې خوا د خلکو په ټولنیز او عاطفي ژوندکې موجودې دي.

انسانان له پخوا زمانو را په دې خوا د افسانو له ویلو او اورېدلو سره مینه لري. په ځانګړې توګه دغه مینه په ماشومانو او ځوانانو کې ډېره زیاته ده.

ماشومان د ژمي په شپو کې تر تودو صندلیو لاندې او یا په تودو کوټو کې د خپلو نیاګانو یا د باباګانو چار چاپیر را ټولېږي دوی د دیوانو او ښاپېرو، آدم خان او درُ خانۍ، مؤمن خان او شیرینو، بهرام او ګل اندامې، ورقه او ګل شاه، شیر عالم او میمونې، یوسف او زلیخا او نورو افسانو په برخه کې کیسې کوي. او داسې یې پیلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و، نه و، یو پاچا و — ناست په دو کانچه و
ما و وېښت په ډېره — هغه ولوید په لکره

یا په دري ژبه (افسانه، سي سانه، چهل مرغک ده یک خانه)

یا: یو و، یو نه و غیر له خدایه بل څوک نه و

یا: یکی بود یکی نبود، غیر از خدا هیچ کس نبود

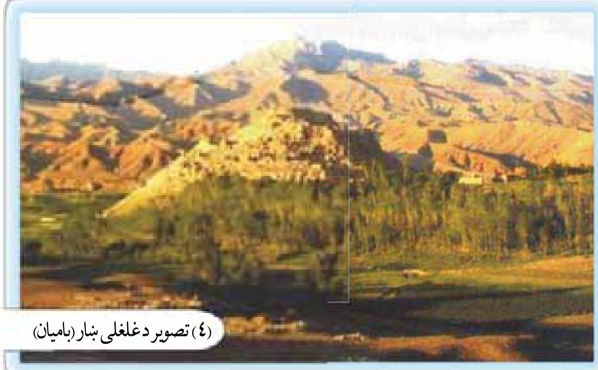
(٤) تصویر د غلغلی ښار (بامیان)

او په داسي ویناوو او جملو کیسې پیلوي او ماشومان یې په مینه سره اوري.

زموږ ګران هېواد چې له پخوا زمانو راهیسي یو بډای فرهنګي هېواد و، تل یې په خلکو کې د افسانو ویل او اورېدل دود و او تر ننه پورې دوام لري، لکه:

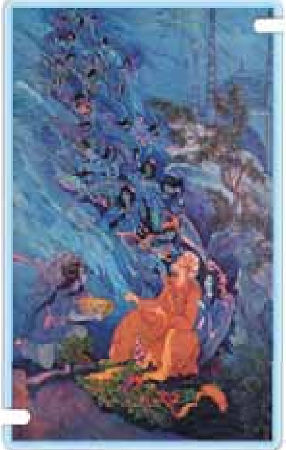
(٥) تصویر

د مرد او نامرد، وري او لېوه کیسې د کلیلې او دمنې کیسې چې د ځناورو او ښاروېو په ژبو یې وایي. همدارنګه د هزارویکشب، فقیر ادهم، شیر او نجار، زمري او ګیدړې، زمري او بابه دهقان، د بابه خارکش او په لسګونو نورې افسانې.

په پخوا وختونو کې چې خلکو ډېر کارونه، نه درلودل او هم د بوختیاوو نننی وسایل لکه راډیو، تلویزیون، او... هم نه و، نو خلکو خپل وزګار وختونه دګټورو خبرو او کیسو په اورېدلو تېرول او د ژمي په اوږدو شپو کې به یې کیسې او افسانې ویلې.

نن هم زموږ د خلکو په منځ کې دکیسې کولو دود شته، خو د تېرو وختونو په پرتله دومره زیات نه دی.

د افسانو منځ پانګه (محتوا)

وګړنیزې کیسې یا افسانې ډول ډول منځپانګې لري او هره کیسه مور ته د تېرو خلکو د ژوند د عادتونو او آرمانونوټولې خواوې ښانوي. په افسانو کې له عقله لرې برخلیکونه او په زړه پورې ښکلې تمثیلېږي، لکه: د جادوګرۍ، توردیو، سپین دیو، سیمرغ، د کوه قاف ښاپیرۍ، اتلانو، رستم او نورو رولونه د یادونې وړ دي.

څرنګه چې په افسانو کې ټولنیزې چارې او د تېرو خلکو ترمنځ اړیکې له یو بل سره بیانېږي؛ همدارنګه د حرص، ظلم او برلاسی، قهر،غوسې، کینې، د دروا غو څخه بد ویل کېږي او ښه فضایل او خصلتونه لکه رښتیا ویل، پاک زړه توب، عدالت، مینه، قناعت، زغم ، حوصله او سرښندنه ستایل کېږي. باید و وایو چې ځینې افسانې زموږ د تېرو خلکو د سپېڅلي مینې څرګندونه کوي او د مخکنیو خلکو او ټولنو د ارادو او عواطفو ښودونکې او څرګندونکې ګڼل کېږي.

افسانې موږ ته د وفادارۍ او مینې درس راکوي او پندونه ترې اخیستل کېږي.

کله ناکله وګړنیزې افسانې په بېلابېلو ځایونو او وختونو کې په یو او بل ډول موږ ته را رسېدلي دي، نو د لیږد او انتقال د زمانې په بهیر کې یې له یوه نسل څخه بل نسل ته بدلون موندلی دی.

تاسې یو له هغو افسانو څخه چې د خلکو په منځ کې دود دي په لاندې ډول لولئ:

د زمرت Zumrat او قیمت کیسه (افسانه)

و، نه و، غیر له خدای ﷻ بل څوک نه و.

په تیرو زمانو کې یو سړی و، چې د یوه ځنګله په څنګ کې یې ژوند کاوه. دغه سړي دوه لورګانې او دوه ښځې درلودې، دیوې لور نوم یې (زمرت) او د بلې نوم (قیمت) و. قیمت لټه او (زمرت) هوښیاره او خواریکښه نجلۍ وه. د (قیمت) مور به تل خوابدې او نارامه وه چې لور یې ولې لکه د (زمرت) غوندې هوښیاره نه ده.

(قیمت) ته به یې چې څومره نصیحت کاوه ګټه یې نه کوله او له بل پلو به یې له (زمرت) سره کینه او بدي کوله او د هغې د له منځه وړلو په فکر کې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ورځ یې د تل په شان خپل مېړه ته د (زمرت) څخه سر وټکاوه او شیطاني یې ورته وکړه، (زمرت) یې د پلار په نظر کې لټه، بېکاره او بدګزاره معرفي کړه او ویې ویل: «که دا لور دې له کوره ورکه نه کړې، نو زه له کوره ځم» څو ورځې او هفتې یې خپل مېړه وګوابنه.

د (زمرت) پلار بله چاره نه لرله او هغه یې له ځان سره یوه ځنګله ته بوتله او د ځنګله په یوه ګوښه کې یې پرېښوده. خپل تبر یې را واخیسته او د ځنګله بلې خوا ولاړ. تبر یې په یوه ونه کې وځړاوه او خپله د (زمرت) له نظره په پټه بېرته کورته وګرځېد، (زمرت) یې په ځنګل کې یوازې پرېښوده.

د ورځې په اوږدو کې یې باد تبر ښوراوه او په ونه لګېده. (زمرت) د تبر د غږ په اوریدو تر ماښامه پورې فکر کاوه چې پلار یې ونې غوځوي.

کله چې ماښام او تیاره خپره شوه او پلار یې رانه غی، ناچاره په وېره وېره د تبر د غږ په لور لاړه او هلته یې ولیده چې تبر باد په ونه وهي او پلار یې نشته. ډېره وویرېده، یو خوا بله خوا یې منډې و وهلې او د پلار جان، پلار جان! ناریې یې وهلې. په ډېرو منډو او لټونونو په تیاره شپه کې روانه وه، آخر یې د ځنګله په یوه ګوښه کې یوه تته رڼا ولیده، ځان یې هلته ورساوه. ګوري چې یوه کوټه ده او په هغه کې یوه جادوګره ښځه ناسته ده. د کوټې دروازه یې ور وټکوله، اجازه یې واخیسته، دننه شوه او سلام یې ور واچاوه. جادوګرې ورته وویل: ((علیکم السلام، اې نازنینې نجلۍ، نږدې راشه! ولې ژاړې او په دې نیمه شپه په ځنګله کې ولې سرګردانه یې ؟)) زمرت پېښه ورته بیان کړه.

جادوګرې د هغې په سر لاس کش کړ. ډاډ یې ورکړ او بیایې خواړه ورکړل. (زمرت) خواړه وخوړل او څرنګه چې ډېره ستړې شوې وه، نو ویده شوه، سهار وختي چې کله له خوبه راوېښه شوه په ټول انګړ کې یې اوبه وشیندلې او جارو یې کړ. د سهار چای یې برابر کړ او جادو ګرې ښځې ته یې غږ کړ چې: «پاڅېږئ چای تیار دی!».

هغه چې له خوبه پاڅېده، ګوري چې د کور ټول انګړ د هنداري په څېر پاک او ستره شوی دی، توده ډوډۍ او چای تیار دي. ډېره خوشحاله شوه. دواړو د سهار چای وخوړ او بیا یې د غرمې او بېګاه خواړه هم په همدې ډول برابر کړل. څو ورځې په دې ډول تېرې شوې. جادو ګره ښځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له زمرت څخه ډېره خوشحاله وه او لاس به يې ورباندې تېراوه. زمرت هم ډېره خوشحاله وه، هره ورځ په ځنګله کې د شنېلېو او ونو ترمنځ ګرځېده او د هغو ننداره به يې کوله. خود زمرت مور او پلار ډېر غمجن وو او موربې شپه او ورځ ژړل.

يوه ورځ زمرت بام ته وختله چې خس او لرګي راکوز کړي، ناڅاپه يې خپل کور وليد، ډېره غمجنه شوه، په ژړا يې پيل وکړ، جادوګرې ترې وپوښتل: «لورې، ولې ژاړې؟ هغې وويل: خپل کور مې وليد. نو ژړا راغله.»

ښځې ورته وويل: «ګرانې لورې! مه ژاړه. زه به تا مورجانې او پلار ته ور ولېږم، د بام پر سر دوه شنه او تور صندوقونه دي، شين صندوق له ځان سره را ښکته کړه» زمرتې صندوق له ځانه سره راکوز کړ.

جادوګره وروســته ځنګله ته لاړه او يوه ښکلې ګاډۍ چې په آس پورې تړلې وه راوسته. صندوق يې په ګاډۍ کې کېښود او د صندوق کونجې يې زمرتې ته ورکړه او ورته ويې ويل: «ګرانې لورې! ګاډۍ کې ســپره شــه او خپل کورته دې لاړه شــه! کله چې کورته ورسېدې نو صندوق به په کور کې خلاص کړې.»

زمرته په ګاډۍ کې سپره شوه او ګاډۍ نيغه کورته ورسوله. پلار، مور او ګاونډيان د زمرتې په ليدو ډېر خوښ شول، خو ميره يې غمجنه شوه. زمرتې هغوی ته ټوله کيسه وکړه.

کله چې شپه شوه نو زمرت په کوټه کې خپل صندوق را خلاص کړ، ګوري چې صندوق له ورېښمينو جامو او طلايي ګاڼو څخه ډک دی، خوښي يې لا ډېره شوه.

سبا چې د قيمتې مور له ورېښمينو جامو او طلاو و ډک صندوق وليد، بخيلي او کينه يې لا ډېره شوه او ميرېه ته يې وويل: « قيمته هم سبا ځنګله ته يوسه!

قيمته يې سبا پلار ځنګله ته بوتله، د ځنګله په يوه ځا ی کې يې پرېښوده، تبر يې په ونه کې وځړاوه او پخپله پټ کورته ستون شو. نيمه شپه قيمته په ژړا د جادو ګرې کورته ورغله، د جادوګرې دروازه يې له ټکولو او اجازې پرته پرانيسته ور دننه شوه او سلام يې هم وانه چاوه. دا چلند د جادوګرې خوښ نه شو. څه خواړه يې قيمتې ته راوړل، هغه يې وخوړل او ويده شوه. سهار چې جادوګره له خوبه پاڅېده ګوري چې قيمت لا تر اوسه ويده ده. د سهار چای يې تيار کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او قیمته یې له خوبه را وېښه کړه.

قیمته په ډېرې لټې له خوبه را پاڅیده، چای یې وڅښه. ژړل یې او هېڅ کار ته یې لاس نه ور وړ. جادوګرې ښځې ورته وویل:

« قېمتې، پاس بام ته وخېژه او لرګي را ښکته کړه.» هغې وویل: «خپله یې را ښکته کړه!» جادوګره بام ته وختله او د لرګیو پرځای یې تور صندوق له بامه را ښکته کړ، ګاډۍ کې یې کېښود او قیمتې ته یې وویل: «ګاډۍ کې کښېنه او خپل کور ته ولاړه شه!» قیمت په خوشحالۍ سره په ګاډۍ کې کښیناسته او ان ماښام تیاره خپل کور ته ورسیده. د هغې په لیدو سره یې مور ډېره خوشحاله شوه او ګومان یې وکړ چې قیمتې به هم له ګاڼو او جامو ډک صندوق را وړی وي.

د شپې له خوا قیمت او مور یې خپلې کوټې ته ننوتل او دروازه یې وتړله. په بېړه او حرص سره یې صندوق پرانسته او په ډېره حیرانتیا سره یې ولېدل چې په صندوق کې دوه ښاماران پراته دي. ښاماران بې له ځنډه له صندوقه را ووتل او پر قیمت او مور یې یرغل وکړ. هغه او مور یې د کوټې له یوه کونجه بل کونج ته تښتېدلې، چیغې یې وهلې، هر څومره چیغې او شور ماشور چې یې وکړ، څوک د هغوی مرستې ته را ونه رسېدل.

په پای کې ښامارانو قیمت او د هغې مور له ستونې تېرې کړلې او د بام له سوري څخه بهر تښېدلي و و.

د قیمت پلار او ګاونډیانو چې د هغوی چیغې او نارې اورېدلې وې، کله یې چې کور ته راغلل وَر یې مات کړ او کوټې ته ددننه شول ګوري چې کوټه کې هېڅوک نشته.

په دې ډول قیمت او د هغې مور د بخیلۍ، حسادت او بدګوزرانۍ له امله له منځه لاړې.

له هغه وروسته بیا زمرت، مور او پلار یې په ډېرې خوښې سره خپل ژوند کاوه.

په ټولګي کې فعالیت

ـ زده کوونکي دې د خپلې سیمې د مشهورو افسانو نمونه واخلي.

پوښتنه

ـ کوم ډول کیسې (اساطیرې او که غیر اساطیرې) ستاسو لپاره په زړه پورې دي؟

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه کیسې واوري او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیسې او حکایتونه

- تاسو تر اوسه پورې څو کیسې او حکایتونه اورېدلي او په یاد مو دي؟

کیسې او حکایتونه د هرې ټولنې د فرهنګ مهمې برخې جوړوي.

دا ډول کیسې کله ځانته ادبي بڼه پیداکوي او په کتابونو کې راځي، اماکیسې په عمومي ډول د خلکو په منځ کې دود لري او په شفاهي ډول له یوه نسل څخه بل نسل ته د زمانو په اوږدو کې را رسیدلي دي.

ځینې کیسې ځانګړي ویونکي لري او د ټاکلي فرد یا قوم برخلیک بیانوي؛ خو ځینې یې بیا ځانګړي ویونکي نه لري او د هغه قوم یا شخص په اړه چې کیسې ویل شوې دي ویونکی یې معلوم نه وي.

کیسې او حکایتونه ډول ډول محتوا ګانې لري او هغه بېلابېل برخلیکونه بیانوي چې د بشري ټولنې په خلکو کې موجودې دي. دا هغه کیسې دي چې اخلاقي، عرفاني، عشقي، ټولنیز، دیني او نور له پنده ډک مفاهیم او معناوې لري.

د کیسې او افسانې توپیر

کیسه ډېر ځله له واقعیتونو سره سمون لري او که ساخته ګي هم وي، د انسان عقل د هغوی شتون او موجودیت ناشونی نه ګڼي، یعنې کیسه دیوه فرد او یو قوم هغه تېر یادونه او برخلیکونه دي چې یا په هماغه ډول واقع شوي وي او یا کیدای شي هغو ته ورته کیسې پېښې شوې وي.

خو افسانه خیالي او اسطوره یي خواوې لري او د انسان عقل د هغو وجود او پېښیده محال ګڼي. په بله وینا افسانې او اسطورې سره ګډې دي خو کیسې او حکایتونه د اسطورو سره یو والی نه لري او کېدای شي چې د ژوند له واقعیتونو سره سمون ولري.

لاندې یو حکایت د بېلګې په توګه را نقل شوی دی:

حکایت

وایي په پخوا زمانو کې په ترکستان کې یو سوداګر و چې د هندوستان تجارت یې کاوه. یوه ورځ دغه سوداګر هندوستان ته د سفر ملا وتړله. څرنګه چې دود و له خپلو زامنو او کورنۍ څخه یې پوښتنه وکړه چې څه سوغاتونه تاسو ته راوړم؟

د کورنۍ هر غړي له خپل ذوق سره سم څه کالي، شال او د ګاڼو فرمایش ورکړ. سوداګر یو طوطي هم درلود، له هغه څخه یې هم پوښتنه وکړه: « تا ته له هندوستان څخه څه سوغات راوړم؟»

طوطي وویل: «کله چې د هندوستان له پلانکۍ سیمې څخه تیریدې، هلته یو ځنګل دی چې زما خپلوان پکې ژوند کوي. زما سلامونه هغوی ته ورسوه او د هغوی د روغتیا او سلامتۍ احوال ماته راوړه.»

سوداګر له کاروان سره حرکت وکړ او د اوږدو لارو له وهلو او د سفر له کړاوونو زغملو وروسته هندوستان ته ورسېد. خپل مال یې خرڅ کړ. هندي کالي، متاع او ګرانبیه سوغاتونه یې خپلې کورنۍ او نورو ته واخیستل او د بېرته راتګ هوډ یې وکړ او د خپل طوطي له فرمایش سره سم د هغې سیمې ځنګله ته ورغی او هلته یې د طوطیانو یو لوی سیل ولید.

سوداګر د طوطیانو سیل ته سلام ور واچاوه او د خپل طوطي سلام یې هغوی ته ورساوه.

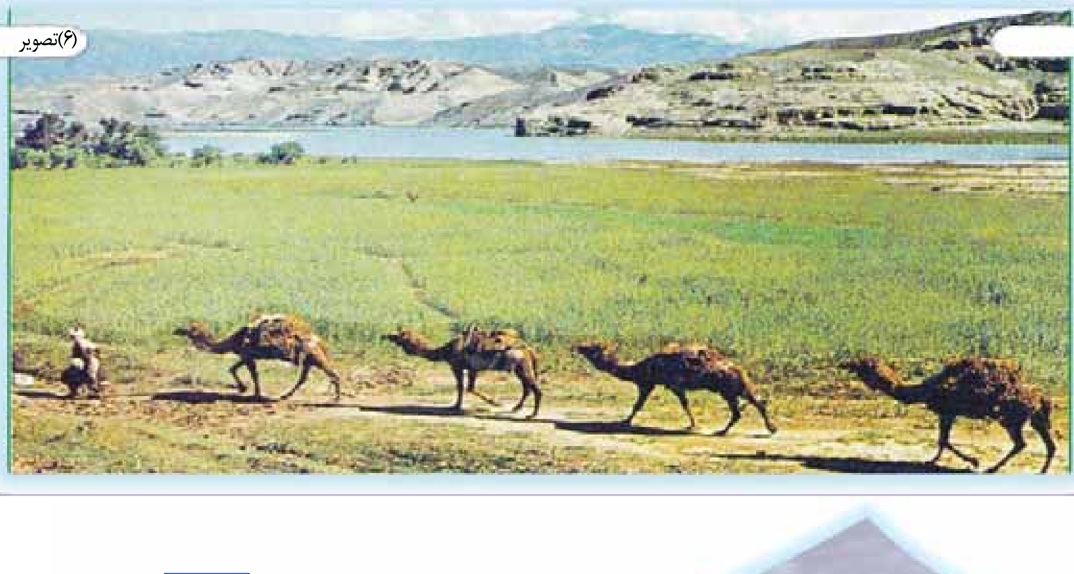

(۶)تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نابېره د طوطیانو له ډلې یو طوطي له ونې څخه پر ځمکه راولوید او مړ شو. سوداګر دغه پېښې ته هک پک پاتې شو چې څنګه د پیغام رسول د طوطي د مړینې لامل شو؟ په ډېرخپګان له هندوستان څخه را روان شو او له خپلو مالونو سره د سفرونو له وهلو وروسته خپل کور ته راورسید او د خپل کور د ټولو غړو سوغاتونه یې هغوی ته وویشل، ټول خوشحاله شول.

طوطي پوښتنه وکړه «زما پیغام دې زما خپلوانو ته ورساوه؟»

سوداګر وویل: «هو، خو کاشکې دغه پیغام مې نه وای رسولی. دا پېښه به نه رامنځ ته کېده.» د هغې پېښې حکایت یې ورته وکړ.

(۷) تصویر، کاروان

طوطي د دغې کیسې په اورېدو سره سمد لاسه په رېږدېدو شو، په ځمکه راولوېده او داسې فکر کېده چې مړ شو. سوداګر هک پک پاتې شو او ډېر خپه شو، نو د قفس دروازه یې خلاصه کړه او د چا خبره د طوطي مړی یې له قفس څخه د باندې واچاوه. سمدلاسه طوطي والوت او د ونې په څانګه کېښناست.

سوداګر د طوطي له دغه حرکته لا حیران شو او د طوطي د دغو حرکتونو راز یې له هغه وپوښته. طوطي وویل: «ما مې خپلوانو ته پیغام ولېږه چې په قفس کې بندي یم او څنګه کولای شم د قفس له زندان څخه ځان خلاص کړم؟»

(۸) تصویر، طوطي

زما خپلوانو عملاً ما ته ښوونه وکړه چې د قفس څخه ستا د خلاصیدو لاره همدا ده چې: «نورې خبرې مه کوه او خپل ځان مړ واچوه، هغه وخت د سوداګر په درد نه خورې، تا له قفس څخه د باندې اچوي او آزاد به شې».

«ما د هغوی عملي درس او پوهوونکی پیغام پلی کړ، دا دی مقصد ته ورسېدم او آزاد شوم. او س

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د خدای په امان!» دا خبره يې وکړه او والوت. له ډېر مزل وروسته يې ځان هندوستان ته ورساوه او له خپلو خپلوانو سره يوځای شو.

په ټولګي کې فعالیت

- له زده کوونکو څخه دې یو کس نورو ته یوه کیسه ووایي.

پوښتنې

- هغه کتابونه، چې په هغو کې ډېرې کیسې راغلي دي، کوم دي؟ نومونه یې واخلئ.
- په خلکو کې د کیسو کول او اورېدل څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دخپلې کورنۍ له غړو څخه د کیسو پوښتنې وکړي ، هغه دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

رزمي شعرونه او شهنامه لوستل

- تاسو د رزمي او حماسي شعرونو او داستانونو په اړه څه پوهېږئ او تر اوسه مو په دغه برخه کې له چا څخه څه اوریدلي دي؟

رزمي او حماسي شعر

رزمي او حماسي شعر له تاریخ څخه دمخه دورې او د پخوانیو انسانانو د ژوند د پېښو سپړونکي دی. د یوه ملت هغه ارمانونه چې تاریخ، اسطوره، خیال او رښتیا ورسره ملګري وي، رانغاړي.

حماسي شعر د یوه ملت تاریخ، هېلو او آرمانونو ښکارندوی دی یا په بله وینا په منظومه بڼه د هغه ملت د تېرو خیالي کیسو تاریخ دی. دغه ډول حماسي شعر ځو اړخیزه داستان دی چې له بېلابېلو موضوعګانو، اسطورو، د پهلوانی له افسانو، تاریخ، فولکلور، د ښو ونیز مذهبي حکایتونو، اخلاقي او فلسفي نظریو او د حیواناتو له داستانونو، د قهرمانانو له زړه ورتوب، اتلولیو او فوق العاده کارنامو څخه خبرې کوي. همدارنګه حماسي نظمونه سربېره پر دې چې د یوه ملت د قهرمانانو، زړورتیاوې، جګړې، مدني ځانګړتیاوې، اخلاقي او فرهنګي حالت تمثیل او بیانوي. همدارازکېدای شي حماسه د یو ملت د تمدن د یوې برخې او یا د تمدن د ټولو برخو ښودونکې هم وي چې د زمانو په اوږدو کې منځ ته راغلې دي.

د رزمي او حماسي شعر ځینې نورې ځانګړتیاوې

۱ـ حماسي شعر د قومي، توکمیزو، ملي قهرمانیو او جګړو بیانوونکی دی.

۲ـ په حماسي شعر کې خاروي عجیبه او فوق العاده پیاوړتیا لري. لکه چې په شهنامه کې د رستم رخش (آس) له زمري سره جګړه کوي، سیمرغ زال روزي. د عطار منطق الطیر حماسي او عرفاني شعر کې سیمرغ پیاوړې رول لري. همدارنګه د وزرلرونکي آس کېسه، د (هما) د سعادت مرغه او د اووه سرې ښامار رول د یادولو وړ دی.

۳ـ په حماسي شعر کې دارویي بوټي فوق العاده رول لري.

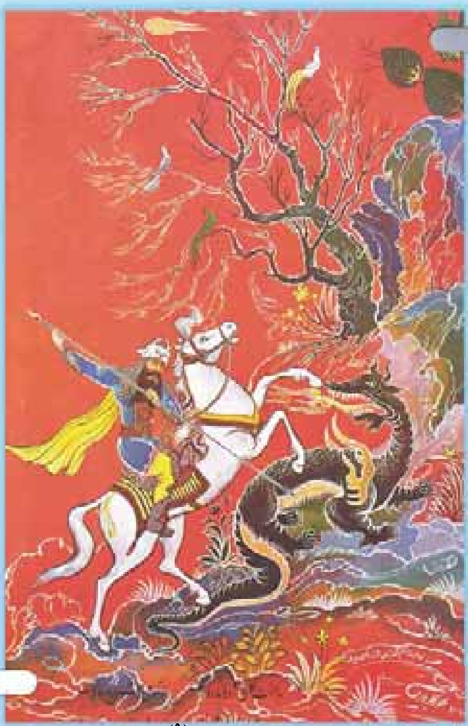

(۹) تصویر

۴- په حماسي شعر کې خبرې له ډارونکو او خیالي موجوداتو څخه وي، لکه: دیوان، غولان، جادوګران او طلسمونه او د حماسي اتلان او قهرمانان ډارونکي خیالي ځناوران وژني لکه څنګه چې رستم او اسفندیار په خپلو «هفت خوانونو» کې ښامار وژني. د دغه ډول حماسي شعرونو ویونکي زموږ د ټولنې پـه بډای فرهنګي حوزه کې زیات لیدل شوي دي، مثالونه یې د سومري ګیل ګیمیش، د هندیانو مها بهارت، په اوستا کې مهریشت او زامیادیشت او د فردوسي د شهنامې لومړۍ برخه د فریدون تر ژوند پورې او طوسي اسدی، ګرشاسب نامه او د بلخي ابوالمؤید شهنامه، همدارنګه د مسعود مروزی شهنامه او ابوالعلای بلخی شاهنامو کې دغه ټکی لیدل کېږي. په پښتو ادب کې مؤمن خان او شیرینو او په ترکي ژبه کې د ګوراوغلی مشهور حماسي داستان د یادولو وړ دی.

شاهنامه لوستنه

د شپې ناسته او د حماسي داستانونو لوستل زموږ د هېواد د وګړنیز او لرغوني فرهنګ یوه برخه ده؛ خو د راډیو تلویزیون د رامنځته کېدو سره دغه پخوانی او لرغونی دودکم شوی دی، مګر په تېرو دورو کې د شاهنامې لوستل زیات دود و.

(۱۰) تصویر، دشهنامې لوستلو مجلس

په پخوا وختونو کې به دا دود و چې په ژمي کې خلکو کار لږ او وخت زیات درلود. په یوه ځای یا کور کې به راټولېدل او یو تن به چې د فردوسي شهنامې حماسي شعرونو په لوستلو کې مهارت درلوده، هغه به یې په ډېر ذوق سره لوستل او نورو به په پوره مینې سره اورېدل او له هغو به یې خوند اخیسته.

لکه چې وویل شول هغه داستانونه، چې د شپې په ناستو کې لوستل کېدل، زیاترو یې، حماسي او رزمي بڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلوده چې زموږ د هېواد د سترو شخصیتونو او مشرانو د جګړو او اتلولیو د تاریخ بیانونکې وو او خلکو به یې اوریدو ته ډېره مینه درلوده. دلته به د شهنامې یوه وړه ټوټه تاسوته وړاندې کړو:

د رستم په لاس د سهراب وژل کېدل

دگــــــر باره اسپــان ببستند سخت / به سر بــــــر همی گشت بدخواه بخت

بــــه کُشتی گرفتـن نهــادنـدسـر / گــــــرفتند هـــــــر دو دوال کمــــر

سپهــــدار سهـــــــراب و آن زوردست / تـــو گفتی که چـــــرخ بلندش ببست

غمــــی گشت رستــــــم بیازید چنگ / گــــرفت آن ســـر و یال جنگی پلنگ

خـــــم آورد پشت دلاور جـــــــوان / زمـــــانــه ســـر آمد نبودش تـــــوان

زدش بـــــر زمین بر، به کـــــردار شیر / بدانست کـــو هم نـمانـــد بـــه زیــــر

سبک، تیغ تیـــز از میان بــــر کشیـد / بـــــر پـور بیدار دل بــــــر دریــــد

بپیچید سهـــــــراب و پس آه کـــــرد / ز نیک و بد، اندیشـه کـــــوتـاه کـرد

بدو گفت گـــــر زانکه رستــــم تویی / بکشتی مــــــرا خیره بـر بـد خـویـی

ز هـــــر گونه بودم تـرا راهنمـــــــای / نجنبید یـک ذرّه مـهـــــرت ز جـای

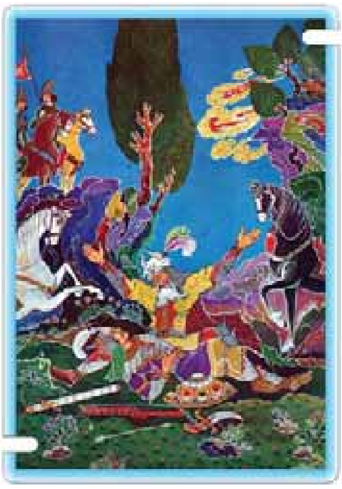

(۱۱) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنون بند بگشـــــای از جوشنـــــم — بـرهـنه ببـیـن ایـن تـن روشـنـم

بـــه بازوم بـر مُهـــــرۀ خـود نگـر — ببین تا چه دیـد ایـن پسـر از پـــدر

چـو بگشاد خفتان و آن مُهــــره دید — همــه جامه بر خــویشتن بـردریـد[۲]

په ټولګي کې فعالیت

- د هر زده کوونکي چې حماسي او رزمي داستان زده وي نورو ته دې ووايي.

پوښتنې

- فردوسي خپله شهنامه زموږ د هېواد د کوم پاچا په تشويقونه کې ويلې ده؟
- د حماسي داستانونو او رېدل څه ګټې لري؟
- د شهنامې څو بيتونه موزده دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه هغه حماسي داستانونه چې د خلکو په منځ کې رواج لري، ثبت کړي او په راتلونکي ورځ دې ټولګي ته له ځانه سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي لنډيز

اسطورې، افسانې، کيسې، رزمي او حماسي شعرونه

اسطورې د پيړيو په اوږدوکې د عاميانه فرهنګ او د لوړو خيالونو د لاس ته راوړنو د بنيادي برخو څخه دي.

د اسطورو اصلي عناصر په پېښو او پديدو کې د وګړو په ستاينه کې له اندازې څخه زياته مبالغه او غلو کول دي.

اسطورې په نا معلوم مکان او زمان کې له عقل څخه لرې د غير عادي او د ډېرو قوي قهرمانانو خيالي کيسې دي.

افسانه هم د خلکو د ژبنيو لاس ته راوړنو يوه برخه ده چې کله عادي او کله اسطوره يې محتوا لري.

کيسې په زياته اندازه له واقعيتونو سره سمون لري او که چېرته له ځانه هم جوړې شوي وي د انسان عقل د هغې وجود او پېښېدل محال نه ګڼي.

رزمي او حماسي شعرونه له تاريخ څخه مخکې د پېښو او د بشر د ارمانونو بيانوونکي دي.

رزمي او حماسي شعر د پخوانيو د وياړونو او له غرور څخه د ډکو هيلو خيالونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

ولسي ادبيات

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عاميانه ادبياتو له مهمو او شکلي برخو سره آشنا شي او د دې ډول ادب محتوا وې او موضوعات به وپېژني.

زده کوونکي دې د خلکو په منځ کې د دې ډول ادب له دود او تاريخي سابقې سره آشنا شي. زده کوونکي به په ورځني ژوند کې دخلکو په فکر او ژوندانه باندې ددې ډول ادب په گټو، مزاياوو او اغېزو وپوهېږي.

زده کوونکي به د ضرب المثل او مقولې ترمنځ توپير او د دې دواړو په کارولو باندې پوه شي.

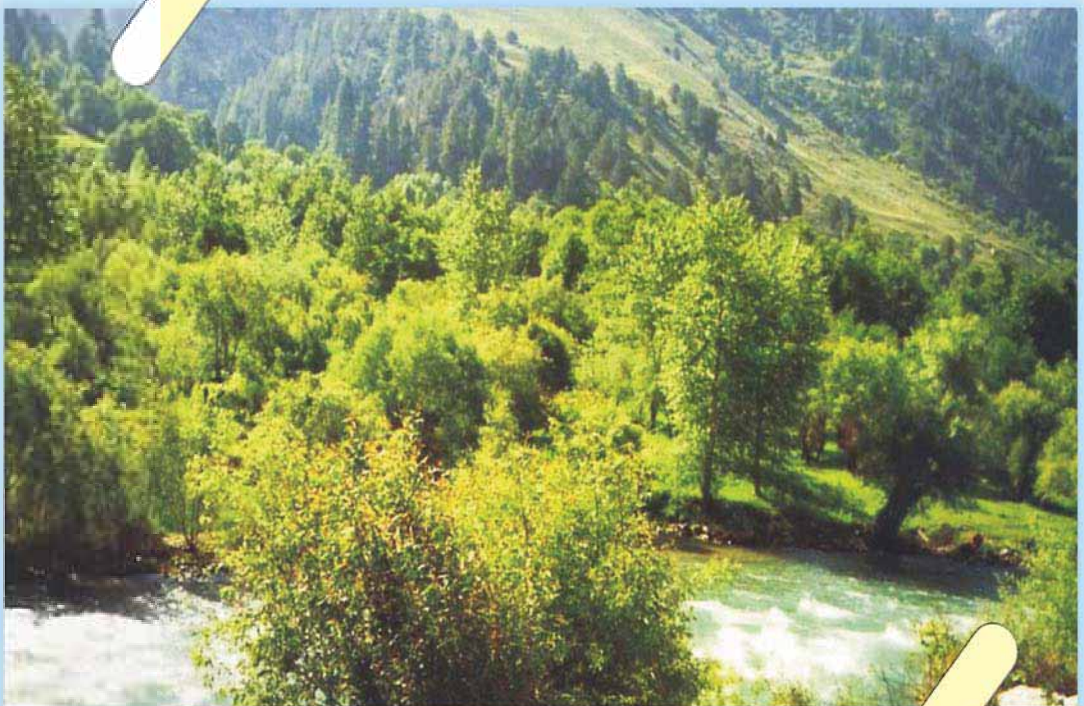

(۱۲) تصوير، د نورستان ښکلې طبيعت

لنډۍ

ـ ستاسو څو لنډۍ زده دي؟

لنډۍ زموږ د خلکو د وګړنيزو ادبياتو مهمه او ښکلې برخه ده. دغه ډول ادبيات زموږ د خلکو د ژوند حالاتو، عادتونو، طريقو، احساساتو، عواطفو، شور او زوږ بيانوونکي دي چې ځانګړی اهميت لري.

لنډۍ خپل ځانګړی وزن، ښکلا او اصالت لري او زموږ د ټولنې د فرهنګي ارزښتناکو شتمنيو په توګه د خلکو او ټولنې په منځ کې ځای لري.

د لنډيو ويونکي څرګند نه وي او نشو کولی هغه په ګوته کړو چې د چا له خوا ويل شوي دي؛ ځکه زموږ د خلکو د ادب دغه ډول له لرغونو زمانو څخه را پاتې دی او د چا په نامه نه دی ثبت شوی؛ له همدې امله ډېر خلک هغه په ياد لري او له يوه نسل څخه بل نسل ته انتقال شوي دي.

دا ښکاره خبره ده چې لنډيو د عوامو خلکو له طبعې څخه سرچينه اخيستې ده.

لنډۍ زموږ په ټولنه کې ډول ډول محتواګانې لري،کله مينه او محبت پکې څرګندېږي، کله هم ټولنيز موضوعات پکې څېړل کېږي او کله هم د ناکاميو په وخت د درد او سوز بيانوونکي وي او ځينو نورو يې زموږ د خلکو د حماسي ژوند ځينې اړخونه بيان کړي دي.

لاندې يو څو لنډۍ د بېلګې (مشت نمونه خروار) په توګه راوړو:

ګلونه ډېر درسره راوړه   زه د اور بل د پاسه چتر جوړومه

اصيل ګلاب راڅخه ورک دی   کم اصل ګل که بويوم ډک دي باغونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

گلابه دا قدر دې بس دی   چې جینکۍ دې په اوربل کې گرزوینه
مخ دې گلاب سترگې دې شمعه   زه نه پوهېږم چې پتنگ که بوراشمه؟

(۱۳)تصویر

آشنا مې نوی سوداگر دی   په سر بازۍ کې به لونگ راته راوړینه
په لویو غرو د باران شور شو   ښکته لانده شول د لونگو درمندونه

(۱۴)تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کشمالو به دې باغوان شم   چې هر سهار دې په وریا د یدن کومه

ګلان دې ټول له تا قربان شي   ته کشمالی یې نور سلام درته کوینه

یادې په خوله کې کشمالي دي   یادې د عطرو په چینه لمبلي دینه

(۱۵)تصویر، د پغمان ګلونه

(۱۶) تصویر، د پسرلی ګلونه اوسیند

غاټول به ټول امیل به جوړ کړم   د یار دپاره یې په غاړه ګرځومه

یا د لاله په ګل شبنم دی   یادې د مخ په ستارو خولې راځینه

مخ دې ګلاب سترګې نرګس دي   دې تورو زلفو دې سنبل وشرماونه

(۱۷)تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

گلاب له اصله شهزاده دی   رامبېل چامبېل يې نوکران نيولي دينه
زما جانان ګل د ريحان دی   پاس په آسمان دی ملايکې يې بويوينه

(۱۸)تصوير، د مرسل ګل

(۱۹) تصوير، غوزان (چارمغز)

ستا د ښايست ګلونه ډېر دي   ځولۍ مې تنګه زه به کوم کوم ټولومه

په ټولګي کې فعاليت

- د زده کوونکو چې څومره لنډۍ يادې وي خپلو ټولګيوالو ته دې و وايي.

پوښتنې

- د لنډيو زمزمه کول له ټنګ ټکور سره همغږې لري که نه؟
- لنډۍ چا ويلې دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د زياتو لنډيو د زده کولو په خاطر د کور له غړو ځخه پوښتنه وکړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه او مقولې

ستاسو څو متلونه او مقولې زده دي؟

متلونه او مقولې د خلکو د لاسته راوړنو له ډولونو څخه دي چې هم په خبرو او هم په لیکنه کې کارول کېږي. یو شاعر یې په خبروکې ارزښت او اغېز داسې تمثیل کړی دی.

«در مقامي که بُوَد روی کنایه به عَدُو　　ضرب شمشیر ندارد اثر ضرب مثل»

ژباړه

په هغه وخت کې چې د کنایې تېره څوکه د دښمن خوا ته توجیه شوی وي د توري ګوزار هغه تاثیر نه لري لکه چې د ضرب المثل ګوزارېې لري.

د متلونو محتوا

متلونه او مقولې د خلکو د ژوندانه د بېلا بېلو اړخونو او د خلکو د عامه ژوند د پېړیو، پېړیو تجربو پایله ده. متلونه او مقولې پند ورکوونکي افادې لري او د خلکو د ژوند تجربې پکې د پند په ډول ترسره کېږي.

دغه دوه هنري او ژبنۍ پدیدې د خلکو په منځ کې اوږد تاریخ لري، خو د لفظ او معنا له پلوه توړل شوي، بدلون یې موندلی او ښکلې شوې دي. له دې امله لنډه، جامع او ژوره معنا لري.

د متل او مقولې توپیر

متل ډېر ځله مجازي معنا لري او د ویونکي فکر پکې په غیر مستقیم او کنایي ډول وړاندې کېږي. یعني د ناځرګند هدف لپاره کارول کېږي او موخه یې د الفاظو ښکاره او مستقیمه سپړنه نه ده. د بېلګې په ډول: « چې نه سیخ وسوزي، نه کباب» د سیخ او کباب له سوزلو ربښتیني معنا څخه یې موخه نه ده، بلکې د یوې پېښې پر دواړو خواو و باندې د ستم او تیري نه کول او عدل کول موخه ده.

خو په مقوله کې د ویونکي موخه د حقیقي معنا بیانول دي. د بېلګې په ډول: «د نن کار سبا ته مه پرېږده» مقولې کې موخه دا ده چې د کار په کولو کې ځنډ مه کوئ! نو له دې امله ویلای شو چې مقولې له متل څخه ساده او هنري خوند او رنګ یې هم لږ دی.

لاندې به څو متلونه او مقولې د بېلګې په ډول راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه

کوږ بار تر مزله نه رسېږي.

بې عمله عالم، بې شاتو مچۍ ته ورته دی.

پښې له لیمځي سره وغځوه.

خپله ژبه هم کلا ده، هم بلا.

مار چیچلی له پړي ډارېږي.

گودر گوره، موزې باسه.

له ښو ښه زېږي، له بدو وابنه.

دوست موندل سخت دی، دښمن آسان.

دوست په کلو، نه موندل کېږي ، دښمن په ساعت.

عبدالرحمن بابا وايي:

کوهي مه کنه د بل سړي په لار کې چېرې ستا به د کوهي په غاړه لار شي.

مقولې

له بې عقل دوست نه، هوښیار دښمن ښه دی.

هوښیار دښمن به دې لوړ کړي.

په هر کار کې مشورت بويه! بې مشورې کار ناکامي ده.

لټونکی، موندونکی دی.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه خپلو ټولگیوالو ته ووايي.

پوښتنې

- په شعرونو کې د متلونو کارول څه ښېگڼې او ښکلاوې لري؟
- د خلکو په ورځینۍ ژوند او د ویونکي د موخې د تر لاسه کولو په کار کې د متلونو او مقولو وړاندې کول څه اغېزې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه د کور له غړو څخه وپوښتي او ثبت دې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دويم څپرکي لنډيز

ولسي ادبيات د خلکو د عواطفو او د ژوند دلارو چارو او بڼو بيانوونکي دي.

د لنډيو ويل د عامو خلکو بيتونه دي چې ډول ډول عشقي، له دوستانو څخه د بېلتون او د وطن دوستۍ محتواوې لري.

په متلونو کې د ويونکي خيالونه په غير مستقيم او په کنايي ډول بيانيږي او مستقيمه معنا نه لري او په مقوله کې د ويونکي موخه دا وي چې د يوه مطلب حقيقي او مستقيمه معنا او مفهوم بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

جامې او پوښاک

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به زموږ د خلکو او نیکونو د سنتي او عنعنوي جامو په ارزښت او اهمیت پوهه شي.

زده کوونکي به پوه شي چې زموږ د خلکو د ودونو، جشنونو او اخترونو جامې څه کیفیت لري؟

(۲۰)تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

شپږم لوست

زموږ د هېواد د خلکو جامې

ستاسو د ولایت د خلکو جامې څه ډول دي ؟

په کلیو کې د خلکو جامې

زموږ په ګران هېواد کې جامې او کالي د سیمه ییزو او اقلیمي شرایطو له مخې له یوې سیمې څخه بلې ته توپیر لري.

(۲۱) په(نورستان) کې د شپون تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلګې په توګه پښتانه په کليو کې پټو، څپلی، کميس او پرتوګ، لونګی او واسکټ اغوندي.

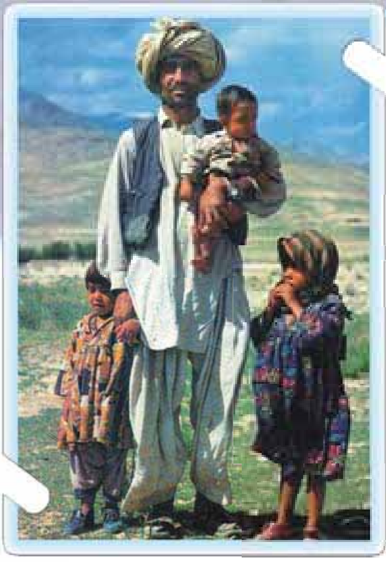

(۲۳) تصوير

په نورستان کې خلک زياتره وړينه قاقمه(ګنډی)، برک، پکول، چاروق (څرمن)او پا ی تاوه چې ټول پخپله جوړوي، اغوندي.

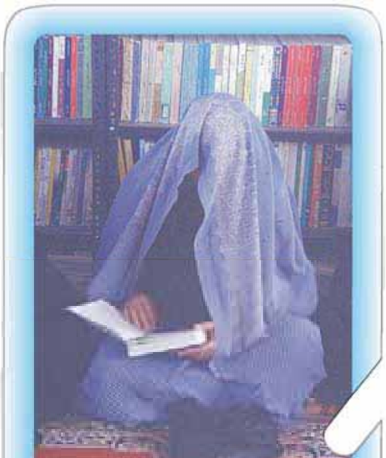

تصوير (۲۳) ، يوه هراتۍ مېرمن قران کريم لولي

په هزاره ميشـــتو ســـيمو او بدخشـــان کې برک (وړين توکـــر) او چکمن دود لـــری. اوزبېکان او ترکمنـــان ګوپيچه، شـــلوار، چپن، قاقمـــه، موزې، ماســـی اغوندي او په پښتـــو کوي يـــې او د هرات خلک له نورو جامو سره واسکټ هم اغوندي.

(۲٤) تصوير، (د هيواد په شمال کې) چای خانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمومي ډول زموږ د هېواد ټول خلک په لږ توپير يو ډول او سره ورته جامې اغوندي. لکه:کميس او پرتوګ، واسکټ او لونګۍ د ټول هېواد په خلکو کې دود دي.

( )

په دومره تفاوت سره لکه چې پښتنې ښځې ګلدوزي کميس او لوی پرتوګ اغوندي او په ځينو سيمو کې ورسره د پايڅو په برخه کې ښکلې ګلدوزي شوی (پوچې) هم په پښو ترې.

(۲٦) تصوير، جنکۍ په ملي جامو کې

(۲۷) تصوير، پيخه(قره قلي خولی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۸) تصویر، ښځې د سو داد اخستلو په حال کې

(۲۹) تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

د ښاري خلکو جامې

د کابل ښار او په نورو ښارونو کې د خلکو ملي جامې عبارت دي له: کميس، پرتوګ، پټو. خو ښځې ګلداره کميس او سپين پرتوګ اغوندي. ښځې د لمن (دامن) په نامه کميس او د ښوونځيو او مدرسو نجونې ځانګړې کالي، سپين ټکري، هلکان کرتۍ او پطلون هم اغوندي، خو ټول خلک نارينه، ښځې، نجونې، هلکان او ماشومان په جشنونو، ودونو، اخترونو او نورو ځانګړو مراسمو کې ګلدارې او ځلېدونکې جامې اغوندي چې ډولونه به يې په بېلابېلو درسونو کې راوړل شي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د خپل کلي او ښار د جامو ځانګړتياوې په ګوته کړي.

پوښتنې

- د خپل هېواد د مشهورو کاليو نومونه دې واخلئ؟
- د هېواد د قومونو او بېلابېلو سيمو د ځانګړو جامو نومونه دې واخلئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو کورنيو څخه د پخوانيو جامو په برخه کې پوښتنې وکړي، په خپلو کتابچو کې دې ثبت او له ځانه سره دې ټولګي ته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د واده او کوژدې د مراسمو جامې

ستاسو په ځای کې د واده په شپه ناوې او زوم څرنګه جامې اغوندي؟

د واده دودونه زموږ د خلکو په منځ کې په پوره شور او زوږ جوړېږي. د واده په مراسمو کې د ناوې او زوم لپاره نوې جامې برابرېږي چې د دغو دودونو ځینې برخې دلته راوړو:

د ناوې او زوم د نکاح جامې

(۳۰) تصویر، د واده جامې

د نکاح د تړلو په مراسمو کې ناوې ته ځانګړې جامې جوړېږي ،چې د نکاح په شپه یې وراغوندي. دغه جامې زیاتره شنې وي چې ناوې له سره تر پښو پټوي. د ناوې بوټونه د نکاح په شپه شنه او یا سپین وي. د نکاح په مراسمو کې زوم ته جامې برابروي. په کلیو کې زوم ته سپینې جامې جوړوي او د کمیسه غاړه یې په ښکلي ډول خامک دوزي کېږي. سربېره پر دې یوه جوړه بوټونه، لونګۍ، خولۍ، یوه کورتۍ او واسکټ هم د زوم لپاره تیاروي او په یوځانګړي دستمال کې مجلس ته راوړل کېږي، چې په ځینو ځایونو کې یې د جومات محترم امام له نکاح څخه وروسته د خلکو په مخ کې زوم ته ور اغوندي.

د زوم او ناوې د واده جامې

په کلیو کې د زوم لپاره سپینې سیمه ییزې جامې برابرېږي. دغه جامې په معمولي توګه یو ښکلی خامک دوزي شوی کمیس هم لري او له دې جامو سره یو بالاپوش یا کورتی، لونګۍ، خولۍ، بوټونه او جورابې هم په خوانچه کې ږدي او د ناوې د ورلو له مراسمو څخه مخکې د سیمې د امام او یا د یو مشر له خوا زوم ته ور اغوستل کېږي. په ځینو سیمو کې یې د زوم خپلوان، دوستان او همزولي هلکان ور اغوندي. د مېره کور ته د وړلو په وخت د ناوې کالي سپین وي او سپینې جامې په نیک فال نیسي، څو ناوې نېکمرغه او سپین بخت ولري. دغه کمیس په معمولي توګه لوی وي او ناوې یې سرتر پایه پوښلې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳۱) تصویر، د ناوې

د زوم کورته د ناوې د وړلو په وخت کې شین رنګی شال د ښه نیت په توګه د هغې پر سر اچوي، څو یې ژوند د تل لپاره زرغون او ښکلی وي.

(۳۲) تصویر، ترکمنه نجلۍ د واده جامو کې

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د واده او نکاح د جامو د نورو ځانګړتیاوو په برخه کې خبرې وکړي.

پوښتنې

- د واده د مراسمو د جامو د نورو ډولونو نومونه واخلئ.
- د هېواد په ولایتونو کې د واده جامو ترمنځ توپیرونه ووایئ.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د هغو جامو په برخه چې په تېرو وختونو کې ناوې او زوم اغوستل او دود وو، معلومات ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د جشنونو، اخترونو او ځانګړو مراسمو جامې

- ستاسو په سیمه کې خلک په ځانګړو مراسمو کې څه ډول جامې اغوندي؟

زموږ په ګران هېواد کې خلک په ځانګړو مراسمو لکه جشنونو، اخترونو او نورو مراسمو کې ځانګړې جامې جوړوي او اغوندي چې دغه جامې په لاندې ډول دي:

(۳۳) تصویر

د خپلواکۍ د جشن په مراسمو کې زيات خلک ګډون کوي او د خوښۍ د ښوولو لپاره نوي کالي اغوندي. په جشن کې د دولت کارکوونکي هم ګډون کوي. د پوځي پرېټ یا رسم ګذشت په مراسمو کې د اردو او ملي پولیسو سرتېري او افسران له ځانګړو جامو سره د دولتي او نورو خلکو تر مخ د پرېټ په ډول تېرېږي. د ښوونځیو زده کوونکي هم له ځانګړو کالیو او جامو سره په دغه خوښۍ کې برخه اخلي.

(۳٤) تصویر، د سرتېرو رسم ګذشت (کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوچني او لوی اختر په ورځو کې خلک خپلې نوې جامې چې مخکې له مخکې يې برابرې کړې وي، اغوندي او دغه کار اسلامي سنت ګڼي. ديني عالمان او سپين ږيري د اختر په ورځو کې چپنې اغوندي. د چپنې اغوستل د ويار نښه ګڼي.

زموږ د هېواد په شمالي ولايتونو کې زياتره خلک چپنې، جېلکې، پګړۍ، ، پرتوګ او ګلدوزي شوی کميس اغوندي.

(۳۵) تصوير ، د پوهنې زده کوونکي

(۳٦) تصوير، کوچنۍ نجلۍ په ملي جامه کې

(۳۷) تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځانګړو مراسمو جامې

خلک په مراسمو، قومي جرګو او د جمعې لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د جامع جوماتونو ملایان د جمعې او اخترونو په لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د لونګۍ په

(۳۸) تصویر، د قاضي القضات ځانګړې جامې او د ولسمشر د لوړې مراسموبهیر

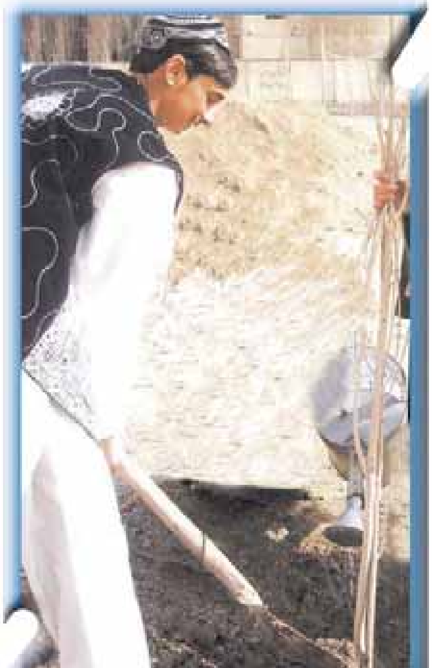

(۳۹) تصویر، یو ځوان دنیالګی کښېنولو په حال

سرول او د چپنې اغوستل د لمانځه د امامت پر مهال او په محکمو کې د قاضیانو ځانګړې جامې د علماوو په نظر غوره کار دی.

د کندهار، فراه، نیمروز او هلمند ولایتونو کې هغه خولۍ په سرکوي چې یوه ځنډه یې برش شوې او په ډول ډول تارونو سره ګلدوزي او ښکلې شوې وي. په دې ولایتونو کې خلک زیاتره تورې، سپینې او تیز رنګه جامې خوښوي.

په هرات او جلال آباد کې نارینه سپینې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولۍ پر سرکوي چې هغو ته عرقچيني وايي. دغه خولۍ کله له تېکر او کله هم له تارونو څخه جوړېږي. د هرات په ولايت کې د جامو د تېکر رنګونه زيا تره نيم رنګه او روښانه وي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د خپلې سيمې د ځانګړو مراسمو د جامو نمونه واخلي.

پوښتنې

- ستاسو کوم ډول جامې خوښېږي، چې د واده په مراسمو کې يې واغوندئ؟
- ستاسو په نظر کوم ډول جامې له اقتصادي پلوه غوره دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو او لويانو څخه د ځانګړو مراسمو جامې چې په پخوا وختونو کې کارول کېدې، وپوښتي او ودې ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د ماشومانو جامې

ماشومان د کورنۍ د باغ ښکلي گلونه دي چې ټول خلک ورسره مينه لري او هغوی ته ځانگړې پاملرنه کوي. هغوی ته د ښکلو جامو د برابرولو او وراغوستلو په برخه کې دودونه او رواجونه لري، چې په لنډ ډول بيانېږي، لکه: د نويو زېږېدلو ماشومانو د عقيقې، د اخترونو په ورځو او داسې نورو کې.

(٤٠)و(٤١) تصوير ونه، جنکۍ او هلکان په ملي جامو کې

په ځينو سيمو کې د کورنيو د لومړني پيدا شوي ماشوم لپاره د هغه نيا څو جوړې ماشومانه کالي، کوچنۍ برستن، کمپله، بالښت، دستمالونه او ورسره نور شيان برابروي. جامې د يوه کوچني ځانگړي مجلس په ترڅ کې د نوي پيدا شوي ماشوم کور ته وړل کېږي.

عقيقه، اسلامي ځانگړې سنت گڼل کېږي. د ماشوم لپاره په دې مراسمو کې يوه جوړه نوي، ښکلي کالي برابروي او په هماغه ورځ يې ماشوم ته د سنتولو څخه مخکې ور اغوندي. د نويو زېږېدلو هلکانو سنتول اسلامي سنت دی.

د اخترونو په ورځو کې هم د ماشومانو لپاره نوي کالي جوړوي. ماشومان هغه اغوندي او ډېر خوشحالېږي.

زموږ د خلکو يو بل غوره دود دا دی چې د هر قوم مشران شتمن خلک د دې په ترڅ کې چې د خپلو ماشومانو لپاره جامې برابروي د بې وزلو ماشومانو لپاره هم په اخترونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې نوې جامې رانيسي چې هغوی هم د اختر په خوښيو کې برخه ولري.

(٤٢) تصوير، جنکۍ او هلکان په ملي جامو کې (مزار شريف)

سربېره پر هغو چې مخکې وويل شول په ځينو دودونو کې د ماشومانو لپاره بخملي واسکټونه او خولۍ، چې په رنګه تارونو او زري تټو سره سينګار او چرمه کاري شوي وي، جوړوي او هغوی ته يې ور اغوندي. ورې جونې هم چرمداره او زري ښايسته کميسونه له شين رنګه ټيکريو سره اغوندي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې ووايي چې د دوی په کور او کلي کې ماشومان کوم ډول جامې اغوندي؟

پوښتنې

- د ماشومانو لپاره د نورو دوديزو جامو نومونه واخلئ.
- زموږ د هېواد په بېلابېلو سيموکې د ماشومانو جامې يو د بل سره څه توپير لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د پخوانيو جامو په باره کې له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي، ودې ليکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریم ځپرکي لنډیز

د هېواد په شمالي او شمال ختیځو سیموکې خلک چپن، جېلک، واسکټ، ګوپیچه او لونګۍ اغوندي. په سویلي او سویل لوېدیځو سیمو کې ګل ګنډ (ګلدوزي)شوي تارین او وړین ډېر ښکلي څادرونه اغوندي. په مرکزي افغانستان او په ځینو شمال ختیځو سیمو کې د وړینې چپنې (چکمن او برک) اغوستل دود دی. په جنوبي سیمو کې د خلکوپا پوښونه، څپلۍ او بوټان او په شمال کې مسحۍ او بوټان دي.

په جشنونو، اخترونو، نوي کال او ودونو کې ماشومان او ځوانان چرمه کاري شوي واسکټونه، دکمیسونو د غاړو ګل ګنډ شوې ښکلې جامې، د پوهنې زده کوونکي او ځینې نور خلک کورتۍ او پطلونونه اغوندي.

په ودونو کې د واده په شپه د ناوې ځړوکی شین او د زوم کور ته د ورتلو په وخت کې سپین رنګ لري.

د څادرۍ اغوستل د ښځو تر منځ کې په ټول افغانستان کې دود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

واکمني او سیمه ییزه اداره

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي دې د کورنۍ په ټولنیز او حیاتي ارزښت باندې پوه شي او دغه مفهوم دې ښه زده کړي او پوه شي چې کورنۍ دځوانانو دنیکمرغۍ ځاله ده او دټولنې د ښېرازۍ د نظم په خوندي ساتلو کې ډېر ارزښت لري او همدارنگه زده کوونکي دې د قومي جرگو ارزښت او د تاو تریخوالي دپیداکېدو لاملونه وپېژني.

(٤٣) تصویر، د (نورستان) سیمه او اداره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

زموږ د هېواد کورنی توکمیز جوړښت

ـ ستاسو په سیمه کې کورنی جوړښت څه ډول دی؟

کورنۍ

کورنۍ د ټولنې لومړنی بنسټ او بنیاد جوړوي. زموږ په هېواد کې کورنۍ له پلار، مور، لورگانو، زامنو ننگیاندو او لمسیانو څخه جوړه شوې ده. زیا تره د کورنۍ د غړو شمېر له لسو تنو څخه زیاتېږي او کله کله په یوه کور کې پنځلس او آن تر شلو تنو هم ژوندکوي. د هېواد په جنوبي او جنوب لویدیځو سیمو کې دغه دود ډېر دی اوآن شو ورونه چې ځانله جلا کورنۍ هم لري، له نورو ورونو او د هغو له کورنیو سره په یوه لویه پخسه یي کلا کې چې له پلرونو څخه ورته میراثي پاتې وي، ژوندکوي. د کورنۍ مشر پلار وی او په زیاتره کورنیو کې مورهم خپل رول لري. زامن، لورگانې او ننگیاندې د پلار او مور تر لارښوونې لاندې کار کوي. کورنۍ نظم په کلیو کې ښه کلک دی. د خوابښې او د زوی او ننگور په ژوندکې د هغې د لاس وهنو په اړوند زموږ په ټولنه او ادبیاتو کې له ډېرو پخوا زمانو څخه کیسې، طنزونه او حکایتونه شته.

کورنۍ اړیکې

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ډېرې ژورې او پراخه توکمیزې او ټولیزې اړیکې شته. د کورنۍ غړي د خپل کور لویانو او ټول خلک د قوم د مشرانو درناوی کوي او د هغوی نظرونو ته ارزښت ورکوي. د کورنۍ د مشرانو واک په خپلې کورنۍ او د قوم د مشرانو واک قوم باندې په کلیو کې د ښارونو په پرتله زیات وي. مشران له نورو ډېر واک لري؛ خو په ښارونو او متمد نو مرکزونو کې سره له دې چې مشرانو ته په درنه سترگه گوري خو د خپل شخصي ژوند په محدوده او چاپېریا ل کې په خپله واک، آزادي او صلاحیت لري.

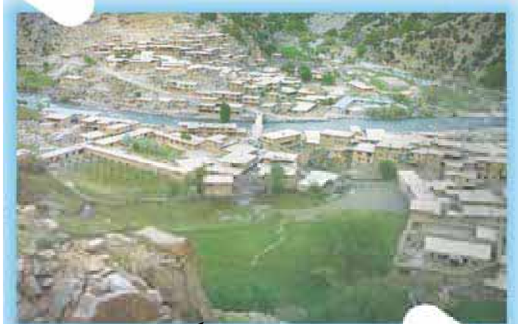
(٤٤) تصویر، د نورستان د برگمټال کلي

کلی

زموږ په هېواد کې ښاري ټولنې لږې او کلیوالي ټولنې ډېرې دي. په تېرو وختونو کې په کلیو کې د واکمنۍ او اداري نظام دا ډول و چې هر کلي (یو ملک، ارباب او یا خان) درلود او دغه مشر به ټولنیزې چارې او قومي لانجې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٤٥) تصویر، حشري کارونه

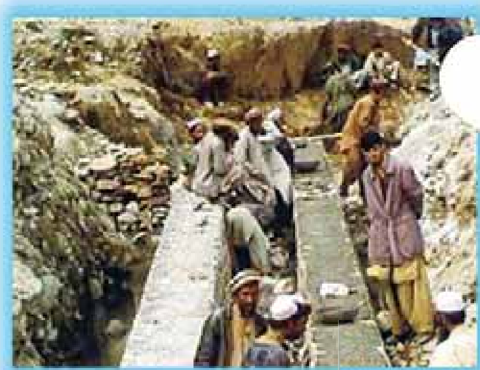

(٤٦) تصویر، حشري کارونه

کلي د نورو سپین ږیرو او مشرانو په مشورو حلولې. د بېلګې په ډول په قومي حشرونو، د ویالو پاکولو، دغنمو لو، نیالګیو کېنولو، د ژرندې د پل انتقالولو او هم د لانجو په حلولو کې به یې برخه اخیسته.

په ځینو سیمو کې به څو اربابان یا ملکان د یو لوی ملک تر واک لاندې وو چې هغه به یې د مخور (سپین ږیرې) په نامه یاداوه. مخور او یا لوی ملک به دخلکو او حکومت ترمنځ دارتباطي پل رول درلوده.

زموږ د هېواد په اسماعیلیه مېشتو سیمو کې له ملک او ارباب څخه پرته به (پیر یا شاه) و او هغه به خلیفه‌ګان درلودل، خلیفه‌ګانو به د پیر په لارښوونه ټولنیزې چارې ترسره کولې.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د کورنۍ د ښېګنو په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې مشر دې د خپلو بحثونو پایلې نورو ته د ټولګي په مخ کې بیان کړي.

پوښتنې

- که د کورنۍ بنیاد نه وي، ځوانان له کومو ستونزو سره مخامخ کېږي؟
- د ټولنیزو او اقتصادي چارو په برابرولو کې د قوم د اربابانو او ملکانو رول په څه ډول دی؟
- که کوم کلی یا سیمه ارباب یا ملک و نه لري د هغې کلي یا سیمې خلکو ته کومې ستونزې پیدا کېږي؟

کورنۍ دنده

- هر زده کوونکی دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د ملکانو، اربابانو او یا د سیمې د مشرانو د رول په اړه پوښتنې وکړي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرکه او جرگه

- مرکه او جرگه څه ډول اصطلاحات دي او زموږ په هېواد کې څه ډول تاریخي سابقه لري؟

زموږ د هېواد په ټولو برخو، په تېره بیا په سویلي سیمو کې مرکې او جرگې د قومي او ټولنیزو ستونزو او لانجو د حلولو واک لري. د جرگو غړي تجربه لرونکي سپین ږیري، مشران، ملکان او افسقالان دي، چې په حجرو، دېرو، جوماتونو، د چنارونو او ونولاندې غونډې کوي او د خلکو شخړې او لانجې هوار وي.

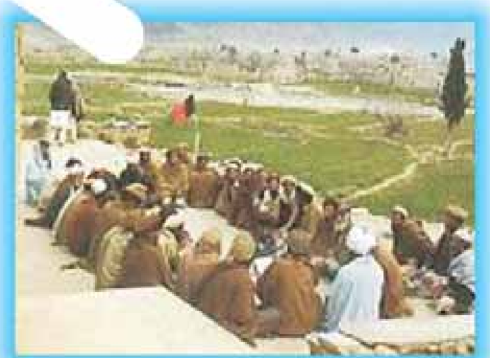

(٤٨) تصویر، قومي مرکه

د قبېلې، قوم او مشرانو غونډو ته جرگه ګۍ وایي، چې د اړتیا په وخت کې د قبېلو ترمنځ د کوچنیو لانجو د فیصله کولو لپاره جوړېږي.

کله چې جرگه ګۍ د یوې دعوې پرېکړه ونشي کړای، بیا د لانجې د حلولو لپاره لویه جرگه راغوښتل کېږي. د دغې جرگې غړي قاضیان، د قوم مشران، نرخیان او نور وي.

(٤٩) تصویر، قومي جرگه

په عمومي ډول مرکه یا جرگه د واک او رسوخ له پلوه درې درجې او پړاوونه لري:

١ـ جرگه ګۍ: د جرگو په دې پړاو کې څو محدود سپین ږیري ګډون کوي او د

دعوې په برخه کې یوازې خبرې اترې کوي.

۲ـ د مرکې دویم پړاو لوی دی چې ګډون کوونکي یې د دواړو لوریو ډوډۍ هم خوري چې دغه پړاو کابو د مرافعې محکمې مثال لري.

په دې پړاو کې د دعوې یو لوری مرکې ته واک ورکوي او بل لوري ته چې واک یې نه وي ورکړی هغې ته «نیمګړی واک» وایي.

۳ـ پـه دریم پړاو کې نرخیان ګډون کوي او دغه پړاو د خلکو په منځ کې هغه قانوني واک او اعتبـار لري، چې هغې تــه (جرګه) وايي. جرګه د خلکو په منځ کې غټې دعوې فیصله کوي. جرګه د (تمیز محکمې) ته ورته ده.

جرګه د ســتونزو د پېچلتیاو و په تناسب کېدای شي ډېرې ورځې او آن میاشتې دوام وکړي. په دغه جرګه کې ډېرې خبرې کېږي، نظرونه تبادله کېږي او د جرګې په اوږدو کې د دعوې دواړه خواوې د جرګه مارو د ډوډۍ خرڅ او لګښت په غاړه لري.

کلــه چې موضوع ډېـره مهمه، پېچلې او لویه وي نو د قومونو مشــران، نرخیان او په مرکــو پوه خلک چې د دعوې دواړو لوریو پورې څه تړاو ونه لري د ســتونزې او لانجې

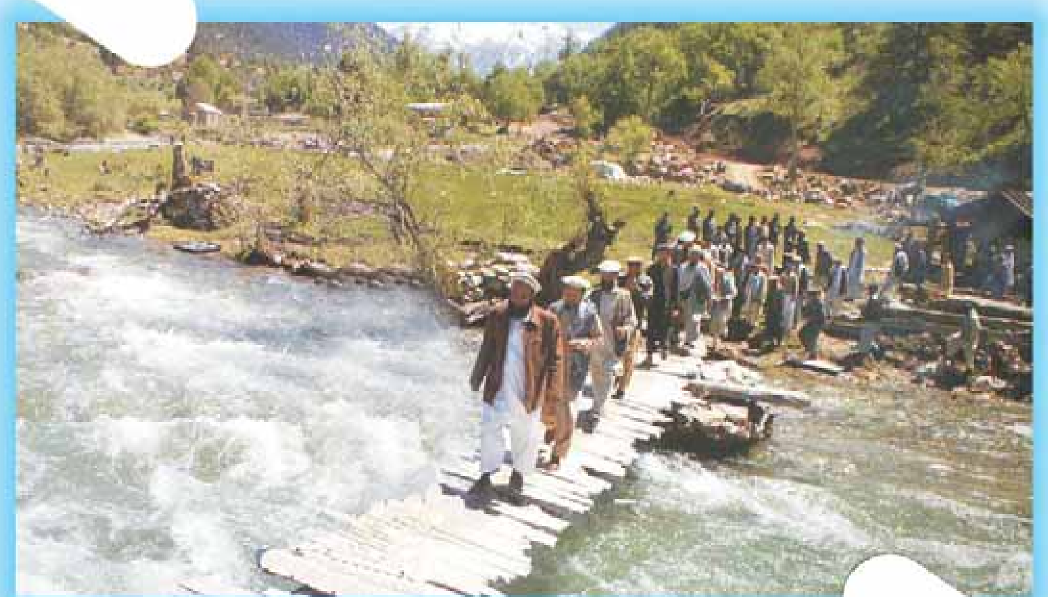

(۵۰) تصویر، د نورستان سپین ږیري او مشران د جرګې په لور روان دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فیصلـه کولـو لپاره رابلل کېږي او د دعوې د فیصله کولو لپاره د دعوې له دواړو لوریو بشـپړ واک اخلي او دعوا فیصله کوي، چې دې ته د پښتنو په منځ کې (په توی وړی واک) وایي. دغه د جرګې تر ټولو لوړه سطحه ده چې د هغوی پرېکړه او فیصله هېڅ لوری ماتولی نشي.

د قومي شوراګانو او جرګو ګټه

په هره سیمه کې د قوم د مشرانو شتون او د مشرانو شورا له لورې د خلکو د لانجو حل او فصل د رسـمي، دولتي مراجعـو کار کموي او د خلکو لپاره آسـانتیاوې رامنځ تـه کوي. له همدې امله همدا اوس په کلیو، ولسـوالیو، ناحیو، ښـارونو او د هېواد په ولایتونو کې دسـپین ږیرو شـوراګانې شته چې لانجې او سـتونزې فیصله کوي. د دغو شوراګانو شتون په هغه اندازه ګټور دی چې لومړی لانجې او حقوقي مسئلې د رسمي مراجعـو له لورې شـوراګانو ته ارجـاع کېږي، چې د مشـورې او روغې جوړې له

(۵۱) تصویر، د (کابل) ښار کې د روغې جوړې یوه برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لارې حل شي. که دا فیصله
د دعــوې دواړه لوري ونه
مني نو هغه وخت موضوع
رسمي مراجعوته ورسپارل
کېږي.

(۵۲) تصویر، قومي جرګه (د خمکنو ولسوالي)

په ټولګي کې فعالیت

- هــر زده کوونکــی دې د خپلې ســیمې د واک لرونکو شــخصیتونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د خلکو په منځ کې د قومي غونډو شتون څه ګټې لري؟
- آیا په ځینو مواردو کې قومي غونډو ته واک ورکول کوم زیانونه هم لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکــي دې په تېرو وختونو کې د قومي غونډو د ماهیت په برخه کې د خپلو کورنیو له غړو څخه معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

د تاوتريخوالي او دښمنيو سرچينې، لاملونه او ماهيتونه

- تاوتريخوالى او دښمنى د ټولنې د نظم د له منځه وړلو په برخه کې کومې منفي اغېزې لري؟

هغه چارې چې زموږ په ټولنه کې کله کله دنظم د له منځه وړلو لامل گرځي، د خلکو په منځ کې تاوتريخوالى او دښمنى دي. په دې لوست کې به د دغو موضوعگانو ماهيت اولاملونه په گوته شي.

۱_ د تاوتريخوالي او دښمنيو ارونه، لاملونه او ماهيتونه

د تاوتريخوالي او دښمنيو يو لوى لامل بېکاري او بې علمي ده، بېکاره انسان تل د خپلې منفي بوختيا او رواني ستونزو د ارضا لپاره بهانې لټوي. وايي: «له بېکاره، خداى بېزاره» په ځانگړې توگه هغه څوک چې بې علمه او ناپوه وي او ځان ځاني هم ورسره مله شي، تکرونه او تاوتريخوالي رامنځته کوي. دا ډول تاوتريخوالى ناڅاپي او غير ارادي دى.

په کليو کې د تاوتريخوالي يو بل لامل د نورو خلکو د شتمنيو او ځمکو په زور غصبول دي، او يا د وچکالۍ په کلونو کې د نورو خلکو د حقابې په زور نيونه ده چې

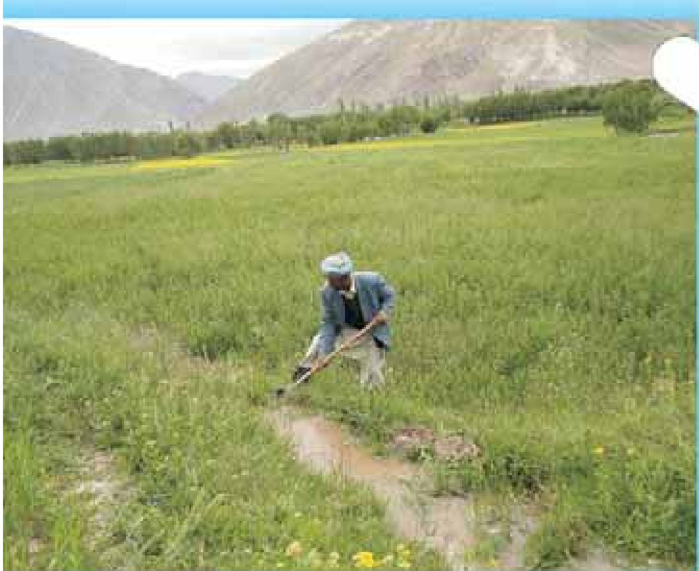

(۵۳) تصوير، په شهران کلي کې د ځمکې او به کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرکال په طبيعي ډول د اوبو کولو پر مهال تکرارېږي.

ځينې خلک په خپله برخه قانع نه وي، له خپله حقه ډېره ځمکه او اوبه غواړي او يا د ناحقه ورا ثت دعوا کوي. يا له هغه سره چې په بڼ يا ځمکه کې شريک دی، حق نه ورکوي، چې دا هم د تاوتريخوالي لوی لامل دی.

کله کله لومړني سرې ته د پور نه ورکول هم د تاوتريخوالي اوجګړې لامل کېږي.

دغه تاوتريخوالی په لومړی سر کې لږ وي او ورو ورو ډېرېږي او د اوږدې مودې په دښمنيو بدلېږي.

خو په دې وروستيو وختونو کې چې خلکو د کرنې، اقتصاد، باغدارۍ، د ښارويو روزل، سوداګرۍ، علمي او نورې بوختياوې لاس ته راوړې دي او همدارنګه زموږ په ټول هېوادکې چې د علم او پوهې ورانګې خپرې شوې دي، خلک د تاوتريخوالي په بدۍ او تاوانونو پوهېدلي، نوځکه دکورنيو او قومونو په غېږ اخېستنو او وژنو کې لږوالی راغلی او که کله په لږه اندازه او ناڅاپي توګه رامنځته کېږي، نو دواړه لوري د قومي سپين ږيرو، عالمانو او جرګو په پرېکړو او يا د قضايي او حقوقي مراجعو پر پرېکړو باندې قناعت کوي او د جاهليت دورې غير اسلامي دودونو پسې نه ګرځي.

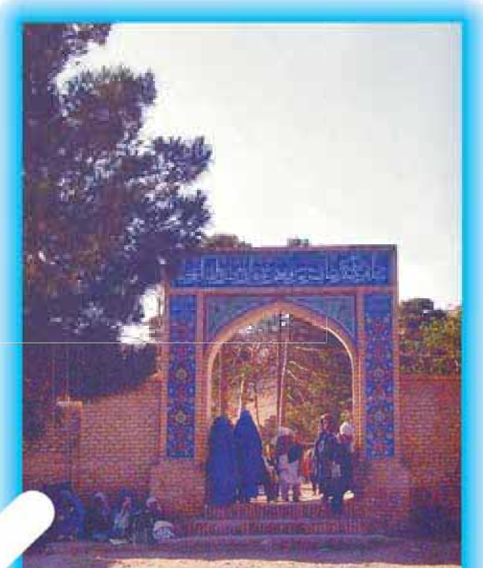
(٥٤) تصوير، په هرات کې دخواجه عبدالله انصاري مزار

د تاوتريخوالي او دعواوو د رامنځته کېدو اولامل په برخه کې خواجه عبدالله انصاري(پير هرات) داسې ويلي دي:

«بدانکه رنج مردم در سه چيز است: از وقت پيش مي خواهند، از قسمت بيش

(c) ketabton.com: The Digital Library

مي خواهند و آنِ دیگران را از آنِ خویش می خواهند»

د تاوتریخوالي پیل

تاوتریخوالـــی او تېکرونه لومړی له زېږو خبرو او لفظي مشـــاجرې څخه پیل کېږي، او ورو ورو خبره لاس اچولو ته رســـېږي. کله چې د دواړو غاړو د غوســـې دېگی په خوټېدو راشي له ډېرو، لرګیو او نورو توکو څخه یو د بل پرضدکار اخلي.

د بېلګې په توګه د اوبو لګولو پر مهال د جګړې وسیله یوم دی او د لو په وخت کې د جګړې وسیله لور دی.

په پخوا وختونو کې به خلکو په جګړه کې ډېر لږ چاکو، ټوپک او نورخطرناک وسایل کارول، ځکه له خطرناکه پایلو یې خبر وو.

په قرآن مجید کې په دې برخه کې د زغم او عفوې یادونه شوی ده چې وایي:

......و الکاظمین الغیظ و العافین عن الناس...)(العمران ۱۳۴)

ژباړه: ډېر ښه خلک هغه کسان دي چې غوسه زغمونکي او خلکو ته ښښنه کوونکي وي.

په هر حال:

په، جګړه کې غالب او مغلوب هېڅ یوګټونکی نه وي، بلکې ګټونکي هغه خلک وي چې جګړه یې نه وي کړې.

عبدالرحمن بابا په دغه برخه کې څه ښه ویلي دي:

کـــر د ګلـــو کـــړه چـــې ســـیمه دې ګلزار شـــي
اغـــزي مه کره چې پښـــو کې به دې خار شـــي

او خواجه حافظ هم په دې هکله ډېر ښه ویلي دي، چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

درخت دوستي بنشان! که کام دل به بار آرد   نهال دشمنی برکن! که رنج بی شمار آرد

(۵۵)تصویر ددوستۍ دونې تمثیل

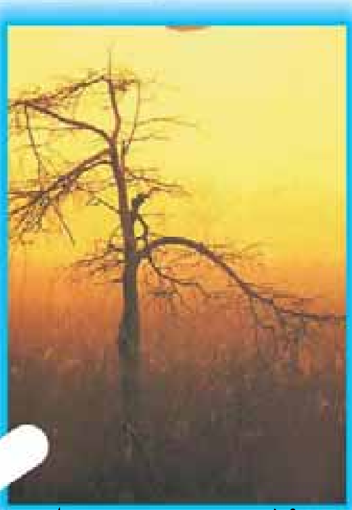

(۵۶)تصویر ددښمنۍ دونې تمثیل

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د تاوتریخوالي او دهغه د ناوړه پایلو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د تاوتریخوالي دوام په ټولنه کې کومې ناوړه پایلې رامنځته کوي؟
- د کورنیو ترمنځ پرله پسې دښمنۍ کومې ناوړه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه په تېرو وختونو کې د تاوتریخوالي په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکي لنډيز

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ تړولنيزې او قومي اړيکې په ژوره او پراخه توګه شتون لري. په کليو کې د قوم مشران په خپلو خلکو باندې د ښارونو په پرتله ډېر واک لري.

زموږ د هېواد په سويلي سيمو کې يو شمېر سيمه ييزې ډلې دي چې د قومي او ټولنيزو ستونزو او شخړو د هوارولو واک لري، چې جرګې او مرکې يې بولي.

جرګې د واک له پلوه درې درجې لري:

کله چې د دوو کسو يا دوو قومونو ترمنځ کومه دعوا يا شخړه رامنځ ته شي، نو موضوع همدې قومي غونډو، مرکو او جرګو ته چې د سپين ږيرو، عالمانو او د قوم د مشرانو څخه جوړې شوې وي، سپارل کيږي. څرنګه چې هغوی د دواړو خواوو د شخړې په لاملونو پوهېږي نو ځکه قضيه په ښه توګه سره فيصله کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

استوګنځایونه، د ودانیو جوړولو مواد، لارې او طرحې

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي په هېوادکې د کورونو، کلاګانو، جوماتونو او د عامو ودانیو له بېلا بېلو ډولونو سره چې تاریخي لرغونتیا لري، آشناشي او د اوسېدلو کورونو د جوړولو طریقه او د کورونو جوړولو د اړتیا وړ مواد به وپېژني.

زده کوونکي به د ختینو کورونوځینې ښېګنې وپېژني اوپه هېوادکې به د معمارۍ له سبک سره آشناشي.

زده کوونکي به وپوهېږي چې کاشي کاري زموږ د هېواد د ښکلو هنرونو اوصنعتونو څخه ده او زموږ په ګران هېوادکې لرغونې سابقه لري.

(۵۷) تصویر: دامیر شهید باغ (جلال آباد)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمڅې او ختین کورونه

ـ تاسو د استوګنې څو ډوله کورونه پېژنئ؟

زموږ په هېواد کې د استوګنې ځایونه او د اوسېدنې کورونه ډېر ډولونه لري. ځینې یې ډېر ابتدایي او پخواني دي، لکه: سمڅې، غارونه، پرستنو ولاړ کورونه او داسې نور چې زموږ د هېواد په لرې پرتو سیمو کې دود و او تر اوسه یې لا بېلګې موجودې دي.

سمڅې

هغه ابتدایي د اوسېدنې ځایونه دي چې لومړنیو انسانانو د خپل ژوندانه د دوام لپاره د غرونو په لمنو کې

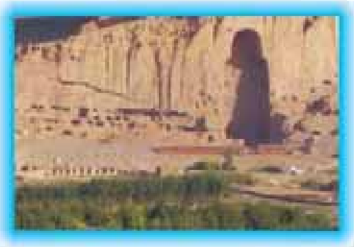
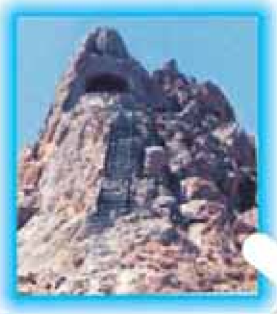
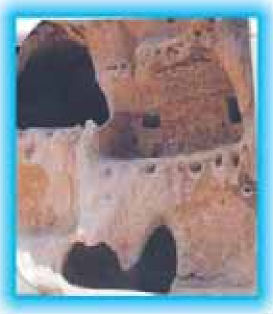

(۵۸،۵۹،۶۰،۶۱،۶۲) تصویرونه، د سمڅو ډولونه.

جوړول. دغه ابتدايي کورونه پــه معمولي توګه تياره، نمجــن او وړې دروازې يې درلودلې چې هم انســانانو پکې ژوندکاوه او هم يې خاروي پکې ســاتل کېدل. څو کله چې ورو ورو انسانان متمدنه شــول، په (لرګيو پوښل شوي او ګنبدي) د ختيڅو کورونو جوړول يې زده کړل چې لاندې به د هغوی د هريو په برخه کې معلومات ورکړو:

(۶۳) تصوير، په لرګو پوښل شوي کورونه

۱ـ په لرګيو پوښل شوي کورونه

دغه کورونه له خاورو، تيږو، خامو خښتو، پخسو او د داسې نورو موادو څخه جوړيږي. چت يې په دستکو يا لرګيو پوښي. داسې چې لومړي دســتکونه د اړتيا په انــدازه په کوټو باندې په افقي ډول اچوي، وروسته ورباندې تختــې، پوزې، د ونــو شــاخچې، کڼکې او جارو(کيان او وابــه) اچوي او بيا ورباندې کلکه شــوې خټه (غــوره ګل) هواروي او له هغه وروسته يې اخيړوي. هڅه کېږي دغه اخيړ ډېر هوار او داسې شبب ولري چې اوبه ورباندې ډنډ نه شــي او د دغو اوبو د جاري کېدو لپاره د لرګيو ناوې د بام په څندو کې ږدي چې د باران اوبه پکې بهيږي.

دغه کورونه د ګنبدي کورونو په پرتله د باران او زلزلې په مقابل کې کلک وي. د دغو کورونو په منځ کې خلک تنورونه هم ږدي او په دې تناره کې په دايمي توګه اور بلېږي او د اور لوګی د کلونو کلونو

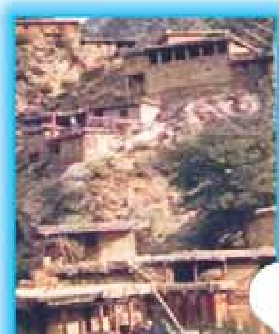
(۶۴) تصوير، دلرګو کورونه

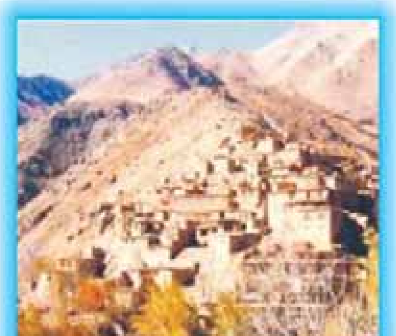
(۶۵) تصوير، د لرګو کورونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوږدو کې د کور چت لکه د قبر غونډې کلکوي.
پـه همـدې ډول ددغو کورونو جوړول زموږ د هېواد په هغو سـيمو کې دود لـري چې هلته زلزله او ورښت زيات کېږي.

په لرګو باندې د پوښـل شـو و کورونو چتونه کله په نقاشي شـويو تختو مسطح کوي، دغه کار ماهر نجاران ترسـره کوي او د دغو کورونو نمونې او بېلګې د کابل ښار او ځينو ولايتونو په زړو ښارونو کې لېدلی شو.

ځينې دغه کورونه چې شتمنو او بډايو خلکو جوړ کړي دي، د لرګي ښکلي ورونه او ورسي لري چې په هغې کې د ګل او پاڼو نقشونه په لرغوني سبک سره ډېر ښکلي حکاکي شوي دي.

۲_ ګنبدي ختين کورونه

د دغو کورونو د ديوالونو او چتونو په جوړولو کې له خاورو او خټو څخه کار اخيسـتل کېږي. چت يې په ښايسـته ډول په خښتو او خټو پوښـل کېږي او د لا ټينګښت لپاره يې په تشو ځايونو کې وړې تيږې او جغل ورښلول کېږي. دغو وړو تيږو او جغل ته (آغاز) وايي.
دګنبدي کورونو جوړول يو څه مهارت او ډېر زحمت غواړي او همدارنګه د دستک پوښه کورونو په پرتله د واورو او باران پر وړاندې يې مقاومت لږوي.
د دی کورونو رواقونه په اخير او کله کله يې په صافو ګچو سره رنګ او ښکلي نقاشي کوي.

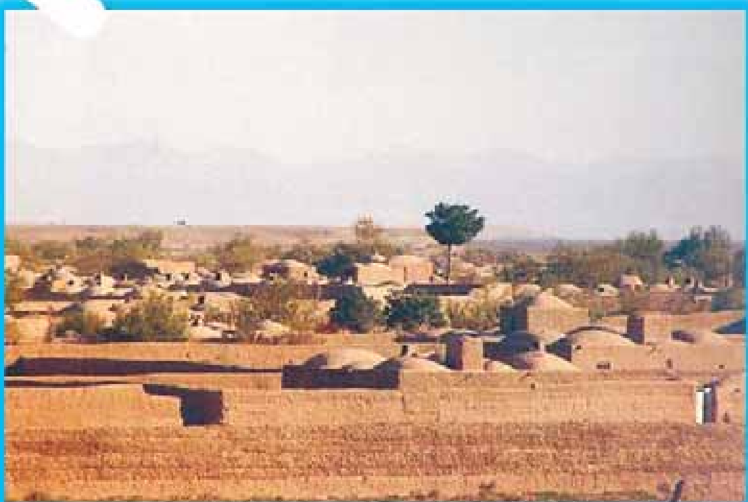
(۶۶) تصوير ګنبدي کورونه (هرات)

ختين کورونه سره له دې چې ابتدايي او ساده دي، ځينې ښېګڼې او ګټې هم لري. يوه ګټه يې دا ده چې د ګرمـي او يخنی مخه په ښــه توګه نيسي او د ګرمي او يخنـی د نفوذ او تبربدلــو په مقابل کې ښه مانع دي.
يعنې هغه کورونه نسبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغــو کورونو ته چي نن په عصري او کانکريتي ډول جوړېږي، په اوړي کې يخ او په ژمي کې نســبتاً تاوده وي. خو دا هم د يادوني وړ ده چي ختين کورونه دکانکريتي کورونو په پرتله لږ مقاومت لري او نشو کولای ډېر پوړونه ورباندې جوړ کړو. او هم ډېره ځمکه او ځای نيسي.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د ختينو کورونو نورې گټې او زيانونه ووايي.

پوښتني

- کوم ډول کورونه د ژوند لپاره گټور دي؟
- هغه څيزې چي دکورونو په پوښلو کې اچول کېږي له څه شي څخه جوړېږي؟
- پخسه څه شی دی؟ او کومې ښېگڼې لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکــي دې د هغو بېلابېلــو او ډول ډول کورونو په برخه کې چي زموږ په هېواد کې جوړېږي، معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوارلسم لوست

ښېږي کورونه

- ستاسو په سیمه کې څوک په ښېږي کورونو کې ژوند کوي؟

زموږ په هېواد کې پر ختینو کورونو سربېره، ښېږي کورونه هم جوړېږي، چې په لاندې ډول دي:

(۶۷) تصویر په لیمڅي او ګلیم باندې پوښل شوی جونګړه

۱ـ کوډله (جونګړه): دغه کورونه بزګران له خسو، لرګیو او د لرګیو له خادو څخه جوړوي.

کوډلې زیاتره د پسرلي، اوړي او مني په فصلونو کې د فالیزونو، درمندونو او دښتې په آزاده هوا کې په ګنبدي یا مخروطي شکل جوړېږي.

۲ـ ښېره: ښېره هم له تاوشوو (منحني) ډولـه خادو څخه جوړېږي. دیوالونه یې له مزو، مزرو او یا له کڼکي څخه جوړوي او سرېې په پوزي، کڼکې، خسو او اغزو پوښي او ګلیم یا لمڅی پرې غوړوي.

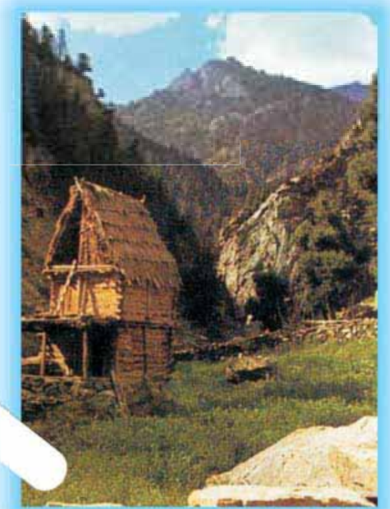

(۶۸) تصویر، ښېره

(۶۹) تصویر، ښېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۷۰) تصویر، الاچغ

۳_ آلاچغ: هغه مواد چې آلاچغ ورڅخه جوړوي له کړو شویو خادو، لیمڅي، تغر او له داسې نورو څخه عبارت دي، په دې ډول چې ۱۵ تر ۲۰ پورې خادې پر ځمکه کې منډي او پورتنۍ څوکې یې په گنبدي ډول سره یو ځای کوي او تړي او شا او خوا یې پوزی د دیوال په ډول دروي. سر یې هم په پوزي تغر او لیمڅي پوښي. دننه او بهرنۍ برخه یې په (کشیده گلیم) او په زوندیو ښایسته کوي.

۴_ کېږدۍ: زموږ د کوچي هېوادوالو گرځنده کور دی چې له تورو او کلکو توکرانو څخه جوړېږي او په ټینگو او کلکو رسیو او مېخونو پر ځمکه ټک وهل کېږي او کلکېږي.

یادښت: د کوچیتوب فرهنگ او دود، همېشنی مسافرت او گرځېدل له یوې سیمې نه بلې سیمې ته او په کېږدیو کې ژوندکول زموږ کوچیو وطنوالو ته ډېر سخت زحمت او خواري ده.

(۷۱) تصویر، کېږدۍ

۵_ خرگاه: یو ډول لویه کپه (کېږدۍ یا خیمه) ده چې له لیمڅي څخه جوړېږي.

زموږ قرغز هېواد وال یې په پامیر (د نړۍ بام) کې جوړوي او کارترې اخلي.

خرگاه د هغوی د استوگنې دایمي کورونه دي.

۶_ خیمه: خیمه هم د گرځنده کوټې یو ډول دی چې په آسانۍ سره درول کېږي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسانۍ سره ټولېږي. خيمه له جيمي او نورو ډېلو ټوکرو څخه گنډل کېږي او په کلکو رسيو باندې په هغو لرگينو يا او سپنيزو موږو سره چې پر ځمکه ټک وهل شوي وي، سپره او درول کېږي. خرنگه چې سپکه ده بارول او نقلول يې آسان دي. په هر ځای کې په ځانگړي ډول په مېلو کې کارول کېږي.

آلاچغ، کېږدۍ او خرگاه په باندو کې د مالدارانو د دوبي کورونه دي، ځينې وخت په کليو کې هم داسې کورونه جوړوي.

په عمومي توگه خس کپه، څپره، آلاچغ، کېږدۍ او خرگاه د زلزلې په وړاندې تر ټولو خوندي کورونه دي.

۷ـ د لويې جرگې خېمه: يوه لويه خيمه ده چې په دې کې د لومړي ځل لپاره د

(۷۲) تصوير، د کابل په نړيوال کنفراس کې د هيواد ولس مشر د او يا هيوادونو بهرنيو چارو وزيرانو سره

افغانستان دوديزه (لويه جرگه) ترسره شوه. او له هغې څخه وروسته پکې لوی دولتي، ملي او بين المللي کنفرانسونه داير شول.

په دې وروستيو کې په هېواد کې د سولې د راوستلو په خاطر د هېواد ولسمشر او د ولسي جرگې استازو، مشرانو، روحانيونو او بهرنيو ميلمنو په گډون په هغې کې د (سولې) جرگه جوړه شوه.

(۷۳) تصوير، د لويې جرگې خېمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د خېړي کورونو ښېګنې ووايي:

پوښتنې

- د خېړي او آلاچغ ډوله کورونه د هېواد په کومو برخو کې دود لري؟
- هغه خېړي چې د کورونو په پوښلو کې کارېږي له څه شي نه اوبدل کېږي؟
- د خېړي او آلاچغ کورونو ګټې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشـــرانو څخه د خېـــړي جونګړې او آلاچغ ډولو کورونو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

غوجلې

- تاسو کله د څارويو غوجل ليدلې ده؟

زموږ خلکو چې له پخوا څخه څاروي روزلي دي، د هغوی د ساتنې لپاره يې تل له غوجلو څخه ګټه اخيستې ده. دغه غوجلې له بېلابېلو موادو څخه په ډېرو ډولونو سره جوړېږي چې د قتــن Qutan، کټاره دار، ښېرې، توله، آغيل، اخته خانه، کمند او نورو نومونو باندې يادېږي، په لاندې ډول د هر يوه په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

۱ _ شپول: له تيږو څخه جوړه شوی محوطــه ده چې په کليو او بانـډو کې د څارويو (پسونو او غويو) لپاره جوړېږي.

د څارويو د شمېر په اندازه په دايروي ډول تېږې د يو او يا يو نيم مترو په اندازه يوه د بلې د پاسه ږدي او د تېږو ديوال جوړوي چې پــه دې کې له تېږو څخــه پرته نور هېڅ ډول مصالــې لکه خټه، ســمنټ او نور ساختماني مواد پکې نه کاروي.

د ننوتلــو او وتلــو دروازه يــې هم لــه تيږې څخه جوړېږي او ســر يې طبعاً خلاص وي.

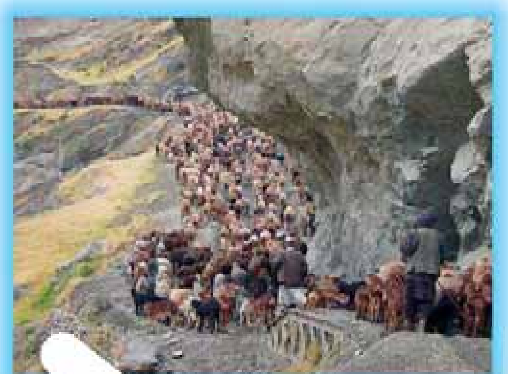
(۷۴)تصوير

۲ _ سـمڅ : د وريــو او وزګوريــو (ورغميو) غوجله ده. د لويې تيږې څنګ ته چې د هغې د لاندې پناه ځای وي، جوړېږي او نــورو دربو خواو تهيــې د تيږو ديوال جوړوي. څرنګه چې توله په لړه ساحه کې جوړېږي، ځينې وختونه يې ســر په کنکو

(۷۶) تصوير

او لښتو باندې پوښوي.

۳_ څپره: په هغو سیمو کې چې ځنګلونه زیات دي، د غرونو، د ونو د وچو لښتو، (ارغوان، زرنګ، ایرغې Erghai، څیړۍ او نورو څخه څپره جوړوي او د غوجلې شاوخوا ورباندې بندوي. د ننوتلو او وتلو دروازه یې هم له څپرې جوړوي او سر یې پرانستې وي.

۴_ غوجل: غوجل د څارویو سنتي او پخوانۍ غوجله او د ختو کوټه ګۍ ده. د وتلو او ننوتلو د لرګي دروازه لري. له کوچنۍ سورۍ نه پرته نورې کړکۍ او پنجرې نه لري.
د څارویو د شمېر په اندازه د دیوالونو په څنګ کې ختین آخورونه لري چې په هغو کې واښه او بوس څارویو ته اچول کېږي.
نر جنګي او ښکرور غوایان په بېله غوجله کې اچوي. معمولاً د پسونو او وزو غوجلې له نورو څارویو جلا وي.

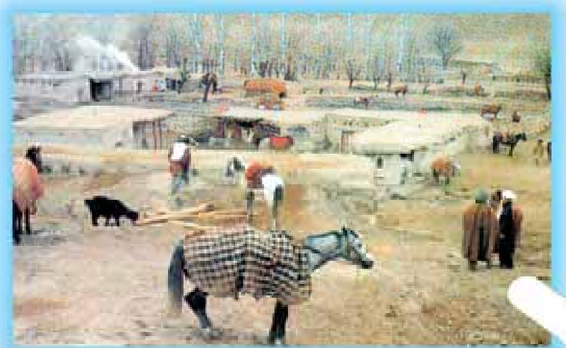
(۷۵) تصویر

۵_ اسطبل (**جوپتره**): د آس د اوسېدو ځای دی. د دغې غوجلې یوه خوا پرانستې وي. په اسطبل کې د آخور ترڅنګ د آس د افسار (پړي) د تړلو لپاره د لرګي یو پنډ موړی پر ځمکه ټکوهي چې هغې ته (قازغ) یا د آخور موړی وایي.

۶_ کمند: کمند هغه سرکاري اصطلاح ده چې د حکومت د سورلۍ او د لېږد رالېږد د آسونو او کچرو د مجموعې اطلاق پرې کېږي. البته اصلي نوم یې هماغه د اخته خانو مجموعه ده چې په تېرو وختونو کې یې ډېر آسونه هلته تړل او اوبه او دانه یې یوځایي ورکوله. په پسرلي او اوړي کې به د آسونو پاده (کمند) سر تېرو او مېترانو (د آسونو ساتونکو) له وښو نه په ډکو چمنونو کې څرول (پوول) او چاغول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ - کټاره: د دې غوجلې سـر هم خلاص وي او هغه د پسـرلي او اوړي په فصلونو کې د څارویو د ساتنې لپاره جوړوي. کټارې د ونو له وچو لرګیو او شاخونو څخه جوړېږي.

په غوجل پورې ځینې اړوندې نکتې.

کلـه چې له څارویو او د هغو له غوجلو څخه خبرې کېږي نو د هغې سـره خامخا د پرانګ، شرمښ او د څارویو د داړلو او خوړلو په هکله هم ډېر نقلونه او کیسې ویل کېږي.

د هغه داړونکي لېوه کیسه د خلکو یاده ده چې د ژمي په شپو کې د ساتونکي سپې له غفلت څخـه یې ګټه پورته کړې او د پسـونو غوجلې ته ور ننوتلی، یو پسـه یې خوړلی او نورې یې زندۍ کړې او وژلي وو، بیا یې د خولې او غاښونو په واسطه راکښلي یو پر بل یې انبار کړي او د هغوی په سـر په آسانۍ سـره ختلي او توانېدلی و چې د غوجل سورې څخه ټوپ ووهي او وتښتي.

پورتنـۍ ځرګندونې د سـاده او دودیزو غوجلـو په هکله وې چې په هغـې کې د څارویو پاکوالی او نظافت او روغتیاسـا تنه ډېره کمه رعایت کیدا ی شي. خو نن ورځ په زیا تره سیمو کـې لویې طویلې جوړېږي چـې په هغې کې هم د طویلو او څارویو پاکوالی او نظافت په ښـه ډول سره په پام کې نېول کېږي او هم پکې د څارویو د خوړو کیفیت ګټور او صحي وي چې د مالدارۍ یا د څارویو د فارم په نامه یادېږي.

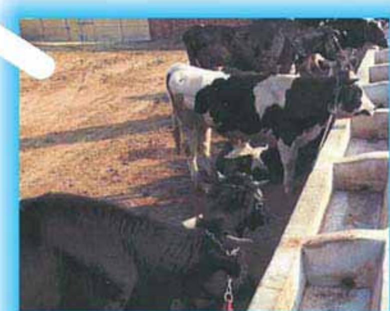
(۷۷) تصویر، د غویانو فارم

(۷۸) تصویر

(۷۹) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ادبیاتو کې شاعرانو او پوهانو د تاریخ په اوږدو کې د پړانګ، شرمښ او مېږې کیسې، طنزونه او ډېر زیات تمثیلونه بیان کړي دي چې بېلګې یې په لاندې ډول دي:

په دری ژبه:

(۸۰) تصویر پړانګ

«گوسفندی از کلیم الله گریخت　　پای موسی آبله شد نعل ریخت»

«ترحم بر پلنگ تیز دندان　　ستمگاری بود بر گوسفندان»

پر غاښور پړانګ زړه سوی، پر پسونو ظلم دی.

او یا دغه متلونه او مقولې:

میش و گرگ در یک آبخور آب می خورند (تمثیل عدالت) مېږه او لېوه په یو آخور اوبه څښي.

دوستی گرگ و اشتر (دوستی بې تناسب) دلېوه او اوښ ملګرتیا.

(۸۱) تصویر، مېږه

(۸۲) تصویر، شرمښ

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د هغو نورو غوجلو چې څاروي پکې ساتل کېږي نومونه واخلي.

پوښتنې

- شپانه خپل پسونه د شپې له خوا په کوم ډول ځایونو کې ساتي؟
- کوم ډول غوجلې د څارویو د ساتنې لپاره ګټورې دي؟
- تاسو او ستاسو دوستان د څارویو د فارمونو د جوړېدو تصمیم لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له غړو څخه د پخوانیو څارویو د ساتنې په برخه کې پوښتنې وکړي او ثبت دې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

کلا، برج او د کوترو کوټې

ـ تاسو تر اوسه کومه پخوانۍ کلا او د کوترو کوټه لیدلې ده؟

(۸۳) تصویر، د بلخ بالا حصار

کلا، برج او د کوترو کوټه زموږ د هېواد له زړو او لرغونو ودانیو څخه دي چې زموږ د خاورې او ځمکې د ساختماني او معماري فرهنګ یو ډول تمثیلوي.

(۸۴) تصویر، په بابر بڼ کې د انارو ونې

(۸۵) تصویر، د بابر حرامسراي (کابل)

په پخوا وختونوکې د حصار یا کلا جوړول زموږ په ګران هېواد کې دود درلود. پاچاهانو، واکمنو، او شتمنو خلکو به د ځان د امنیت د ساتنې لپاره لوړې کلاګانې او ماڼۍ جوړولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلاگانې هغه کلکې ماڼۍ دي چې لوړ دیوالونه لري او دننه په جلاجلا برخو اوکوچنیو کلاگانو او سراچو باندې وېشل کېږي. هره برخه يې د یوه ځانګړي مقصد لپاره جوړه شوې وي او له هغه څخه ګټه اخېستل کېږي.

(۸۶) تصویر، د دارالامان ماڼۍ (کابل)

کلاگانې، برجونه او پوځي چاوڼۍ

ځینې کلاوې د پاچاهانو، دولتی اراکینو، پوځي افسرانو او سرتېرو د پوځي اډو په توګه کارول کېدلې، چې د هغو په کونجونو کې به لوړ برجونه جوړېدل او څو تنه ساتونکي به له کلاو و څخه د ساتلو په موخه هلته کښېناستل. دغه برجونه دایروي شکله او د کلا له نورو دیوالونو څخه يې لوړوالی ډېر و، چې ساتونکي د کلا شاوخوا څاري او دښمن په آسانۍ لیدلی شی.

(۸۷) تصویر، د اختیار الدین کلا (هرات)

(۸۸) تصویر، د بُست کلا او طاق

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۸۹) تصویر، د غزني بالا حصار

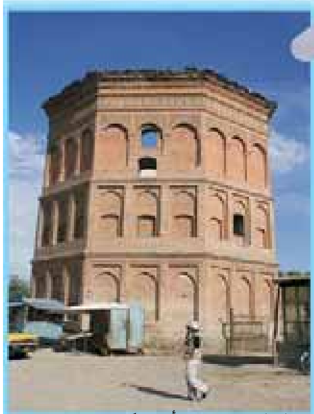
(۹۰) تصویر، د شهرآرا برج/کابل

زموږ په هیواد کې د دغو سترو کلاګانو بېلګې په (بلخ، کابل، غزني، ګردېز، په هلمند کې د بست او په هرات کې د اختیارالدین کلا) ګانې دي چې دغه وروستنۍ یاده شوې کلا زموږ د هېواد د هرات ولایت د تیموریانو د دورې (شاهي کلا) وه. دغه تاریخي کلا، ټینګ او لوړ برجونه لري چې له نیکه مرغه په معاصرو دوروکې د چاړواکو د پاملرنې له امله د هغې ویجاړ شوي ځایونه بېرته جوړ شوي دي او تر اوسه روغه پاتې ده.

(۹۱) تصویر، د کابل بالا حصار

دغه تاریخي ودانۍ زموږ د لرغوني هیواد د معمارۍ او فرهنګ سترې نښانې دي.

د کوترو کوټې

زموږ په هیواد کې د نورو لرغونو ودانیو ترڅنګ، چې زموږ د معمارۍ او فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي، هغه د کوترو کوټې دي.

دغه ودانۍ بزګران ددې لپاره جوړوي چې کوترې پکې ځالې وکړي او فضله مواد یې په دغو خونو کې پاتې شي، ترڅو بزګران او کروندګر د کرنې د ځمکو د تقویه کولو لپاره د سرې په توګه ترې ګټه واخلي؛ څرنګه چې د مرغیو په تېره بیا د کوترو فضله مواد د کرنې د ځمکو لپاره د کیمیاوي سرې په پرتله ډېر ګټور دي، نو له دې امله زموږ د هېواد په ځینو سیمو او کلیو کې بزګران د کوترو کوټې جوړوي او له هغو څخه ګټه اخلي.

د کوترو کوټې لوړې ودانۍ دي چې د باندنۍ خواوې یې په ښکلو او ظریفو خښتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړې شوي او نقاشي شوي دي او د دیوال په دننه برخه کې یې بېلا بېلې طاقچې برابروي چې کوترې په کې ځالې جوړې او فضله مواد پکې وکړي.

کوترخونې د ځانګړو معمارانوله خوا جوړېږي. په تېره باندېنۍ مخه او نقاشي یې یوازې همدغه معماران جوړوي چې دا دهرچا کار نه دی.

د یادونې وړ ده چې د کوترو مالکان یوازې په ژمي کې د کوترو لپاره خوراکي دانه برابروي او د کال په درې نورو فصلونو کې کوترې پخپله په ځمکو کې ګرځي ، خوراک برابروي او لګښت نه لري.

پـه ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د کوترو د هغو کوټو په برخه کې چې که په شاوخوا کې یې موجودې وي نورې‌ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د کلاګانو ځانګړتیاوې بیان کړئ!
- کوترخونې څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له مشرانو څخه د تاریخي کلاګانو په هکله چې په خلکو کې مشهورې دي معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچوکې دې ولیکي او له ځان سره دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

جوماتونه او کاروان سرايونه

ـ زموږ د هېواد تر ټولو لوی او ښکلی جومات په کوم ولايت کې شتون لري؟

(۹۲) تصوير، د هرات جامع جومات

د جامع جوماتونو، عامه ودانيو، کاروان سرايونو او د مسافرينو د استوګنې ځايونو جوړول زموږ د هېواد د خلکو د لرغوني فرهنګ يوه مهمه برخه ګڼل کېږي.
دغه ځايونه د تاريخ په اوږدو کې د خلکو د ټولېدو او د کاروانونو د اوسېدو او د مسافرو د استوګنې ځايونه وو چې په دغه لوست کې به په هر يوه خبرې وشي.

جامع جوماتونه

زموږ ګران هېواد ته د اسلام د سپېڅلي دين له راتلو څخه وروسته د لمونځونو او د جمعې لمونځونو د ادا کولو لپاره چې د اسلام د پنځه ګونو اساسونو څخه يو اساس دی، جامع جوماتونه جوړ شول.
دغه ودانۍ د اسلامي ځانګړو معماريو په ډول ډېرې ښکلې او

(۹۳) تصوير، د هرات ښار منظره

بښایسته جوړې شوې دي. د لوړو برجونو، ګلدستو او د اوچتو منارو لرونکي دي. په پخوانیو وختونو کې لکه د نن ورځې غونډې د وسایلو امکانات اوآسانتیاوې نه وې، مؤذن به لوړځای ته ورخاته او آذان به یې کاوه چې غږ یې هرچاته ورسېږي.

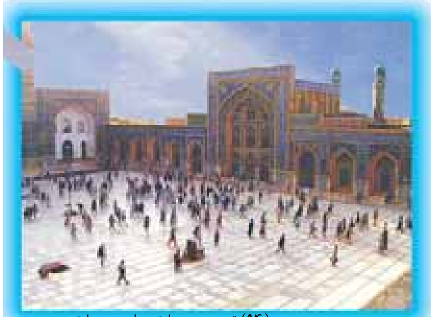
(۹۴) تصویر د هرات جامع جومات

جامع جوماتونه د دوه یا زیاتو منارونو سره جوړ شوي دي لکه د هرات جامع جومات چې زموږ په جغرافیایي حوزه کې ساری نه لري، دولس منارونه لري.
د یادونې وړده چې جامع جوماتونو دکاشي کارۍ هنر او صنعت لاښکلی کړی دی.
همدارنګه دعیدګاه جوماتونه چې د اختر په ورځوکې د خلکو

(۹۵) تصویر د شاه دو شمشیره جومات

د تولېدو مرکزونه وي زیاتره د ښارونو په شاوخواکې جوړ شوي دي چې په دغه ځایونوکې د اختر لمونځونه ترسره کېږي. ځینې عیدګاه جوماتونه ښکلي او په زړه پورې ودانۍ لري؛ خو ډېر نور یې یوازې محراب او منبر لري او د هغو له شاوخوا څخه دیوالونه راتاو شوي وي. خلک د عیدګاه جوما تونو په انګړکې معمولاً د ناجو او نورې زینتي ونې کېنوي او روزنه یې کوي ترڅو له یوې خوا لمونځ کوونکی ددغو ونو سیورو ته د اختر لمونځونه اداکړي او له بلې خوا څخه د جومات د ښکلا او د هوا د پاکوالي سبب وګرځي.

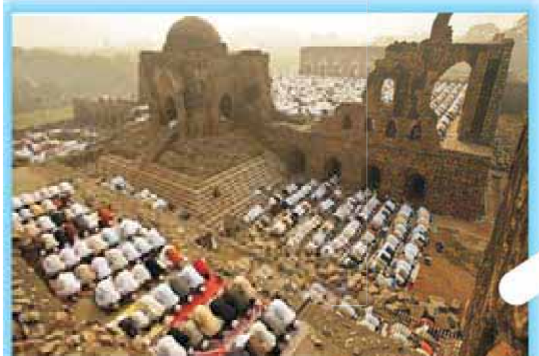
(۹۶) تصویر، دپخوانۍ عیدګاه جومات

د کابل په ښارکې ددغو جوماتونو له نمونو څخه د حضوري چمن ترڅنګ د عیدګاه جومات، د شاه دوشمشیرهٔ ولي جومات، د پل خشتي جومات او داسې نوردي.
د پیغامبرانو، پوهانو، فقیهانو، عارفانو، سیاسي او پوځي شخیصتونو او لویو شاعرانو مقبرې هم په ځانګړي سبک جوړې شوې دي، لکه: په هرات کې د ګوهر شاد بېګم، علي شیر نوایي او د خواجه عبدالله انصاري آرامګاه او دهندوستان د سیسرام په ښارکې دشېرشاه سوري مقبره او داسې نورې آرامګاوې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رباطونه او کاروانسرایونه

د عامه ودانیو له جملې څخه یوهم رباط دی چې په تېرو وختونو کې د سوداګرۍ کاروانونو او مسافرو له هغه څخه ګټه اخیسته. له یوه رباط څخه تر بل رباط پورې به منزل په پښو یا د ښاروپه شا وهل کېده.

رباطونه د لارو په سر او غیرآبادو ځایونوکې جوړېدل، څو مسافر او کاروانونه د یوې ورځ له منزل وهلو وروسته ماښام هلته واړوي او شپه پکې تیره کړي.

(۹۷) تصویر، د بابر شاه په بڼ کې د کاروانسرای نمونه(کابل)

دخلکو د تولېدو د ځایونو له جملې څخه یوبل د کاروانسرای عامې ودانۍ دي. دغه ودانۍ په ښارونو، کلیو، دښتو او میرو کې د لارو پرسر جوړې شوې دي، چې د سوداګرو کاروانونه او مسافرین د سفر په لړکې هلته ورشي او په هوساینې سره خپلې شپې تیرې کړي. کاروانسرای ډېرې خونې او پراخه انګړ لري. سوداګر او مسافرین په خونو او د هغوی ښاروي د کاروانسرای په بېلوساحو کې شپه تیروي.

(۹۸) تصویر، د باغ بابر د کاروانسرای نمونه(کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې زموږ دهېواد د نامتو جامع جوماتونو نومونه واخلي.

پوښتنې

- نن ورځ ســوداګر او مسافرین د کاروانسرایونو او رباطونو پرځای له کومو ځایونو څخه کاراخلي؟
- ستاسو دسیمې مشهورترین جامع جوماتونه کوم دي!

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشــرانو څخــه د پخوانیو رباطونو د نومونو پوښتنه وکړي، پخپلوکتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاشي کاري

په پخوانیو وختونو کې دکاشـــي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ســـیمو کې دود درلود ؟

(۹۹) تصویر، د خاتون گوهر شاد د گنبدې یوه برخه(هرات)

کاشـــي کاري او حجاري (د مرمرو او رخام) صنعت زموږ د هیواد ښکلی صنعت او هنر جوړوي او اوږد تاریخ لري. ددغه صنعت غوره او ښې بیلگې زموږ د هېواد په گوټ گوټ کې لیدل کېږي.

په جوماتونو کې کاشي کاري

زموږ د هېواد د ځینـــو جوماتونو یوه ځانگړتیا په هغو کې د کاشي کارۍ د هنر او صنعت کارول دي چې ډېر ظریف، ځـــلا لرونکـــې او ښـــکلی کار پکي شـــوی دی. د هرات جامـــع جومات او په مزارشریف کې د شاه ولایت مآب روضه یې غوره بېلگې دي.

(۱۰۰) تصویر، د باغ بابر مرمرین جومات(کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هرات جامع جومات دکاشي کارۍ هنر او صنعت زموږ د هېواد د تیموریانو د دورې د اسلامي معمارۍ یوه څرګنده، غوره او بې سارې بېلګه ده چې نړیوال شهرت لري.

د دغه سترو او پرتمینو ماڼیو کاشي کارۍ له باندني څلورو اړخونو څخه تر سترګو کېږي. دننه دیوالونه او منارونه يې هم کاشيو پوښلي دي او دغه کاشي کاري دومره ډېره ده، چې پرله پسې او دایمي مرمت او څارنې ته اړتیالري.

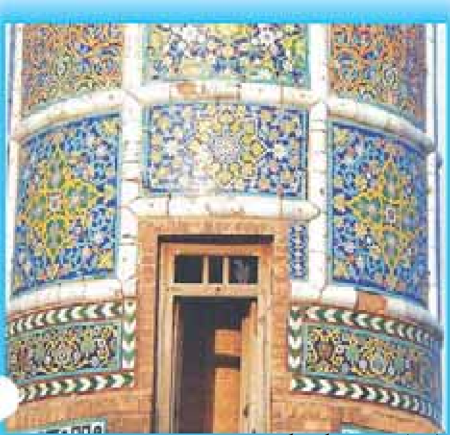
(۱۰۱) د (هرات) دکاشی کاری تصویر

د هرات له جامع جومات څخه پرته په نورو جامع جوماتونو کې هم کاشي کارۍ شوي دي. د هغو له جملې څخه په کندهارکې د خرقې مبارکې جومات،په هرات کې د ملکه ګوهرشاد بېګم مقبره او د حضرت خواجه عبدالله انصاري (پیر هرات) آرمګاه او نورو ځایونو کې کولی شو چې نومونه يې واخلو.

زموږ په هېواد کې دکاشي کارۍ صنعت او هنر تر اوسه هم دوام موندلی او دود دی.

د هرات د ستر جامع جومات په څنګ کې د تاریخي ودانیو د ساتنې د ادارې تر پاملرنې لاندې دکاشي کارۍ

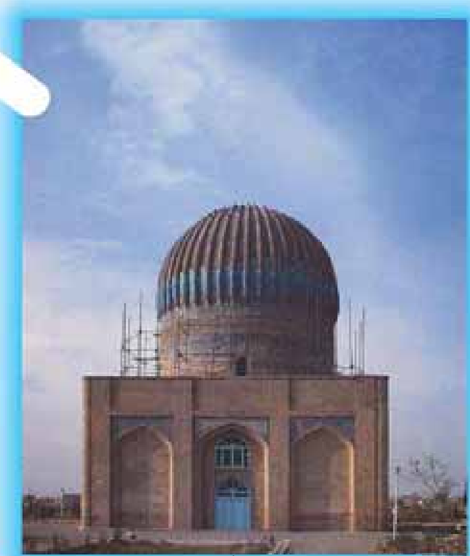
(۱۰۳) تصویر، دګوهر شاد مزار (هرات)

(۱۰۲) تصویر، باغ بابر (کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کاشي جوړولو يوه اداره او کارخانه شته چې له يوې خوا د هرات د جامع جومات د کاشيو مرمت کوي او له بلې خوا د کاشي کارۍ د ارزښتمن صنعت د رامنځ ته کولو، راژوندي کولو، پراختيا ورکولو او تکامل دنده په غاړه لري. په هرات کې (د تاريخي ودانيو د ساتنې اداره) کې د کاشي جوړونې او کاشي کارۍ مسلکي کارپوهان شته چې د توليد ټولې چارې د توړلو، تنظيم او کاشي ګانو نصبول تر سره کوي.

د هرات کاشي کارۍ هم خپل لرغونتوب او پوخوالي ساتلی او همدا اوس نوې لاس ته راوړنې لري. د هغو له جملې څخه د (منظرجهاد) د ځلي بيروني خوا کاشي کاري ده چې په دې وروستيو کې زموږ د ګران هېواد د زامنو له خوا د جهاد څخه د ساتنې په نيت جوړه شوې او د ډېرو شهيدانو نومونه په کې ليکل شوي دي.

د دغه مانيو او کاشي کاريو صنعت شتون زموږ د هېواد تر ټولو نفيس ترينو فرهنګي نښو وياړلې بېلګې ګڼل کېږي.

د هرات او بلخ ولايتونو څخه سربېره د کاشي کارۍ صنعت په استالف او تاشقرغان کې هم دود لري.

(۱۰۴) تصوير، د کاشي لوښي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

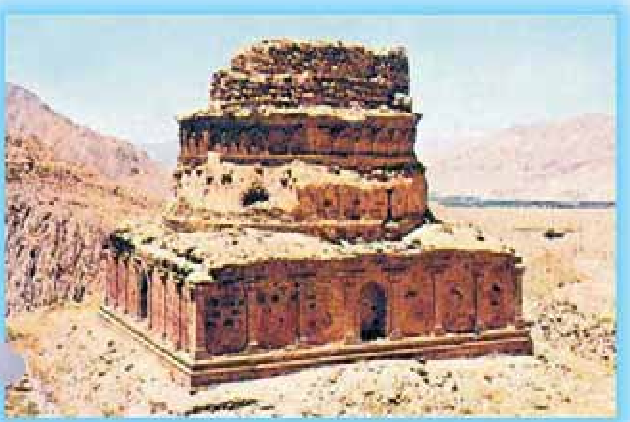

(۱۰۵) تصویر، د رستم تخت (سمنگان)

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد کاشي کاریو د نورو آثارو نمونه واخلي.

پوښتنې

- د کاشي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې ډېر دود لري؟
- زمــوږ په هېواد کـــې د پخوانیو تاریخي ودانیو او نویـــو معماریو ترمنځ څه توپیرونه شته دي؟

کورنۍ دنده:

- زده کوونکي دې د کاشـــي کارۍ صنعـــت او هنر د تاریخي لرغونتیا په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

نولسم لوست

د میناتورۍ هنر

- ستاسو په سیمه کې کومه میناتوري شوې ودانۍ شته؟

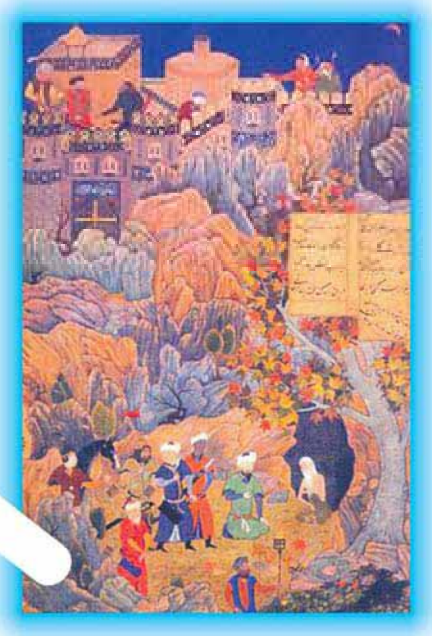

(۱۰۶) تصویر، د میناتوري

(۱۰۷) تصویر، د میناتوري

زموږ د هېواد فرهنګي غوره میراث هغه ودانۍ دي چې د میناتورۍ هنر پکې کارول شوی وي. د انځورګرۍ یا میناتورۍ هنر له ډېرو لرغونو زمانو څخه زموږ په ټولنه کې دود او زموږګران هېواد د تاریخ په یوه ځانګړې زمانه کې لوړو مدارجو ته رسېدلی و. البته د هرات د تیموریانو په دوره کې د دغه او نورو ظریفو هنرونو لوړ مدارج ټولو ته ښکاره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په معاصره دوره کې میناتوري

په معاصره دوره کې هم د دغه هنر نښې نښانې په ځینو جوماتونو، مدرسو او دکنفرانسونو په تالارونو کې ترسترګو کېږي. دغه هنر کله له کاشي کارۍ او کله هم د رنګونو په واسطه په دېوالونو، چتونو او تابلو ګانو کې کارول کېږي او ترسترګو کېږي.

استاد کمال الدین (بهزاد) زموږ په هېواد کې د میناتورۍ د مدرسې بې سارې استاد دی چې د «هرات د نقاشۍ د مکتب» په هنر کې نړیوال شهرت لري.

(۱۰۸) تصویر، د میناتوري

د دغه هنر د معاصرو استادانو له جملې څخه محمد سعید مشعل غوري هروي دی چې په دغه اړخ کې ترټولو څخه ماهر انځورګر ؤ. استاد مشعل د میناتورۍ په برخه کې ډېر شاګردان روزلي دي، چې همدا اوس هم د هغه د هنر لارې تعقیبوي.

د هرات ولایت د مَقَر په ښکلي سالون او د هرات ښار په ستر جامع جومات کې د هغه د کاشي کارۍ او میناتورۍ د ارزښتمنو آثارو بېلګې لیدل کېږي. استاد مشعل چې شاعر هم و ځان د بهزاد د مکتب بیا را ژوندی کوونکی ګڼي چې د یوه بیت په ترڅ کې داسې وايي:

اگر از دهر ناشادم؛ ولی زین ره بسی شادم
که من احیاگر رسم نگارستان بهزادم

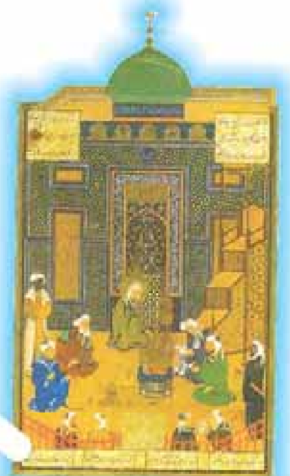
(۱۰۹) د میناتوري تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ دهیواد د میناتورۍ د هنر بېلگې

د میناتورۍ هنر زمونږ د هیواد په عمومي ودانیو لکه د هرات ستر جامع جومات، د مزارشریف په ښارکې د شاه ولایت مآب روضه او د ځینونورو ولایتونو په ودانیوکې تر سترگو کېږي.

د دغو قیمتي آثارو ډېره برخه د زیاتې تاریخي لرغونتیاڅخه برخمنه ده. په همدې ډول قلمي انځورگري په ډېرو ځایونو لکه خواجه عبدالله انصاري (پیرهرات) د مقبرې ترڅنگ کې د زرنگار کور، د هرات ولایت سالون چې د استاذ مشعل غوري اثر دی اوپه نوروځایونوکې شتون لري.

(۱۱۰) د میناتورۍ تصویر

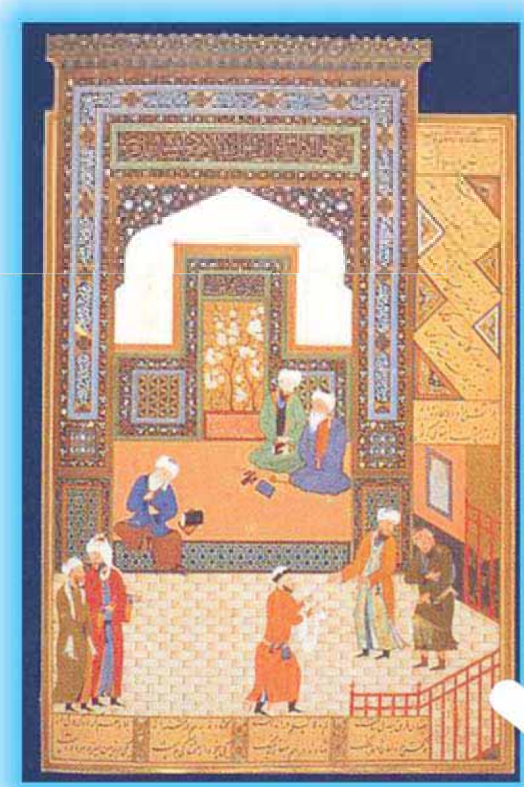

(۱۱۱) د میناتورۍ تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱۲) تصویر سنگ هفت قلم

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکـي دې د میناتـوری د هغو آثارو نومونـه واخلي، چې زموږ په هیواد کې شته دي.

پوښتنې

- «سـنګ هفت قلم» زموږ د هیواد په کـوم ولایت کې ده او کوم هنر په کې کارېدلی دی؟
- د میناتـوری پـه هنر کې په خپل ځای کې د هر رنـګ پېژندنه او کارونه څه ارزښت لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دخپلو دمشـرانو څخه دکاشي کارۍ په اړه معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم څپرکي لنډيز

زموږ ګران هېواد افغانستان د استوګنو کورونه ډېر ډولونه لري چې له پخوا څخه دود دي. ځينې يې ډېر محقر او ابتدايي دي لکه: سمڅې او ځينې په لرګيو پوښل شوي او ګنبدي کورونه دي.

نور ډولونه يې څپري کورونه دي چې ديوالونه او بامونه يې د کڼکو له څپرونو څخه اوبدل شوي وي چې د ونو او د کڼکو له څانګو څخه جوړېږي.

زموږ په هېواد کې کپه، خيمه، خرګاه او کېږدۍ يو ډول نور کورونه دي چې ځينې يې د لرګيو له خادو، کلکو پړو، پنډو ټوکرانو او ليمڅيو، ټغر او له کشيده ټغرو څخه جوړېږي.

کلاګانې، برجونه، کاروانسرايونه او جوماتونه له پخوانيو او لرغونو ودانيو څخه دي، زموږ د هېواد د ودانيو د فرهنګ او معمارۍ وده او ظريفه بڼه تمثيلوي چې د کاشي کارۍ او ميناتورۍ صنعت او هنر پکې په ډېر مهارت سره کارول شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

په سیمه او په هېواد کې لېږد رالېږد

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به پوه شي چې د انسان په واسطه د درندو بارونو پورته کول او وړل د هغوی دمعلولیت سبب گرځي. همدارنگه زده کوونکي به په دې مطلب پوه شي چې د نن ورځې په لېږد رالېږد کې که څه هم آسانتاوې رامنځته شوې دي خود وسایطو په ذریعه د لوگیو، آوازونو او په پایله کې د ژوند چاپېریال دککړتیا د پیداکېدلو سبب گرځي. د څارویو په واسطه دبارونو په لېږد رالېږد کې دژوند چاپېریال نه ککړېږي؛ خو دلېږد رالېږد سرعت سست او کم بار نقلوي.

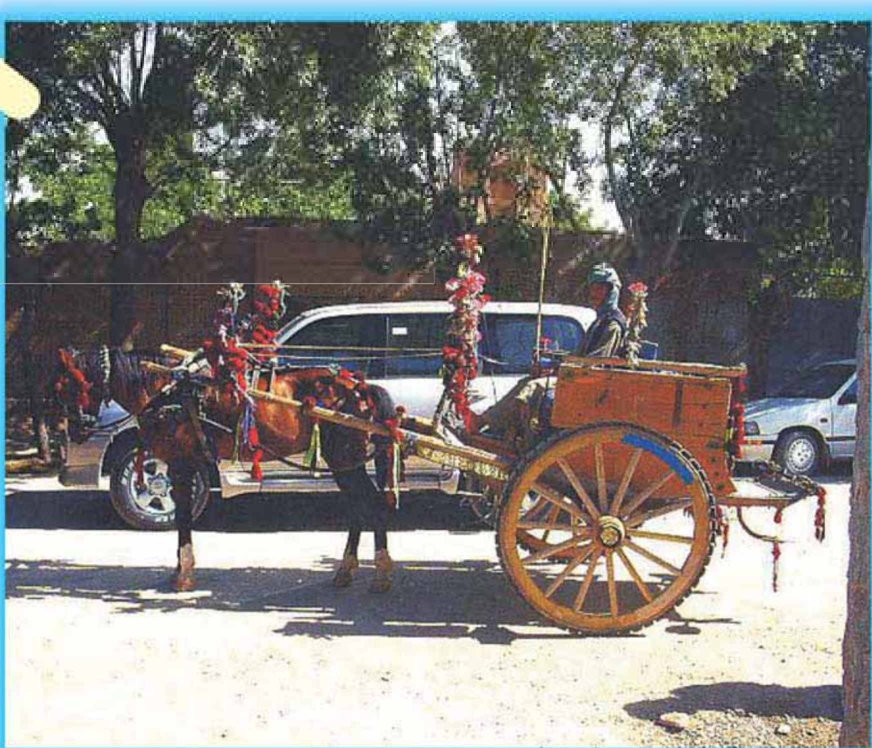

(۱۱۳) تصویر، گل شوې ټانگه

شلم لوست

د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد

- د انسان په واسطه د بار لېږدولو رالېږدولو په اړه څه پوهېږئ؟

د بار او شیانو په لېږدولو کې د سیمه ییزو دودونو له جملې څخه د انسانانو په واسطه لیږد رالیږد دی چې زموږ د هېواد په ځینو سیموکې تر اوسه پورې په ابتدایي ډول دوام لري او د نوي ټکنالوژۍ له پرمختګ سره سره هم خلک په پوره ډول نقلیه وسایط په لاس کې نه لري.

(۱۱۴) تصویر

هماغسې چې سپک او درانده کارونه په لاسونو تر سره کوي بار هم، په لاسونو، سر، اوږو او شا باندې وړي.

د اوبو، خوراکي توکو، د سون توکو او د کرنې د محصولاتو لېږد رالېږد انسانانو له ډېر پخوا څخه تر نن ورځې پورې په ډېرو وختونوکې پر خپلو اوږو تر سره کړي دي او له یوه ځایه یې بل ځای ته وړي دي؛ لکه لرګي، بوټي او خس چې یې د سون لپاره له غره څخه کورته راوړي دي.

(۱۱۵) تصویر

زموږ د هېواد با غیرته ښځې او پېغلې له غره څخه بوټي، د چینو او ویالو، له ګود رونو څخه د مسینو او خټینو اوبو ډک دیګونه او منګي په شا، سر او اوږو باندې کورته راوړي، له نقلیه وسایطو څخه درانه

(۱۱۶) تصویر

بارونه او مالونه زموږ د ځوانانو، سړیو، او هلکانو په واسطه ښکته او پورته کېږي. همدارنګه ځیني کلیوال شاوخوا شل کیلو بار له لرې ښارونو څخه کورته په شا راوړي، شپې او ورځې پلی منزل کوي او د خپلې کورنۍ د ژوند د اړتیا وړ لومړني توکي لکه چای، بوره، وریجې او نورشیان کورته راوړي. همدارنګه په کروندو او کرځایونوکې د بارونو لېږد رالېږد د انسانانو په وسیله له پخوا څخه دود لري. زموږ د هېواد بزګران ډېر با همته دي اوپیاوړي متې لري. دوی غنم، جوار، وریشې، شفتل اونورې غلې دانې راټولوي، ګېډې ترې تړي او په اوږو او شا یې درمندونو او یا کورنو ته وړي. په دغه کارونوکې زموږه غیرتي او مېړنۍ ښځې او نجونې هم له نارینه وو سره تل ملګرې اومرستندویه دي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د انسانانو په واسطه د لېږداو نقلولو موارد بیان کړي.

پوښتنې

- د انسانانو په وسیله د بارونو لېږد رالېږد څه ګټې او څه زیانونه لري؟
- په هغه سیمه کې چې تاسو ژوند کوئ، کوم خلک په کوم ډول خوراکي، د سون توکي او اوبه کور ته وړي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشرانو څخه د بار د لېږدولو د لارو چارو په برخه کې چې له پخوا څخه زموږ په هېواد کې دود دي، پوښتنې وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي، او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لومړنیو وسایطو سره لیږد رالیږد

- په هغه سیمه کې چې تاسو ژوندکوئ د بار لېږدونه د کومو وسایطو په وسیله تر سره کېږي ؟

د انسانانو د خوراکي او نورو موادو او د اړتیا وړ توکو لېږد رالېږد له ډېر پخوا ښخه تر اوسه پورې د یوې لومړنۍ او دایمي مهمې اړتیا په توګه په بیلا بیلو ډولونو دود درلوده.

زموږ په هیواد کې له یوه ځای ښخه بل ځای ته د بارونو د لېږدولو لپاره ډېرې وسیلې موجودې دي؛ د بیلګې په ډول دغه لومړنۍ واسطه چګینه، جاله (ټل) د سیند اوبه او کوتره دلته یادولای شو.

(۱۱۷) تصویر، چیګنه

۱_ چګینه

د بار د لېږدولو یوه واسطه ده چې د غنمو سترې، وابښه او نورې غلې د لوکولو او ربېلو ښخه وروسته یې د کروندې ښخه د درمند یا تر کوره پورې لېږدوي.

د چګینې جوړښت

دوه پنډې کندې چې کابو دوه متره اوږدوالی لري او د کلکو لرګیو او خادو په واسطه سره کلکېږي او کراچۍ ته ورته ده خو ټایرونه نه لري. ټایرونه یې هماغه د لرګیوکندې دي چې ورو ورو ښویږي او د بار په وړلو کې آسانتیا را منځته کوي.

چګینه د دوو ژغ شویو غویانو په واسطه چې د هغو په غاړو کې یې اچولی وي کشول

(۱۱۸) تصویر، تَل

کېږي. د بدخشان ولايت د راغ په سيموکې د دې لپاره چې زيا تره غرونه يې تيټ او خاورين دي له غرونو څخه دغه لېږدرالېږد دچګينه په واسطه ترسره کېږي.

۲_ جاله

جاله يوه کوچنۍ او ساده ډوله بېړۍ ده چې انسانان، څاروي او بار د سيند له يوې غاړې څخه بلې غاړې ته وړي. دليږدولو دغه سيمه ييزې واسطې ته د هېواد په ختيځو او سهېلي برخوکې جاله اوپه شمالي سيموکې ورته (تِل) او (kema) وايي.

(۱۱۹) تصوير، د بدخشان د راغ دسيند دپاسه دکجاوې تل (هوايي زانګو)

په تِـل کـې لـه څلورو لرګيوسربېره، چې پنډې او کلکې تختې يـې پرمخ ميخ شـوي دي، څـو خيګونه(مشکونه) لـه هوا ډکوي او لاندې يې ترې ترې ترڅو ډوبه نه شي. هغه قوي کېبل چې د وارو څنډو ته د سيند په دوارو خواوکې پرميخ کلک شوى دى د بار په لېږد رالېږد او د جالې د ډوبېدو د مخنيوي په کارکې مرسته کوي. له دغې وسيلې څخه د بدخشان ولايت دکوکچې سيند د آلتينچيلر په سيمه کې او دکونړ ولايت، سروبي او د ننګرهار په بېلا بېلو سيموکې ترې خلک ګټه اخلي. ځينې وختونه له کجاوې څخه هم د هوايي جالې يا زانګو کار اخيستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ د سیند اوبه ، دلېږد رالېږد د واسطې په توګه

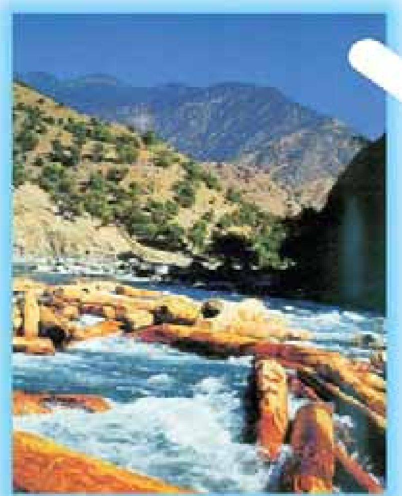

(۱۲۰) تصویر، په سیندکې د لرګو چار تراشې

خلک په ځینو برخو لکه نورستان، فرخار، کشم، یمګان، زردیو، سر غلام او نورو سیمو کې د سیندونو له اوبو څخه د لېږدرالېږد وسیلې په توګه کار اخلي.

پــه دې ډول کله چې څوک وغواړي دســتک(لاړي) او لرګي له پورته ســیمو څخه لاندې سیموته ولېږدوي، هغه په ســیندکې اچوي او د سیند اوبه له خپل بهیر سره سم لرګي کوزې خواته لېږدوي او په هغه ســیمه کې چې یې وغواړي له اوبو څخه یې د باندې باسي.

۴_ لیک وړونکې کوتره

په پخوا وختونوکې پاچاهانو او ســلاطینو د پوځي اوسیاســي موخو لپاره له کوترې څخه د پوسته رسان(ډاک) په توګه کار اخیسته.

په دې ډول چې یوه کوتره به یې له خپلې ځالې له یوه ښاره بل ښار ته یو وړه او ساتله به یې. د بېلګې په توګه له هرا ته به یې کابل ته کوتره راوړه او کله به یې چې وغوښتل یو مهم او عاجل خبر له کابله د هرات ښار ته په چټکۍ ورسوي، نو خبر به یې په کوچني کاغذ کې ولیکه او د کوترې په پښه

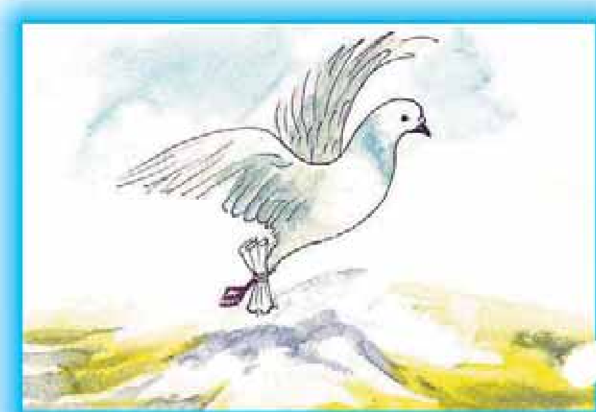

(۱۲۱) د لیک وړونکې کوترې تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې به يې وتاړه او خوشې به يې کړه. ددې لپاره چې کوتره په طبيعي ډول تل د خپلې ځالې په لور الوزي. له دې امله کوتره به له کابل څخه د هرات پر لور الوته او ځان به يې ځالې ته رساوه او کله به چې هلته ورسېده نوليک به يې ورله له پښې خلاصاوه او لوسته به يې. په دې ډول به يو مهم خبر د کوترې په واسطه ژر رسېده.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې دخپلې سيمې دلېږد رالېږد دواسطوپه هکله له يوبل سره خبرې اترې وکړي او وروسته دې دهغو وسايطو نومونه په خپلوکتابچوکې ولېکي.

پوښتنې

- چګينه څه ډول واسطه ده او د بار په لېږدولو کې څومره آسانتيا وې راوړي؟
- نن سبا ليکونه او خبرونه په څه ډول لېږد ول کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لېږد رالېږ د د پخوانيو واسطو نوم، چې اوس يې دود لږ شوی دی، د کورنۍ له مشرانو څخه وپوښتي او په خپلوکتابچوکې دې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څارویو په واسطه لېږد رالېږد

- تاسو کله په کچر یا آس سپاره شوي یاست؟

زمـوږ د هیواد خلک له پخوا زمانو څخه تراوسـه د لېږد رالېـږد کارونه د حیواناتو په وسیله سرته رسـوي. په مسافرتونو، د کرنې محصولاتو او سوداګرۍ مالونو په لېږد رالېږد کې له غوایانو،خرو،اوښـانو، کچرو او آسـونو څخـه کار اخلي. په دې لوسـت کې د لېږد رالېږد په دغو وسـایطو خبرې کېږي.

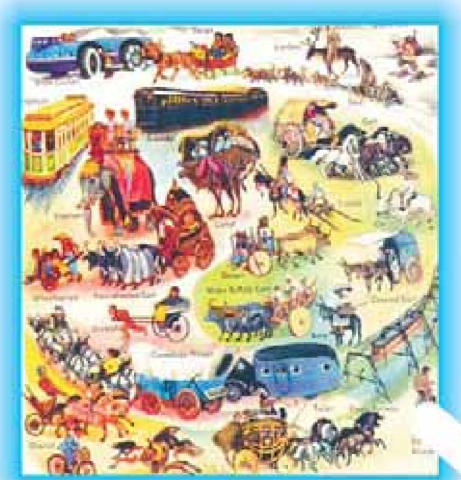
(۱۲۲) تصویر د پېټو د لېږدولو وسیلې

۱_ غوایي او غژګاو

که څـه هم غویان له ډېـر پخوا څخه د غوښو، شـیدو او څرمنو لپاره ساتل او روزل کېـږي، خوله دغـو څارویو څخه د ځمکې په یوې کولو، د چګینه کشولو، دګانې(جوان) ګرځولو، سورلۍ او باربرۍ کې هم کار اخیستل کېږي؛ لکه چې تاسو یې په دې عکسونوکې وینئ.

(۱۲۳) تصویر، خلک د غژګاو په شا باندې(پامیر د نړۍ بام)

(۱۲۴) تصویر، په غویانو باندې د ځمکې قلبه کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ خر

(۱۲۵) تصویر، کلیوال خلک د خره پرشا

له ډیر پخوا زمانو څخه بار وړل او ســورلۍ زموږ په هیواد کې په خـرو باندې دود وه او ترنن پورې دوام لري. د خره بل نــوم درازګوش هم دی. زموږ په فرهنګ کې د خره په اړه ډېرې کیسې، طنزونه او ټوکې شته لکه:

پرخر ســپرېدل یوعیــب دی اوکوزېدل یې بل عیب. یا: آس یــو وار لغت وهي، خر، بیابیا. یالکه په دري ژبه کی چې وایي:

گوش کربفروش گوش خربخر
گوش خربهتر بُوَد ازگوش کر.

۳_ کچر

(۱۲۶) تصویر، قچرې

کچـر د چابکۍ مهـارت لــه آس او د بار وړلو پیاوړتیا له خره څخه په میراث اخیستي ده؛ کچر ترټولو غښتلی باروړونکی حیوان دی. له پخوا زمانو څخه خلکو له هغې څخه په بار وړلو او سورلۍ کې ګټه اخیستي ده او ددې لپاره چې ډیر غښتلی حیوان دی، نوپه پخوا وختونوکې به ترې په ســرکاري کمندونو، پوځي لښکرو او جنګي قطعاتو کې کار اخېستل کېده. « سرکاري کچرې دې و تورولې» مشهور متل دی.

۴_ اوښ

(۱۲۷) تصویر، دکوچی جنی

دچاخبره ددښتو او میرو دغه‌کښتۍ د تاریخ په اوږدوکې د انسان ملګري او مرســتندویه ده. اوښ یــو قانع ځاروی دی چې اغزي خــوري او بار وړي. کله چې اوښ احساس وکړي چې اوږد سفر

يې په مخ کې دی، نوخپله ګېډه له اوبو ډکوي او د سفر په اوږدوکې ورو ورو له هغو څخه ګټه اخلي. له دغه غښتلي اودنګ ځاروي څخه په بارولو او سورلۍ کې ګټه اخېستل کېږي. اوښ کينه ناک ځاروی دی. د ((اوښ کينه)) زموږ په فرهنګ کې ډېره مشهوره ده.

(۱۲۸) تصوير، سينګار شوی اوښ

زموږ دهېواد په ځينو سيمولکه قرقين، کلدار، اندخوی او آقچه کې اوښان په پوپک لرونکو غاليو سينګاروي. دوه کجاوې په ګلدارو شالونو ښکلې کوي او په ځانګړې ډول يې په اوښ باروي. ناوې او ناوې ته نږدې دوه ښځې د واده په ورځ پر فرش شوو کجاوو کې کښېنوي اوله ټنګ ټکور سره يې د زوم کره وړي. زموږ دهېواد په سويلي سيموکې دغه دود هم ډېردی.

لکه څنګه چې د ناوې د وړلو په وخت کې دغه ښکلې سندره هم وايي چې پيل يې داسې دی:

که... جاوې، آشاليلا ورو. آ... آشاليلاورو

دغه کجاوې د هودج په څېردي چې په تېرو وختونوکې؛ د اوښ پا فيل په و اسطه لېږدول کېدې.

دفيل ځانګو هم د هود جونو يو ډول دی.

۵_ آس

(۱۲۹) تصوير، ناوې په ډولۍ کې

آس ښکلی ځاروی دی چې ډېر ډولونه لري؛ لکه د وزلوبې آس، د نيزه بازۍ آس، پيګه آس، د سورلي آس، يابو آس او نور. د وزلوبې له آس څخه د سورلۍ لپاره هم ګټه اخيستل کېږي؛ هغه په ښکلو يراقونو، زين، نقره کوف لجام ياپه ګلدوزي شوي شال او ياليپوشونوباندې ښکلی کوي او ورباندې سورېږي. په کليوکې په

(۱۳۰) تصویر

ودونوکې ناوې او زوم په دوو ســینګار شو و آسونو باندې سپروي او د ســاز او نغمو سره ناوې د پلار له کوره د زوم کورته وړي.

په تاریخ کې نامتو آســونه تېرشوي؛ لکه: د ((رستم رخش))، د ((عوض خان قیر په نامه آس))، د آشــورمد (عاشورمحمد)،کټُک Katuk آس او داسې نور.

له آس څخه د ګانــې (جواز)په ګرځولو، د ارهټ په تاو ولو، په ښپرکولو، بار وړلو، درمندونو میده کولو، سورلی،ګاډۍ چلولو او نورو کارونو کې ګټه اخیستل کېږي.

ګلداره بګۍ (ګاډۍ)

په پخــوا وختونوکې د کابل، مزارشــریف، هرات، کندهار، کنــدز، غزني، جلال آباد، تالقانو، او زموږ د هېواد په نورو ډېروښــارونوکې ښــکلې بګۍ وې. د دوی د آسونو په سر او غاړو به ګنګریګان او ښکلي ځوندې ترل شوي او سینګارشوي به و و. په داسې حال کې چې په دې ګاډیو کې به ځوکســه ســپرېدل، په ډېره منډه او تیزۍ ســره به یې کش کولې. آســونه رشــقې، شوتل، بوس، اوربشــې او نور واښه خــوري او پرتــه لــه دې چې د ژونــد چاپیریال ککــړ کړي، تل خدمت ته چمتو او تیاردي.

(۱۳۱) تصویر (ټانګه)

وایــي: کلــه چې زمــوږ د هېواد د خوږ ژبي شاعر(شــایق جمال) آس بــوس نه خوړل، نو هغه یې په ســترګو شنې عینکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ور وتړلې چې سپین بوس ورته شنه ښکاره شي او په هغو د شنې رشقې خیال وکړي، او وې خوري.

زموږ د هېواد په ډېرو ښارونوکې تر اوسه هم د سورلۍ او باروړلو لپاره له ګاډي څخه کار اخلي. په پخوا وختونوکې به یې د آسونو څخه په جګړوکې هم کار اخیسته او سواره نظام اردو به تل په پلې نظام اردو برلاسئ درلود او د لښکر په سرکې به یې حرکت کاوه .

(۱۳۲) تصویر

ډاګ او ډاګي

په پخوا وختونوکې حکومتونو له آسونو څخه په (چاپار) او پوسته رسولوکې کار اخیسته؛ داسې چې په هر یام (د آسونو د روزنې او ساتنې ځای) کې به ځو آسونه په ټاکلو فاصلوکې هر وخت زین شوي اوتیار ولاړ وو، کله به چې چاپار خپلې پوستې سره، په چټکۍ له مخکنې یامه، دې یام ته نږدې کېده او د آس په غاړه به یې زنګولې تړلې وې، نو غږ به یې له لرې څخه یامچی اورېده او مخکې له مخکې به پرخپل آس سپرېده او د لارې ترخنګ به درېده او له رارسېدو سره سم به یې له هغه څخه خورجینه آخیسته، د خپل آس پر شا به یې تړله او آس به یې قمچین کړ.

آس به په منډو پیل کاوه اوخپل ځان به یې په ډېرې چټکۍ بل ((یام)) ته رساوه. په دې ډول ټولو یا مچیانو به لاره په خپلو زین کړو او چمتوشویو آسونو سره وهله او د پوستې په وړلو کې به ټولو برخه اخیستله او پوسته او نامه به یې بې له ځنډه او ډېر ژر

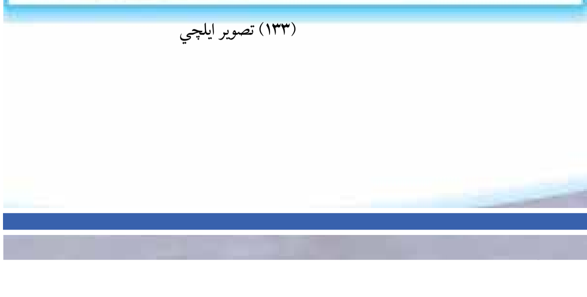
(۱۳۳) تصویر ایلچي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په چټکۍ سره مقصد ته رسوله.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکو ونکي دې په خپله سیمه کې دلېږد رالېږد کار کې له څارویو څخه دګټې اخیستنې لارې چارې ووایي.

پوښتنې

- اوښان په څه ډول دي او چټک او ښان څه نومېږي؟
- آسونه په څو ډول دي؟
- که له څارویو څخه نن سبا په بار وړلو کې ګټه واخیستل شي څه ګټه او څه زیانونه لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دکورنۍ له غړو او نورو مشرانو څخه دڅارویو دلېږد رالېږد په کارکې د پخوانۍ ګټې اخیستنې چلندونو په هکله پوښتنې وکړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پرمختللو وسایطو سره لېږد رالېږد

- تاسوڅو ډوله موټرپېژنئ؟ تراوسه په الوتکه کې سپاره شوي یاست؟

د لېږد اورالېږد د اړوند وسایطو په اړه په تېرو درسونوکې تاسوته معلومات بیان شول او له پخوا څخه د خلکو په مینځ کې دود و، ساده و، خو بښگڼه یې داوه چې د ژوندانه چاپېریال یې نه ککړاوه؛ حمل شوي مواد لږ اوسرعت یې هم کمزوری او سست و.

همدارنگه انسان چې د ژوند په ټولو برخوکې د تجدد، نوښت چټکۍ او ډېر غوښتونکی دی، د لیږد رالېږد په برخه کې هم په دې فکر کې و، داسې وسیلې او واسطې جوړې کړي چې هم دهغو په وسیله ډېربار یوسي او هم یې آساني او چټکتیا ډېره وي. په دې موخه یې کراچیوته ټایرونه جوړکړل چې په لومړیوکې ساده وو او ورو ورو بشپړشول، څو ننني پرمختللو وسایطو ته یې لاس رسی پیدا کړ.

هغه وسایط چې انسانانو تراوسه پورې جوړ کړي دي، په لاندې ډول دي:

۱ـ دلېږد رالېږدځمکني وسایط

زنبیل (یوټایر، دوه ټایره لرونکې) لاسي کراچی، بایسکل، ډول ډول موټرسایکلونه،

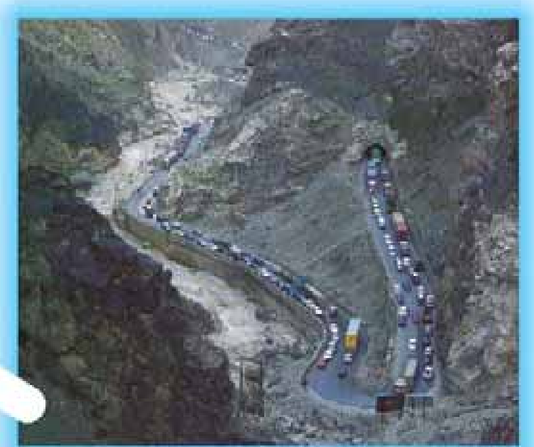

(۱۳۴) تصویر، ماهي پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

رکشـــا،لوی او واړه د باروړلـــو ډول ډول موټرونـــه لکه: فلاینگ کـــوچ، میني بوس، کاســـتر، سروېســـونه، والگا،کـــرولا، بینز، فیات،فولکـــس واگن، لیموزین، ســـوزکي، برقـــي موټرونه، د اوبـــو او تېلو ټانکرونه، پوځي وســـایط، زغـــره لرونکـــی او چاین لرونکی نظامي ټانکونه، د اوســـپنې پټلۍ (ریل، اورگاډی) او داسې نور.

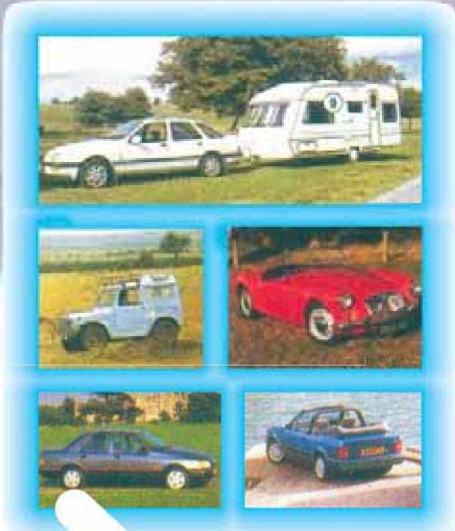

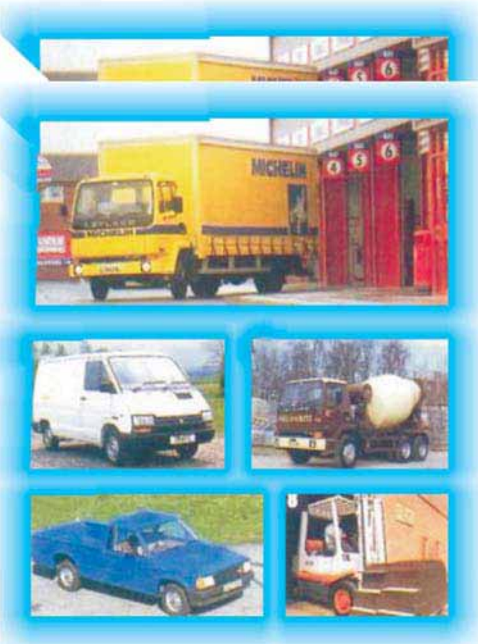

(۱۳۶،۱۳۵) و(۱۳۷)تصویرونه د موټرو ډولونه

(۱۳۸) تصویر، په یو موټر سایکل باندې اوه کسان

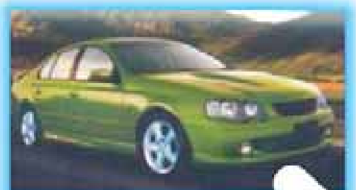

(۱۳۹) تصویر

(۱۴۰) تصویر

۲_ سمندري لېږد رالېږد توکي (وسايط)

(۱۴۱) تصوير، په درياب کې لويه کشتی

دلېږد رالېږد بله مهمه وسيله بېړۍ ده چې له بده مرغه زموږ په هيوادکې د سيندونو او بحرونو د نشتوالي له امله له هغې څخه ګټه نه اخيستل کېږي.

۳_ هوايي لېږد رالېږد وسايط

مسافروړونکې الوتکې، پوځي چورلکې، تېزې جنګي جټ او ډول ډول نورې الوتکې چې له غږ څخه يې چټکې زياته ده او همدارنګه نورې الوتکې چې ځينې يې مسافرين په هوسا توګه له يوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي او ځينې الوتکې د پوځي موخو لپاره په کارېږي.

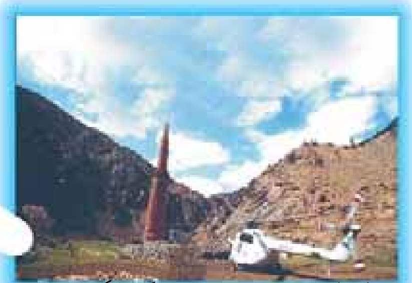
(۱۴۲) تصوير، د منار جام په خواوشاه کې هليکو پتر

په عمومي توګه د نن ورځې د لېږد رالېږد وسيلو لوګي، لوړ او کړوونکي غږونه د انسانانو داستوګنې چاپېريال نا آرامه او ککړوي.

(۱۴۳) تصوير، د أريانا الوتکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کي فعالیت

هــر زده کوونکی دې دننیو پرمختللو وســایطو په برخه کــې خپل معلومات نوروته وړاندې کړي.

پوښتنې

- د لیرد رالېږد پرمختللي وســایط د انســانانو په ژوندکې څه مثبت او منفي اغیزې لري؟
- دلېږد را لېږد څمکنیو واسطو کومې آسانتیاوې منځ ته را وړي دي؟
- د الوتکو څخه کوم کارونه اخیستل کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د بېړیو او الوتکو د ډولونو په برخه کې معلومات ترلاســه کړي او په بل درسي ساعت کې دې ټولګی ته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپږم څپرکي لنډیز

په سیمو او هېوادکې د بارونو لېږد رالېږد

زموږ په ګران هېوادکې اوس هم ځینې خلک پیټې په خپل سـر، اوږه او په شـا باندې وړي او همدا رنګه د نورو لومړنیو وسـایلو څخه لکه: چیګنه، او ټل (جالي) څخه هم د پېټو په لیږدولو کې کار اخلي.

پخوا د ودانیو د لرګیو په لیږدونه کې د سـیند له اوبو او د خطونو په اسـتولو کې له کوترو څخه کار اخیستل شوی دی.

زموږ په هېوادکې د پیټو د لېږد او نقلولو عمده وسـیلې اوس هم ځینې څاروي لکه: غوایي،آس، قچر او اوښ دي. د ټکنالوژۍ په وده او پرمختګ سره نن ورځ زموږ خلک له ماشـیني وسـیلو څخه هم کار اخلي چې د ځمکنیو وسیلو ډولونه یې لکه موټرونه او یا د هوایي واسـطو د الوتکو ډولونه ډېر دي؛ خو دا وسـایط د ژوند چاپېریال ککړوي په ځانګړې توګه کله چې ډېر زاړه او ورا سته وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم ځپرکی

لوبې او ورزشونه

د دې ځپرکي موخې

په دې ځپرکي کې به زده کوونکي د محلي لوبو د ډولونو او د هغې د سرته رسولو په څرنگوالي او د ورزشونوله ډولونوسره بلد شي. د ورزشونو د ډولونو ارزښت اوگټې به وپېژني.

زده کوونکي به د محلي لوبو د دودونو په ارزښت اومقصدونو او د هغې په فرهنگي ارزښت وپوهېږي.

زده کوونکي به هغه ورزشونه چې روغتيا ته زيان رسوي وپېژني او د سياليو په مزاياوو باندې چې په نړيواله سطحه ترسره کېږي، وپوهېږي.

دلوبو د سرته رسولو له لارې زده کوونکوته ديو والي او مرسته کولو روحيه منځ ته راځي.

(۱۴۴) تصوير وزلوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلرویشتم لوست

سیمه ییزې لوبې

- ستاسو په سیمه کې کومې لوبې دود دي؟

ســیمه ییزې لوبې بیلابیل ډولونه لري چې له ډېرو پخوا زمانو راهیسې زموږ دهیواد په گوټ گوټ کې، د ځوانانو، ځلمیانو، نجونو او هلکانو په منځ کې دود لري. چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

(۱۴۵) تصویر، کوچنۍ جنۍ د ټال د زنګلو په حال کې

بو!بو! گل چې؟، اله داد، چندرۍ، ســیلوی (جزنک بازی) اکوبکو، غېږنیول؟ سپین هډوکي، ډې (ډنډه کیلک) پای پران، کاغذپران، ســترگه پټونی، توپ ډنډه، خوسی، د غره څخه ښــکته رانښویدل یخمالکي، لیوه اوپسه، ډبلۍ لوبه، ټنډه خره (چرې غوړې)، تیږه غورځول، پیشه کان، ټال خوړل، غولکی ویشتل، نښــه ویشتل، دکانې ویشتلو سیالي، منډې وهل، ډول ډول توپ بازي، لامبو وهل اونور...

(۱۴۶) تصویر، هلکان او لیندۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۴۷) تصویر، د هېواد د اهل هنود و د لرګي لوبه

دلوبو موخې او ګټې

په بشري ټولنه کې د هرې لوبې رامنځته کېدل او دودېدل د یوه هدف او مقصد لپاره دی. ځینې لوبې هغه مهارتونه دي، چې د خلکو په ورځني ژوندکې څه ناڅه آسانتیاوې رامنځته کوي؛ لکه نښه ویشتل، ټوپ وهل، منډې او داسې نورې.

ځینې لوبې د بوختیا او تفریح لپاره وي. انسانان دستړیاو د له منځه وړلو لپاره هغه لوبې او فعالیتونه سرته رسوي، چې خوښي او خوشحالي راوړي.

(۱۴۸) تصویر، د چوګان لوبه

زموږ په هیوادکې لوبې ډېر ډولونه لري چې تاسو دهغې ډېرشمېر پېژنئ، خوبیا هم دلته ځینې سیمه یېزې مشهورې لوبې تاسو ته درپېژندل کېږي:

خوسی (لګد جنګ)

له اتوڅخه تر لسو تنو هلکان یا زلمیان پکې ګډون کوي.

د لوبې د ترسره کېدو لارې چارې: لومړی زلمیان د دوه میرانو ترمشرۍ لاندې په دوو ډلو وېشل کېږي.

یوپاک، پراخ او هوار میدان، چې تیږې او نور شیان ونه لري، د لوبې لپاره غوره کېږي. میدان په دوو برخو وېشل کېږي. د میدان د کرښو په شاکې ځایونه ټاکل کېږي او په یوې خواکې د خاورو یوه ډېرۍ جوړېږي. دغې ډېرۍ ته د یوه ګروپ یوتن درول کېږي چې هغه ډېرۍ څوک ورانه نه کړي. د خاورو دغه ډېرۍ باید دمقابل ټیم د یوه تن له خوا ورانه شي، خو دغه ډېرۍ قوي او پیاوړی ساتونکی لري. دې کس ته خوسی وایي. د خوسي لوری (ګروپ) غواړي چې مقابل لوری وسوزي. که چېری مقابل لوری بریالی شو چې د خاورو ډېرۍ ورانه کړي نو یوه نمره اخلي؛ د هرې ډېرۍ ورانول یوه نمره لري. او که چېرې خوسي وسو نو هماغه ګروپ بدلېږي. د دغه کار لپاره بل ګروپ غوره کېږي. په دې ډول دغه لوبه دوام کوي. د خوسي لوبه ډېره سترې کوونکې لوبه ده. په یوه پښه ترسره کېږي، باید لوبه کوونکی خپله پښه دشا له خوا په یوه لاس ټینګه کړي او

(۱۴۹) تصویر، لګد جنګ(خوسی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ســیال ته په جگړه ورشي. دغه لوبه په اوړه او په یوه لاس ترسره کېږي. خپل سیال په زنګانه اړوي او وهلی يې هم شــي. دغه لوبه دومره په زړه پوري اوســتړي کوونکې ده چې له یوســاعت وخت یادوه ساعته زیات دوام کولی نه شي او یویادوه نوبته دواړو مخالفو ډلو ته رسېږي او پس له هغه څخه لوبه پای ته رسېږي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په خپلو منځو کې د خوسي د لوبې د کولو په هکله خبرې وکړي.

پوښتني

- د خوسي سیمه ییزه لوبه څنګه تر سره کېږي؟
- کومې لوبې او ورزشونه روغتیا لپاره ګټه او کومې لوبې زیان لري، لیندۍ (غولک) څنګه ده؟

کورنی دنده

- زده کوونکــي دې د ډول ډول لوبــو د ګټو پــه هکله خپل نظرونه او معلومات په مفصل ډول سره ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشتم لوست

لامبووهل

ستاسو څه ډول لامبوزده ده؟

لامبو وهل د ځوانانو د دودیزو لوبو او ورزشـونو یو ډول دی. دغه لوبه او ورزش ځانګړی ارزښـت لري. زیاتره هغه خلک له لامبو وهلو سـره بلد وي چې کورونه یې د سیندونو یا لویو ویالو غاړو ته نږدې پراته وي.

لامبو وهل له تفریح څخه برسـېره د انسـان روغتیا او سلامتی ته ډېره ګټه لري. لامبو وهل ډېر ډولونه لري چې دهریو زده کول یې پوره تمرین او ډیر وخت غواړي.

د لامبو وهلو دودیز ډولونه په لاندې ډول دي:

(۱۵۰) تصویر، لامبووهل

قولاچه، چونګشي(بقه یي) ته ورته، د پښو، شا په تخته، د تختې له پاسه،مشک و الا، په‌کدو سـپور او نور؛ لکه چې وموویل لامبو وهل هغه لوبه ده چې ډېرمشـق، تمرین او لازم مهارت غواړي؛ له دې امله ځوانان تل په ډله ییزه توګه لامبوکوي چې د ډوبېدو د خطر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۵۱)تصویر، انتر کانتیننتال هوتل (کابل)

د پېښېدو پر مهال له یوبل سره مرسته وکړي او یوبل وژغورلای شي.

دیا دونې ورده چې په تېزو اوبو او گرداوونو کې باید له لامبو وهلو څخه ډډه وشي؛ په ځانگړې توگه هغه څوک چې لامبو وهلو کې ښه مهارت ونه لري، باید چې له لامبو وهلو څخه ډډه وکړي.

زیاتره ژوي له لامبو وهلو سره بلددي. په ډېرو اوبو او ژورو سیندونو کې، پرته له دې چې ډوب شي، په آسانۍ سره لامبو وهي او له اوبو څخه تېرېږي.

یادونه

کله چې څوک وغواړي د آس په سپرلۍ له لویو سیندونو څخه چې ژور وي، تېرشي، دتېرېدوپرمهال د آس رکابونه راټولوي او د زین پرسر(قاش) یې اچوي او آس په ډېرې آسانۍ سره لامبو وهي اوله اوبو وځي. څوکه رکابونه لکه پخوا غونډې ځوړند وي، دلامبو وهلو پرمهال د آس پښې د رکابونو په منځ کې بندېږي او آس لامبو نشي وهلی چې په هغه وخت هم آس او هم سړی دواړه په اوبوکې ډوبېږي. د لامبو وهلو سیالۍ به پخوا دکابل په ښارکې د بابر شاه بڼ او باغ بالا په حوضونو کې جوړېدې. د اوبو ژوروالي به د ډنډ (حوض) په هره برخه کې توپیر

(۱۵۲)تصویر، بند امیر(بامیان)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلود یعنې له یوه متر څخه نیولې تر څلورو او پنځو مترو پورې ژوروالی یې درلود. د ډنډ په منځ کې له یوه ســره بل ســر ته قوي کېبلونه غځېدلي او کلک شوي وو او د ستړ یــا پرمهال به ځوانانو او واترپول کوونکــو لوبغاړو هغه کلک نیول او دمه به یې کوله چې ډوب نشي.

همدارنګه د قرغي بند، د سیستان جهیل، د باغ بالا حوضونو او په بند امیر کې به هم د لامبو لوبې او دکښتۍ چلولو سیالۍ تر سره کېدې.

موږ دلته د اوبو په اړه څومتلونه راوړو.

- اوبه ترستونې، زوی ترپښو لاندې.
- اوبه په ډانګ نه بېلېږي.
- د زورور اوبه پورته درومي.
- دري: آب نادیده موزه کشیدن خطاست.

(۱۵۳) تصویر، د باغ بالا هوتل او رستورانت(کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې دخپلې سیمې د لامبو وهلو د دود په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- لامبو وهل څه ګټه لري؟
- که څوک دلامبو وهلو مهارت ونلري او لامبو وهي دکوم خطر سره مخامخ کیږي؟
- څاروي څه ډول لامبو وهي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لامبو د نورو ډولونو په هکله د کورنۍ له مشـــرانو څخه پوښتنه وکړي، په کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

غېږنیول (پهلواني)

- تاسو تر اوسه پورې د پهلوانۍ یا غېږې نیولو ننداره کړې ده؟

زموږ په هېوادکې د ورزش او غېږنېولو بېلا بېل ډولونه دود لري چې د هغو له جملې څخه چینکي، مخامخ غېږ او پهلوانۍ نومونه اخیستلای شو.

دلته به د بېلګې په توګه د غېږ په غېږ او چینکي غېږنیونې تاسوته د روپېژندل شي.

- **غېږ په غېږ**

پهلواني یا سیمه ییزې غېږې زموږ د هیواد له لرغونو دودونو څخه دی چې زموږ د خلکو د فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي. سیمه ییزې غېږنیونې تاریخي او ملي ارزښت لري او ټول خلک له هغو سره مینه لري، آن سپین ږیری سړي چې که د غېږنیونې توان هم ونه لري، خو د غېږنیونې په مراسمو کې د نندارې لپاره هرو مرو ګډون کوي.

د غېږنیونې لوبې زیاتره د خوښۍ او خوشحالۍ په ورځوکې ترسره کېږي.

لکه : په نوي کال، اخترونو او د جمعو په ورځوکې. دغه لوبې د ځانګړو قواعدو او اصولو تابع وي چې د هغو پر بنسټ جوړېږي. دغه لوبې په هغه ډګرکې ترسره کیږي، چې نندارچیان په یوه لویه دایره کې له پهلوانانو چار چاپېره ناست وي او د لوبې ننداره کوي. غېږنیونې لوبه د دوو پهلوانانو ترمنځ ترسره کېږي. د پهلوانانو د مبارزې بهیر کله ساعتونه اوږدېږي او له دواړو خواو و څخه یوهم نشي کولی پربل برلاسي شي.

هر پهلوان د غېږنیونې پرمهال یو پټو تر ملا تړي. څوسیال یې له هغه کمربنده ونیسي او مقابل لوري ته ګوزار ورکړي. پهلوانان د دغو غېږو په بهیرکې یوازې په لاسونو او پښو سره خپل زورونه آزموي او د بل لوري ملا او متې راکاږي او په خپلو پښو د پهلوانۍ چلونه تر سره کوي، هربودا حق نه لري چې په خپلو لاسونو د سیال پښې ونیسي او یایې غاړه تاوه کړي.

په پخوا وختونو په کابل ښارکې ډېر نامتو پهلوانان وو چې د نړیوال المپیک په لوبوکې یې ګډون کاوه او ویاړنې مډالونه یې ځان او هیوادته ګټلي دي. لکه: پهلوان نظام، د ریکاخانی رحیم، پهلوان ابراهیم، پهلوان احمدجان، پهلوان رحیم زرګر، پهلوان شجاع او نور . . .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چپنکي غېږ نيونې

چپنکي غېږ نيونې هم زموږ د هېواد د سيمه ييزو لوبو له ډلې څخه ګڼل کېږي. دهغه د جوړېدو لاره داسې ده چې دواړه پهلوانان ورېنې قاقمې اغوندي. لنګی ترملا تړي او په ډګرکې په مبارزه پيل کوي. دواړه لوري به هڅه کوي چې يو پر بل يرغل وکړي او يو بل له ګريوان څخه ونيسي او کش يې کړي، «سغري ګردان» وکړي په اوږه يې واړ وي او يا يې په زنګون واخلي او پرېپنو يې، په کوشک (لغته) ووهي او ډېر کوښښ کوي څو خپل سيال پرځمکه وولي او پر شايې څملوي. ځکه د سيالۍ وړلو شرط پرځمکه د مقابل لورى پرشا چپه کول دي.

کله چې يو بل په دې ډول پرځمکه څملوي او د ميدان مشر دا ومني، نو ملاستی (لويدلی) پهلوان بايلونکي او هغه بل ګټونکی ګڼل کېږي.

د ميدان مشر چې په خپله تجربه کار پهلوان وي هم قضاوت کوي او هم د پهلوانانو د سياليو په وخت کې له سرغړونې او ناندريو څخه مخنيوی کوي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د غېږ نيولو ډولونه بيان کړي.

پوښتنې

- تاسو د پهلوانی څو ډوله سيالی پېژنئ؟
- زموږ د هېواد په کومو سيمو کې سيمه ييزې غېږ نيونې دود لري؟
- په لېسه او يا ستا سو په ټولګي کې داسې ځوانان شته چې پهلوانی کوي؟
- د کابل ښار پخوانی نامتو پهلوانان څوک وو؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنيو له غړو څخه د سيمه ييزو غېږنيونو د سياليو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوه ویشتم لوست

په بېلا بېلو لوبوکې ملي ټیمونه

- زموږ په هېوادکې څو ډوله لوبې دود لري؟

له ســـیمه ییزو لوبو سربېره چې له پخوا څخه زموږ په هېوادکې د خلکو په منځ دود وې، رسمي او نړیوالو لوبو هم دود درلود.

(۱۵۴)تصویر، پهلوانی

(۱۵۵)تصویر، فوتبال

(۱۵۶)تصویر، جیدو

د افغانستان دکرکټ ملي لوبډله دکرکیټ په حال کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېوادکې دودیزې رسمي لوبې زیاتې دي او په هره برخه کې ځینې ځوانان ځلېږ لي دي. هغه بدني لوبې چې په ډله ییزه او کله هم د دوو سیالو ډلو ترمنځ ترسره کېږي او زموږ په هېوادکې دود لري، په لاندې ډول دي: فوټبال، فوتسال، د (چمن پرمخ او دکنګل پرمخ) هاکي، واليبال، هندبال، باسکټبال، بایسکل ځغلول، غره ته ختل، کرکټ، ساکر او داسې نور.

هغه لوبې چې په دوو تنو ترسره کېږي لکه: پنګ پانګ، ټېنس، بد منتن، او نورو څخه عبارت دي. همدارنګه زموږ په هېوادکې نورې لوبې لکه: تکواندو، بوکس، کانفو،کراته، جیدو، هوشو پهلواني، ضرب میل، کیک بوکس او نور دی.

زموږ په هېوادکې یو شمېر نور درونډ وزنه ورزشونه دود لري چې ډېر زور غواړي لکه: وزن پورته کول، پرې کشول، وزلوبه، تېره اچول، آس ځغلول او نیزه بازي.

(۱۵۷)دبليارد تصوير

(۱۵۸)تصوير، واليبال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پهلوانۍ لوبه چې زموږ په هیوادکې ډېره لرغونتیا لري، همدا اوس یې رسمي بڼه نیولې او د سیمې په کچه ددغه لوبې ځینې پهلوانان پېژندل شوي دي.

هغه لوبې چې په یوازې ځان ترسره کېږي او یو لوبغاړي خپل استعداد او ځواکمنې ښکاروي، په لاندې ډول دي لکه: د نېزې، گلولې او دیسک اچول، د گلف لوبه او نور.

په غرونو کې د گرځېدلو لوبه هم زموږ په

(۱۵۹) تصویر، غرختونکی ځوان

(۱۶۰)تصویر، باسکتبال

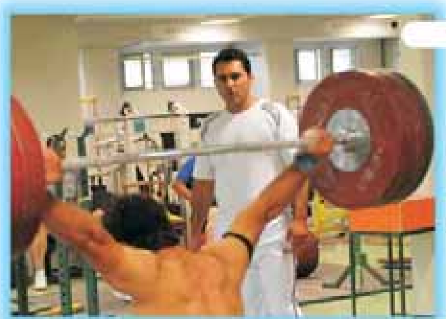
(۱۶۱) تصویر، د وزن پورته کول

(۱۶۲)تصویر، دتینس لوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد کې دود ده. د هېواد ډېر ځوانان په ډله ییزه توګه د لوړو غرونو سرونو ته خېژي.

یادونه: ډېرې لوبې د انســـان د روغتیا لپاره ګټورې دي، خو ځینې یې روغتیا ته زیان او خطر هم لري چې د بدن غړو ته درنه ژوبله پېښــېږي او په اوږده موده کې د بدن غړي معیــوب او له منځه ځي لکه: وزن پورته کــول، وزلوبه، تېږه (ډبره) غور ځول، بوکس، او نورې رزمي لوبې.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د نورو لوبو او ورزشونو نومونه واخلي.

پوښتنې

- ورزش څه ګټې لري؟
- کوم ډول نوښتونه د ورزشونو له پرمختګ سره مرسته کولای شي؟
- آیا تاسې او یا ملګري مو په پام کې لرئ، چې کومه ورزشي ډله جوړه کړئ؟
- تاسو په کومه لوبه کې استعداد او وړتیا لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د نورو نړېوالو ورزشــونو په هکله له نورو سرچینو څخه معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

د نړیوال المپیک په لوبوکې زموږ د هېواد د لوبغاړو بریا او لاس ته راوړنې

تاسوپوهېږئ چې زموږ ځوانانو په ۲۰۰۸ م کال کې د تکواندو په ورزش کې غوره مډالونه هېواد ته راوړل.

افغانستان د المپیک نړیوالې کمیټې غړیتوب لري. د لومړي ځل لپاره زموږ د هېواد لوبغاړو په ۱۹۳۶ م کال د برلین د المپیک په لوبو کې ګډون وکړ. له هغه مهاله تر اوسه پورې یې یو ولس ځلې د المپیک په دوبنۍ لوبو کې ګډون کړی دی.

(۱۶۳) تصویر انعام ګټونکی ځوان

له هغو ستونزو سره سره چې په وروستۍ لسیزو کې زموږ په هېواد کې موجودې وې، په هغو لوبو کې چې زموږ لوبغاړو ګډون کړی دی، ښې نتیجې یې ترلاسه کړې دي. د ۲۰۰۸ م کال په لوبو کې چې په اندونیزیا کې ترسره شوې زموږ د هېواد څلورو پهلوانانو په کې ګډون کړی و چې یو د سرو زرو او بو د برونزو مډالونه ترلاسه کړل.

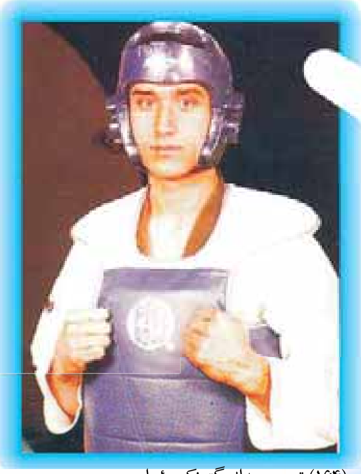

(۱۶۴) تصویر مډال ګټونکی ځوان

په ۲۰۰۸ م کال د چین د المپیک په لوبوکې زموږ لوبغاړي بریالي شول چې د تکواندو په لوبه کې د لومړي ځل لپاره په تاریخ کې ښه مډال ترلاسه کړي. همدا شان زموږ د کرکټ ټیم په ۲۰۰۸ م کال د امریکې په نیو جرسي، بریتانیا، تانزانیا او آسیایي لوبو کې لومړی مقام ترلاسه کړ.

زموږ د هېواد د ځوانانو د فوټبال ټیم د نړیوال جام او آسیایي ټاکنیزو او مقدماتي لوبوکې د سیمې د ځواکمنو هېوادونو پر وړاندې ښه وځلېدل. که څه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ هېواد ونه شـو کولی چـې د خپلې ګروه څخه پورته وخېژي خود خپلو سـیالانو په وړاندې دلوبډلې د ښـولوبو په ترسـره کولو، دهیواد په دننـه او بهرکې دکار پوهانو دستاینې او ددې لوبډلې دمینه والو دهیلو سبب شو.

نورو ورزشونو هم زموږ په هېوادکې د پام وړ پر مختګونه کړي دي.

ورزش او بې ساری بریالیتوب: زموږ یو هیواد وال پر بایسکل باندې له تولې نړۍ راتاو شو او دغه سفرېې د بهرنیو چارو له وزارت څخه پیل کړ او دکابل – کندهار د سـړک له لورې هرات او وروسـته ایران ته ولاړ. دغه سفر یې یونیم کال وخت ونیو. په دغه موده کې د ایران، ترکیې، بلغاریې، یوګو سـلاویا، اتریش، چک، جرمني، هالنډ او د فرانسې له هېوادونو تېرشو، امریکا او د ملګروملتونو د سازمان مقرته ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد د لوبغاړو د نورو ورزشـي بریاوو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- زموږ د لوبغاړو ورزشـي بریاوې په سیمه او د نورو هېوادونو په منځ کې څه ارزښت لري؟
- د نړۍ کوم هېواد په نړیوالو لوبوکې ترټولو لوړ مقام لري.

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د نړۍ د تر ټولو غوره لوبغاړو په برخه کې لیکلي معلومات ترلاسه کړي او په بل ساعت کې دې له ځانه سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داووم څېړکي لنډيز

لوبې او بدني روزنه

سیمه ییزې لوبې بېلابېل ډولونه لري چې زموږ د هېواد په ګوټ ګوټ کې په ماشومانو، تنکیو ځوانانو او ځوانانو کې له پخوا څخه دود دي.

لامبو وهل زموږ د ځوانانو سیمه ییزه دود یزه لوبه ده چې د هغوی د روغتیا او سلامتۍ لپاره ډېره ګټوره ده .

غیر نیول زموږ د هېواد د سیمه ییزو لوبو او ورزشونو یو ډول دی چې اوږده سابقه لري. د سیمه ییزو ورزشونو څخه پرته د سیمې او نړیوال ورزش هم د ځوانانو ترمنځ دود لري. لکه: فوټبال، کرکټ، هاکي، والیبال او داسې نورې لوبې.

اخځلیکونه

۱ـ پوهاند دکتور محمد افضل بنو وال، دکابل پوهنتون استاد، فولکلور شناسي، لومړی چاپ ۱۳۸۷ کابل. انتشارات سعید.

۲ ـ پوهندوی دکتور سید اکرام الدین حصاریان، دکابل پوهنتون استاد، دماسټرۍ دورې درسي کریکولم، دژبو او ادبیاتو پوهنځی، ۱۳۸۸ او ۱۳۸۹ هـ .ش کال.

۳ـ اسدالله شعور، ترانه های کهسار.

۴ـ دخلکو تفکر، دکتور عارف عثمان او عبدالحمید عاطف، چاپ دپښتو څېړنو نړیوال مرکز، دافغانستان دعلومو اکاډیمي.

۵ـ ضرب الامثال او حکم، ضرب المثلونه، دکتور عنایت الله شهراني دکابل پوهنتون دښکلیو هنرونو دپوهنځي پخوانی استاد.

۶ـ د انټرنټ نه تصویرونه

۷ـ جرګه، دسرحدونو، قومونو او قبایلو چارو وزارت خپرونه، شپږم شمه ګڼه، ۱۳۸۸ کال وری ـ غویی ـ لېندۍ ـ مرغومي ـ تله ـ لړم.

۸ـ جانبا، د سرحدونو، قومونو او قبایلو چارو وزارت، خپرونه ۱۳۸۹، په نورستاني ژبه د ذکرشوي وزارت خپرونه- سرطان- سنبلې- جدي- حوت خپرونه.

۹ـ دتنیو کلتور او فرهنګ، لیکوال محقق بسم الله حقمل، دویم چاپ جدي ۱۳۸۳ هـ. ش حلیمي پرینټینګ ایجنسي.

۱۰ـ دتصویرونو تهیه او عکاسي، دملي ګالرۍ، ملي آرشیف، دکابل لرغوني ښار، دبابر شاه بن، دنوي ښار دانتیک فروشي دکانونه، د پغمان چندل بایي څخه

۱۱ـ هرات دیروز، امروز، مجید فدائیان، رضا نظري آهاري، ددیپلوماسی دتاریخ او اسنادو مرکز، دپسرلي لومړی چاپ ۱۳۸۵.

۱۲ـ فصلنامه فرهنګي وپژوهشي دفرهنګ او ځوانانو دوزارت خپرندویه ټولنه. شماره اول سال ۱۳۸۵ هـ ش.

۱۳ـ دپېچ درې دپښتنو ولسي دودونه، غلام سرور ګلاب زی صافي ۱۳۸۶ هـ .ش.

۱۴- د انټرنټ څخه عکسونه.

۱۵- فرامرز، سیدعبدالله، یادداشتونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library